آزمائشي ڇاپو

درسي ڪتاب

رياضي

ٻيئن ڪلاس لاءِ

سنڌ جي جديد نصاب 2023-24 تي ٻڌل

شهيد بينظير ڀٽو
SHAHEED BENAZIR BHUTTO
FREE TEXTBOOK SERIES
مفت نصابي ڪتابن جي ورهاست جو سلسلو

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ

ڇپيندڙ يونيورسل بڪ ڊيپو، حيدرآباد.

هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ وٽ محفوظ آهن.
سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ جو تيار ڪيل ۽ ڊائريڪٽوريٽ آف ڪريڪيولم اسيسمنٽ اينڊ ريسرچ سنڌ جي نظرثاني سان بورڊ
آف انٽر ميڊيئيٽ اينڊ سيڪنڊري ايجوڪيشن حيدرآباد، سکر، شهيد بينظيرآباد، لاڙڪاڻو، ميرپورخاص ۽
ڪراچي پاران ثانوي تعليمي اسڪولن جي امتحان لاءِ تجويز ڪيل ۽
سنڌ حڪومت جي تعليم ۽ خواندگي واري کاتي کان منظور ٿيل.

نگران اعليٰ

پرويز احمد بلوچ

چيئرمين، سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ڄام شورو

ليکڪ :

- پروفيسر اعجاز علي ڇُڄڄوٽو
  سينئر پرنسپل جي بي ايڇ ايس ايس
  @ ٻُڪيرا شريف ٽنڊوالهيار
- پروفيسر ڊاڪٽر رضيہ فقير محمد
  اقرا يونيورسٽي ڪراچي

ايڊيٽر :

- پروفيسر اعجاز علي ڇُڄڄوٽو
- ڪامران لطيف لغاري

معاون :

- ڪامران لطيف لغاري
  ماهر مضمون (رياضي)
  سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ڄام شورو

مترجم:

- لياقت علي ٿهيم

ڪمپوزنگ، ڊيزائننگ ۽ ترتيب :

- محمد ارسلان شفاعت گدي

نظرثاني ڪندڙ:

- پروفيسر ڊاڪٽر آصف علي شيخ
- پروفيسر اعجاز علي ڇُڄڄوٽو
- پروفيسر ڊاڪٽر رضيہ فقير محمد
- پروفيسر ڊاڪٽر شاهنواز سهتو
- ڊاڪٽر ثانيہ قريشي
- حضور بخش
- ڊاڪٽر ڪاشف ميمڻ
- محمد جنيد
- بندہ علي ٽالپور
- زوهيب حسيب
- ڪامران لطيف لغاري
- مير سرفراز خليل ساند
- سجادالرحمٰن
- مظهر حسين
- احمد خان زنئور
- ظهير حسين عباسي

هيءُ ڪتاب يونيورسل بُڪ ڊيپو، حيدرآباد ۾ ڇپيو.

فهرست

يونٽ نمبر	عنوان	صفحو نمبر
1	عدد	01
2	عددي عمل	31
3	ناڻو	86
4	اٽڪل	93
5	الجبرا (نمونا)	107
6	ماپ	113
7	وقت	151
8	جاميٽري	163
9	شماريات ۽ امڪان	183

ٻه اکر

اسان جنهن صديءَ ۾ پير پاتو آهي سا سائنس ۽ ٽيڪنالاجي جي صدي آهي. رياضي جا جديد شعبا نه رڳو سائنس جي سيني شاخن تي اثرانداز ٿي رهيا آهي پر انساني زندگي جو هر رُخ ان کان متاثر پيو ٿئي.

موجوده ڇاڻ کان شاگردن کي پرپور ڪرڻ لاءِ اهو ضروري آهي ته نصاب کي هر لحاظ کان اڄ جي مطابق رکيو وڃي. ان سان گڏ رياضي ۾ جيڪا تيزي سان ۽ گهڻ-رُخي ترقي ٿي رهي آهي تنهن کان باقاعدي متعارف ڪرائجي.

پئين ڪلاس لاءِ رياضي جو هي ڪتاب انهيءَ ڳالھ کي نظر ۾ رکندي لکيو ويو آهي، جيڪو سال 24-2023 جي سنڌ جي نئين نصاب جي مطابق آهي. سنڌ سرڪار جي تعليم کاتي پاران تيار ڪرايل هن ڪتاب جي نظرثاني ڊائريڪٽوريٽ آف ڪريڪيولم اسيسمنٽ اينڊ ريسرچ سنڌ جي خود مختار ٽيم ورتو آهي. رياضي جي اهميت کي نظر ۾ رکندي ڪتاب جي عنوانن کي اڄ جي ضرورت مطابق نظرثاني ڪري ٻيهر لکيو ويو آهي.

نئين ايڊيشن ۾ تعارفي پيراگراف ۽ مختلف قسمن جون اضافي مشقون شامل ڪيون ويون آهن. جنهن سان آئون سمجهان ٿو ته نه رڳو دلچسپي وڌندي پر ڪتاب ڪارائتو به ثابت ٿيندو.

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ پنهنجي محدود ذريعن باوجود هن ڪتاب جي ڇپجڻ لاءِ گهڻي تڪليف ۽ سرمايي جي خرچ جو بار سَٺو آهي. حقيقت ۾ ڪوبہ نصابي ڪتاب حرفِ آخر نه هوندو آهي، بهتري جي گنجائش هميشه رهي آهي. پوءِ به ليکڪن ڪتاب کي تحقيق ۽ تدوين جي لحاظ کان بهترين انداز ۾ پيش ڪرڻ ۾ ڪا ڪسر ناهي ڇڏي. تڏهن به ڪي ڪميون ڪوتاهيون اچا به هونديون. سُڄاڻ استادن ۽ لائق شاگردن کي گزارش آهي ته اهي ڪتاب ۾ ڏنل مضمون ۽ شڪلين جي باري ۾ غلطين کان آگاه ڪري پنهنجون صلاحون ڏين ته جيئن هن ڪتاب جي اڳيئن ڇاپي ۾ بهتري آڻي سگهجي.

پڇاڙي ۾ آئون ٿورائتو آهيان بورڊ جي ليکڪن، ايڊيٽرن ۽ ماهر مضمون جو جن تعليم جي مقصد لاءِ اڻٿڪ محنت ڪئي آهي.

چيئرمين
سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ

يونٽ 1

عدد

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا تہ:

- ✓ عددن کي (تہ انگي، عددن) 999 تائين ڳڻپ ڪري سگهندا، پوءِ اها ڳڻپ سڌي هجي يا ابتي، ان جي شروعات ڀُڃي هڪ يا ڪنهن بہ ڏنل عدد کان ٿيندي هجي.
- ✓ عددن کي 999 تائين انگن ۾ پڙهي ۽ لکي ويندا ۽ 50 تائين لفظن ۾ لکي سگهندا. تہ انگي عددن جي ايڪن ڏهاڪن ۽ سون مان هر ڪنهن جي مڪاني ملهہ کي سڃاڻي سگهندا. مناسب ٻولي جو استعمال ڪندي عددن کي 999 تائين ڀيٽ ڪرڻ ۽ ترتيب ۾ رکڻ
- ✓ اچي ويندو (مثال طور: گهٽ وڌ، ننڍو وڏو، ساڳيو، وڌندڙ گهٽجندڙ ننڍو وڏائي، وڌنديائي وغيره).
- ✓ عددن کي مختلف توس شين ۽ تصويري شڪلين ذريعي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪرڻ اچي ويندو.
- ✓ شين جي ٻيهڪ کي ڏسي اُتي 20 تائين قطاري عدد لکڻ سکي ويندا
- ✓ 12 تائين رومن عدد پڙهڻ ۽ لکڻ ايندا.

عددن جي ڳڻپ :

پوئين ڪلاس ۾ اسان 99 تائين ۽ ان کان مٿي عدد سکي آيا آهيون جيڪي هيٺ ڏجن ٿا.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	

جيڪڏهن اسان 99 ۾ 1 جو اضافو ڪنداسين ته اسان کي 100 ملندا ان کي اسان سئو ڪري پڙهنداسين.

10 ڏهه ملي ڪري ٿين ٿا 1 سئو

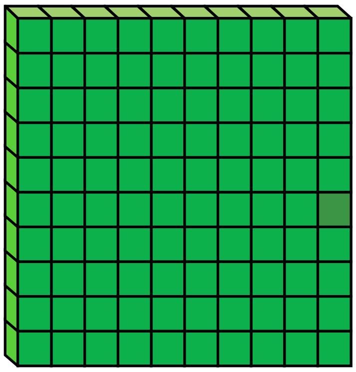

يعني: 10 ڏهه = 100

100 پهريون ته انگي عدد آهي.
ان کي اسان مڪاني ملهه واري چارٽ ۾ هن طرح لکنداسين:

سئو	ڏهاڪا	ايڪا
1	0	0

مثال 1:

ايڪا ڏهاڪا ۽ سئو جي ڳٽپ ڪريو ۽ عدد به لکو.

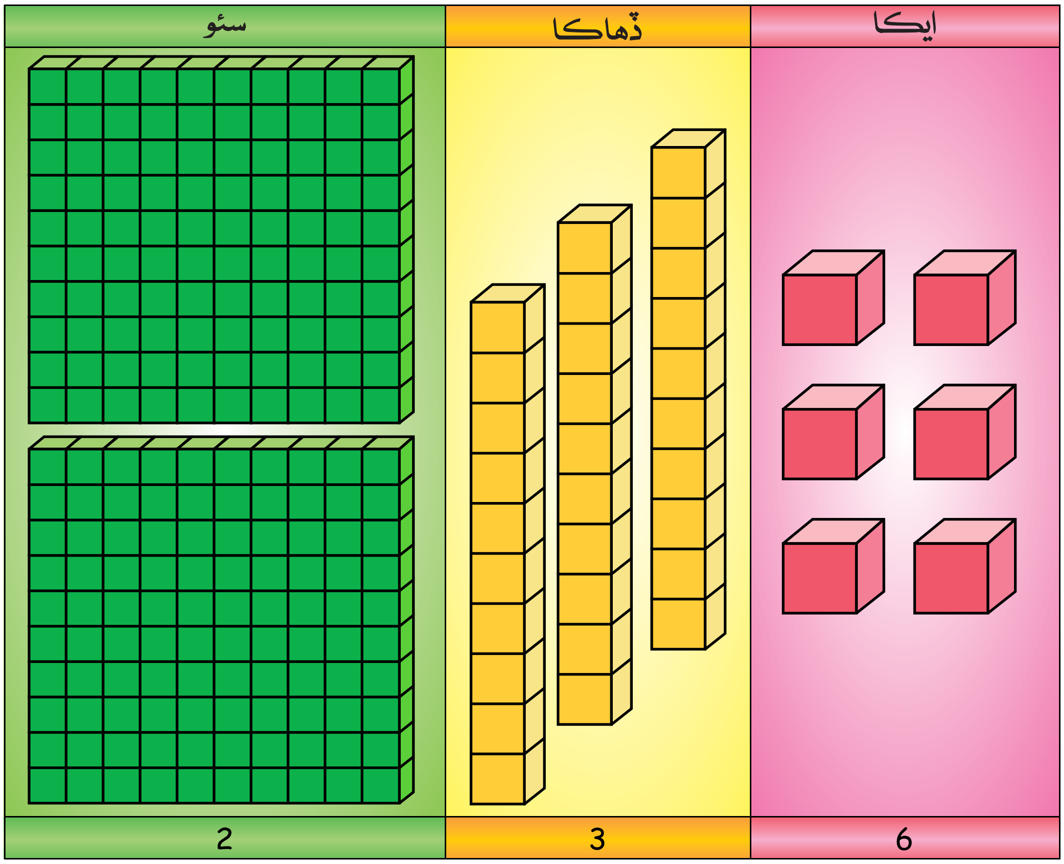

عدد = 236

6 ايڪا | 3 ڏهاڪا | 2 سئو

پڙهبو = 236 ٻه سئو ڇٽيهه

عملي ڪم:

سِڌي ترتيب سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

1	2	3	4	5	6	7
32	33	34			37	
16	26	36		56		76

عملي ڪم:

اُبتي ترتيب سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

6	5	4	3	2	1
88		86	85		83
	24		22	21	90

مشق 1

.1 ايڪا ، ڏهاڪا، سئو جي ڳڻپ ڪريو ۽ عدد به لکو.

(الف)

سئو	ڏهاڪا	ايڪا

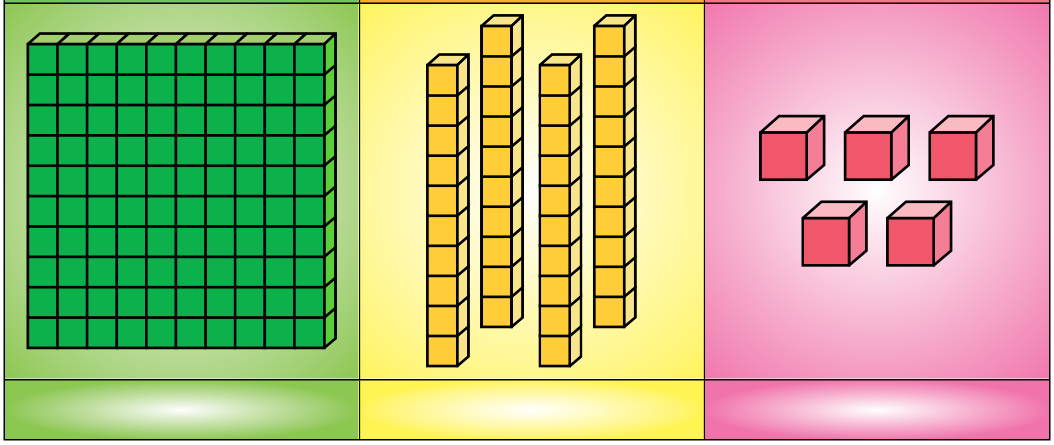

عدد =

(ب)

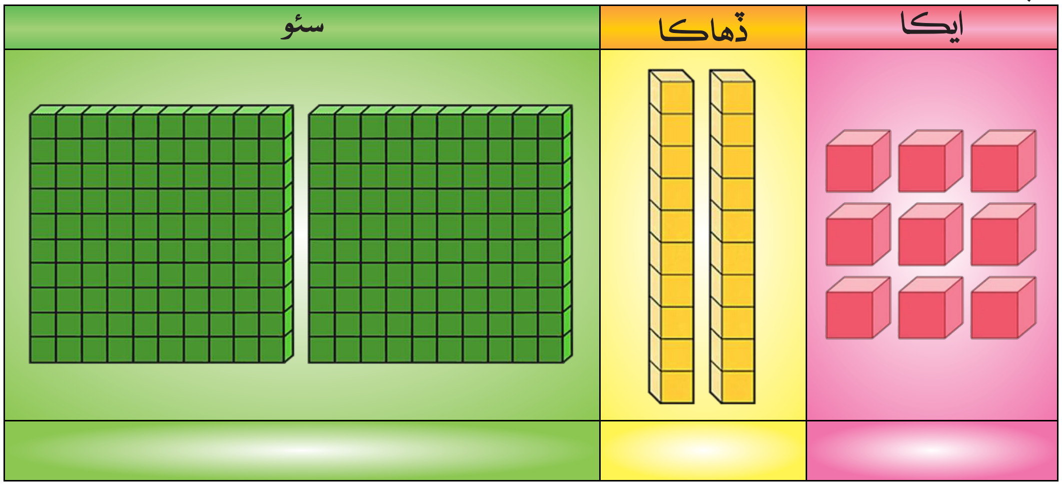

عدد = ______

2. سڌي ترتيب سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو

(الف)

0	1	2			5	

(ب)

20	21	22		24		26

(ج)

11	22	33			66	

3. اُبتي ترتيب سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

(الف)

3	4	5		7		9

(ب)

56	55			52		

(ج)

85	75			45		

ٿ انگي عددن کي پڙهڻ ۽ لکڻ :

100 کان 299 تائين عددن کي پڙهو.

100	101	102	103	104	105	106	107	108	109
110	111	112	113	114	115	116	117	118	119
120	121	122	123	124	125	126	127	128	129
130	131	132	133	134	135	136	137	138	139
140	141	142	143	144	145	146	147	148	149
150	151	152	153	154	155	156	157	158	159
160	161	162	163	164	165	166	167	168	169
170	171	172	173	174	175	176	177	178	179
180	181	182	183	184	185	186	187	188	189
190	191	192	193	194	195	196	197	198	199
200	201	202	203	204	205	206	207	208	209
210	211	212	213	214	215	216	217	218	219
220	221	222	223	224	225	226	227	228	229
230	231	232	233	234	235	236	237	238	239
240	241	242	243	244	245	246	247	248	249
250	251	252	253	254	255	256	257	258	259
260	261	262	263	264	265	266	267	268	269
270	271	272	273	274	275	276	277	278	279
280	281	282	283	284	285	286	287	288	289
290	291	292	293	294	295	296	297	298	299

ٽِ انگي عددن کي پڙهڻ ۽ لکڻ :

300 کان 499 تائين عددن کي پڙهو.

300	301	302	303	304	305	306	307	308	309
310	311	312	313	314	315	316	317	318	319
320	321	322	323	324	325	326	327	328	329
330	331	332	333	334	335	336	337	338	339
340	341	342	343	344	345	346	347	348	349
350	351	352	353	354	355	356	357	358	359
360	361	362	363	364	365	366	367	368	369
370	371	372	373	374	375	376	377	378	379
380	381	382	383	384	385	386	387	388	389
390	391	392	393	394	395	396	397	398	399
400	401	402	403	404	405	406	407	408	409
410	411	412	413	414	415	416	417	418	419
420	421	422	423	424	425	426	427	428	429
430	431	432	433	434	435	436	437	438	439
440	441	442	443	444	445	446	447	448	449
450	451	452	453	454	455	456	457	458	459
460	461	462	463	464	465	466	467	468	469
470	471	472	473	474	475	476	477	478	479
480	481	482	483	484	485	486	487	488	489
490	491	492	493	494	495	496	497	498	499

ٽِ انگي عددن کي پڙهڻ ۽ لکڻ :

800 کان 999 تائين عددن کي پڙهو.

800	801	802	803	804	805	806	807	808	809
810	811	812	813	814	815	816	817	818	819
820	821	822	823	824	825	826	827	828	829
830	831	832	833	834	835	836	837	838	839
840	841	842	843	844	845	846	847	848	849
850	851	852	853	854	855	856	857	858	859
860	861	862	863	864	865	866	867	868	869
870	871	872	873	874	875	876	877	878	879
880	881	882	883	884	885	886	887	888	889
890	891	892	893	894	895	896	897	898	899
900	901	902	903	904	905	906	907	908	909
910	911	912	913	914	915	916	917	918	919
920	921	922	923	924	925	926	927	928	929
930	931	932	933	934	935	936	937	938	939
940	941	942	943	944	945	946	947	948	949
950	951	952	953	954	955	956	957	958	959
960	961	962	963	964	965	966	967	968	969
970	971	972	973	974	975	976	977	978	979
980	981	982	983	984	985	986	987	988	989
990	991	992	993	994	995	996	997	998	999

عملي ڪم:

رهيل عدد لکو.

341	342								350
261	262								270
401	402								410
981									990
721									730

عملي ڪم:

1 ڪان 50 تائين عددن کي لفظن ۾ پڙهو ۽ چٽو ڪريو.

لفظن ۾ عدد	انگن ۾ عدد
هڪ	1
ٻه	2
ٽي	3
چار	4
پنج	5
ڇهه	6
ست	7
اٺ	8
نو	9
ڏهه	10

لفظن ۾ عدد	انگن ۾ عدد
يارهن	11
ٻارهن	12
تيرهن	13
چوڏهن	14
پندرهن	15
سورهن	16
سترهن	17
ارڙهن	18
اوڻيهه	19
ويهه	20

لفظن ۾ عدد	انگن ۾ عدد
ايڪويهه	21
ٻاويهه	22
ٽيويهه	23
چوويهه	24
پنجويهه	25
ڇويهه	26
ستاويهه	27
اٺاويهه	28
اوڻٽيهه	29
ٽيهه	30
ايڪٽيهه	31
ٻٽيهه	32
ٽيٽيهه	33
چوٽيهه	34
پنجٽيهه	35

لفظن ۾ عدد	انگن ۾ عدد
ڇٽيهه	36
ستٽيهه	37
اٺٽيهه	38
اوڻيتاليهه	39
چاليهه	40
ايڪيتاليهه	41
ٻائيتاليهه	42
ٽيتاليهه	43
چوئيتاليهه	44
پنجيتاليهه	45
ڇائيتاليهه	46
ستيتاليهه	47
اٺيتاليهه	48
اوڻونجاهه	49
پنجاهه	50

مشق 2

1. رهيل عدد لکو.

200	201			204			207			210
311	312				316			319		321
415			418				422			425
509				513				517		
625					630				634	
895				899			902			
899			902				906			909
989		991				995				

2. لفظن ۾ ڏنل عددن کي انگن سان ملايو.

انگن ۾ عدد	لفظن ۾ عدد
37	اوڻويھ
49	يارهن
12	ٽيويھ
27	ويھ
50	ٽيٽيھ
19	اوڻونجاھ
20	ستاويھ
23	پنجاھ

3. لفظن ۾ ڏنل عددن کي انگن ۾ لکو.

لفظن ۾ عدد	انگن ۾ عدد
ارڙهن	18
ٻارهن	
ٻاويهه	
اٺتيهه	
ٽيتاليهه	
چاليهه	
اوڻيتاليهه	
ست	

4. انگن کي لفظن ۾ لکو.

لفظن ۾ عدد	انگن ۾ عدد
ستيتاليهه	47
	36
	11
	17
	26
	44
	8
	30

عدد جي مڪاني ملھ جي سڃاڻپ :

اسان کي خبر آھي تہ 100 پھريون ٽہ انگي عدد آھي. چارٽ ۾ ان جو مڪاني ملھ ھن طرح لکبو.

سئو	ڏھاڪا	ايڪا
1	0	0

ساڳي ريت ھر ٽہ انگي عدد جا ٽي مڪاني ملھ ھوندا آھن جيئن ھيٺ ڏنل مثال ۾ 537 جا مڪاني ملھ ڏيکاريا ويا آھن.

537

5 سئو	3 ڏھاڪا	7 ايڪا

7 جو مڪاني ملھ آھي 7 ايڪا =7

3 جو مڪاني ملھ آھي 3 ڏھاڪا = 30

5 جو مڪاني ملھ آھي 5 سئو = 500

تنھڪري، 7 + 30 + 500 = 537

مثال :

گول پاتل عدد جو مڪاني ملھ سڃاڻو.

5 (6) 7	6 جو مڪاني ملھ آھي 6 ڏھاڪا = 60
(9) 7 8	9 جو مڪاني ملھ آھي 9 سئو = 900
4 2 (3)	3 جو مڪاني ملھ آھي 3 ايڪا = 3

عملي ڪم:

ايڪا ڏهاڪا سئو ڪي ڳڻي عدد لکو.

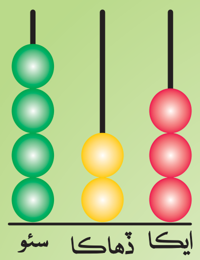

ايڪا	ڏهاڪا	سئو
3	2	4

عدد = 423

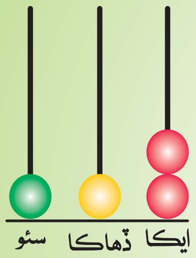

ايڪا	ڏهاڪا	سئو

عدد =

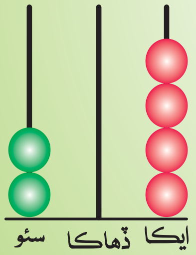

ايڪا	ڏهاڪا	سئو

عدد =

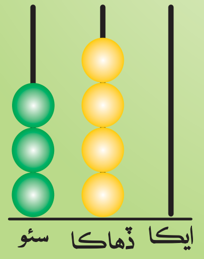

ايڪا	ڏهاڪا	سئو

عدد =

مشق 3

1. گول پاتل عدد جو مڪاني ملھ لکو.

(الف)	9 (5) 3	۵ ڏهاڪا = ۵٠
(ب)	(3) 1 7	
(ج)	8 9 (5)	
(د)	8 9 (6)	
(س)	6 (4) 2	
(ش)	(1) 0 8	

2. ايڪا، ڏهاڪا ۽ سئو جي ڳڻپ ڪري عدد لکو.

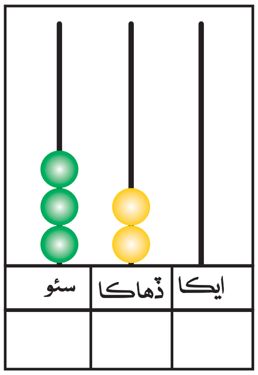

عدد =

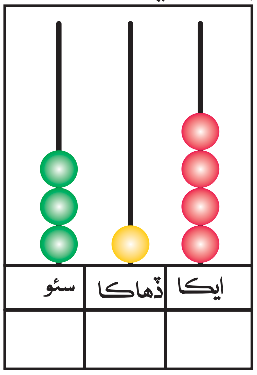

عدد =

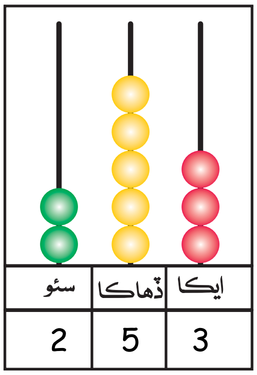

عدد =

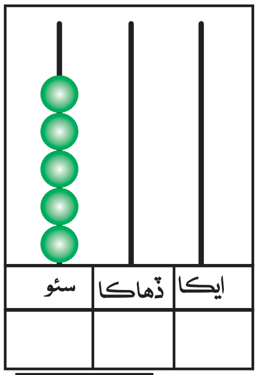

عدد =

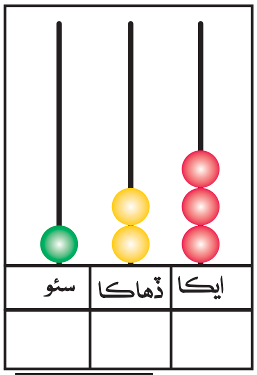

عدد =

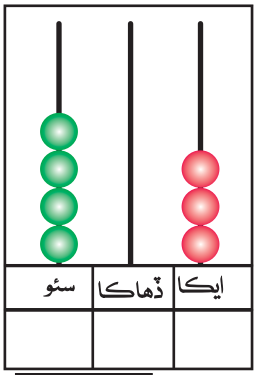

عدد =

عدد جي ترتيب ۽ ڀيٽ :

مثال 1:

ڏنل عدد جي سامهون وڏي عدد کي صحيح جو نشـــــــــان لڳايو. ننڍي کي ضرب جو ۽ جيڪو ساڳيو آهي تنهن کي گول پايو.

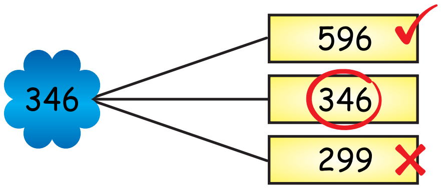

مثال 2:

ڏنل عدد جي سامهون وڏي کي ڳاڙهو رنگ ڏيو، ننڍي کي سائو ۽ جيڪو ساڳيو آهي تنهن کي نيرو رنگ ڪيو.

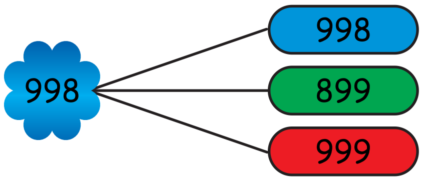

ننڍي وڏائي ۽ وڏ ننڍائي ترتيب

ننڍي وڏائي ترتيب جو مطلب **وڌندڙ ترتيب** يا عدد کي **ننڍي کان وڏي تائين ترتيب** ۾ رکڻ آهي.

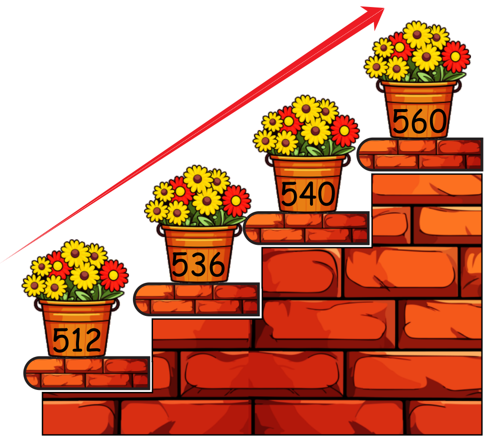

ننڍي وڏائي ترتيب: 512, 536, 540, 560

وڏ نندائي ترتيب جو مطلب گهٽجندڙ ترتيب يا عدد کي وڏي کان ننڍي تائين ترتيب ۾ رکڻ آهي.

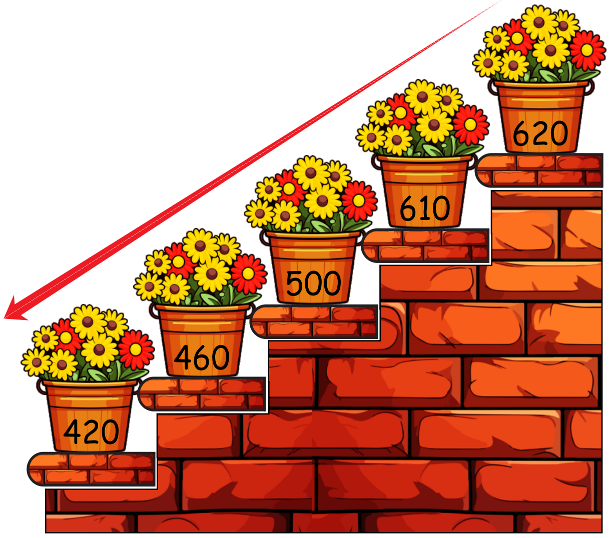

وڏ نندائي ترتيب: 420 ,460 ,500 ,610 ,620

مثال 1:

ڏنل عددن کي نند وڏائي ترتيب ۾ لکو

396 , 645 , 985 , 176 , 526

نند وڏائي ترتيب: 985, 645, 526, 396, 176

مثال 2:

ڏنل عددن کي وڏ نندائي ترتيب ۾ لکو

255 , 645 , 896 , 476 , 127

وڏ نندائي ترتيب: 127, 255, 476, 645, 896

مشق 4

1. وڏي عدد کي صحيح جو، نندي کي غلط جو ۽ جيڪو ڏنل عدد جهڙو ساڳيو هجي تنهن کي گول جو نشان لڳايو.

(الف)	236	512 ✓	(236)	117 ✗
(ب)	525	525	496	552
(ج)	815	684	920	815
(د)	305	503	305	130
(س)	114	108	141	114

2. رنگ ڀريو. وڏي عدد کي ڳاڙهو، نندي کي سائو ۽ جيڪو ڏنل عدد جي برابر هجي تنهن کي نيرو رنگ ڪيو.

(الف)	419	914	419	276
(ب)	675	675	705	576
(ج)	829	829	452	928
(د)	800	825	800	450
(س)	101	100	102	101

3. عددن کي ننڍو وڏائي ترتيب ۾ لکو.

910, 676
408, 326

______

565, 200
432, 152

152, 200, 432, 565

686, 700
940, 850

______

136, 108
296, 300

______

4. عددن کي وڏ ننڍائي ترتيب ۾ لکو.

444, 555
333, 666

______

316, 205
596, 601

601, 596, 316, 205

512, 627
196, 952

______

199, 999
812, 777

______

عددن کي پورو ڪرڻ :

عدد کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪرڻ جو طريقو

4 ↓ درجو هيٺ ڪري پورو ڪرڻ

جيڪڏهن ايڪن جي جاءِ تي 4 يا ان کان گهٽ انگ ڏنل آهي ته اسين ڏهاڪن جو درجو نه وڌائينداسين. صرف ايڪن واري هنڌ 0 لکنداسين

5 ↑ درجو مٿي ڪري پورو ڪرڻ

جيڪڏهن ايڪن جي جاءِ تي 5 يا ان کان مٿي انگ ڏنل آهي ته اسين ان جو هڪ ڏهاڪو وڌائينداسين ۽ ايڪن جي هنڌ 0 رکنداسين.

مثال 1:

ڏنل عددن کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيو.

ڏنل عدد	ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيل
(الف) 4 ↓ 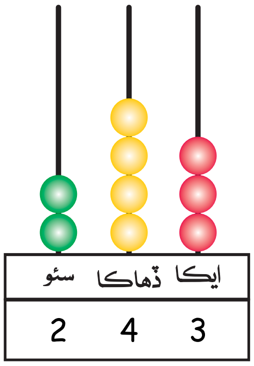	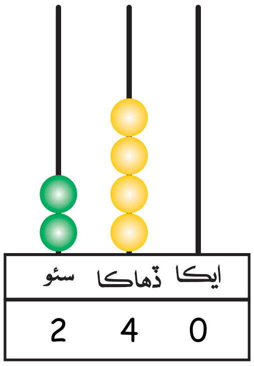

(ب) 5↑

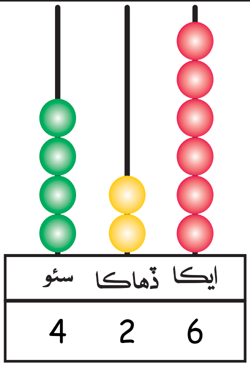

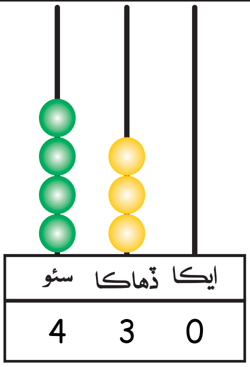

مثال 2:

ڏنل عددن کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيو.

ڏنل عدد	ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيل

(الف) 5↑

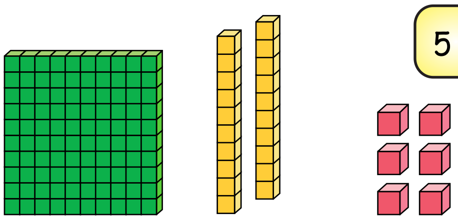

ايڪا	ڏهاڪا	سئو
6	2	1

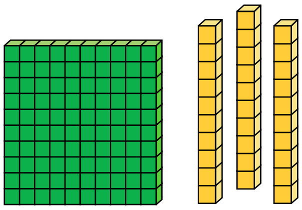

ايڪا	ڏهاڪا	سئو
0	3	1

(ب) 4↓

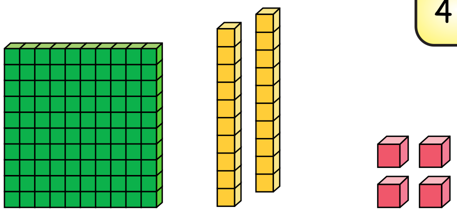

ايڪا	ڏهاڪا	سئو
4	2	1

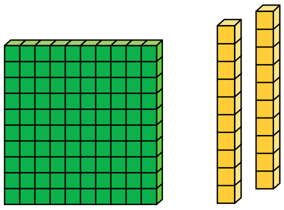

ايڪا	ڏهاڪا	سئو
0	2	1

مشق 5

1. ڏنل عددن کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيو.

ڏنل عدد	ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيل
(الف) 5↑ 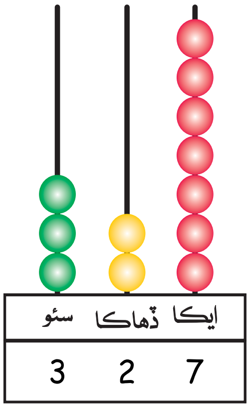	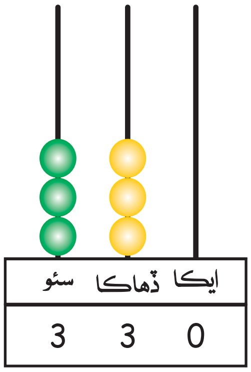
(ب) 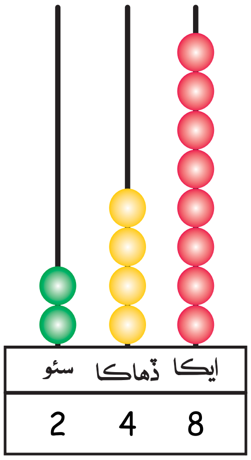	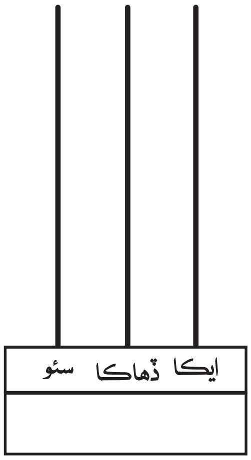

(ج) ☐

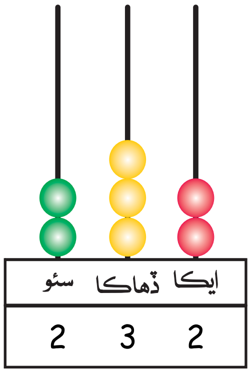

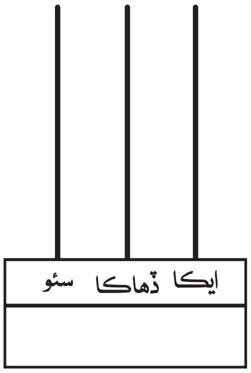

2. ڏنل عددن کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيو.

ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪيل	ڏنل عدد	
5 7 0	5↑ 9 6 5	(الف)
☐ ☐ ☐	☐ 2 9 3	(ب)
☐ ☐ ☐	☐ 5 0 1	(ج)
☐ ☐ ☐	☐ 7 3 2	(د)
☐ ☐ ☐	☐ 1 2 6	(س)

قطاري عدد :

پوئين ڪلاس ۾ اسان شين جي بيهڪ سجاڻپ ڪرڻ لاءِ 10 تائين قطاري عدد سکي آيا آهيون.

هاڻ اسان 20 تائين قطاري عدد سکنداسين.

عملي ڪم: موٽر سائيڪلن جي بيهڪ کي پڙهو.

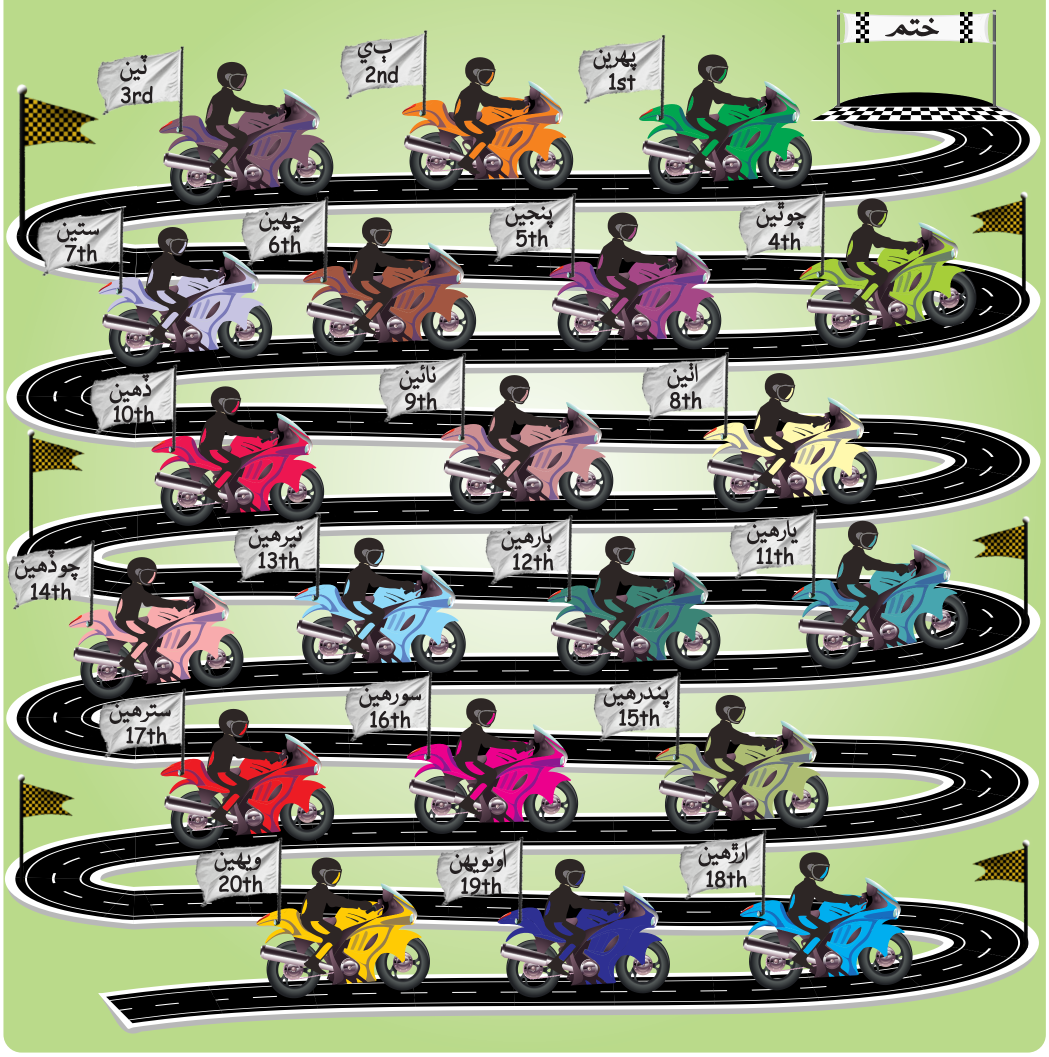

عملي ڪم:

20 تائين قطاري عددن کي پڙهو.

لفظن ۾ قطاري عدد	انگن ۾ قطاري عدد	لفظن ۾ قطاري عدد	انگن ۾ قطاري عدد
پهريون	1st	يارهون	11th
ٻيون	2nd	ٻارهون	12th
ٽيون	3rd	تيرهون	13th
چوٿون	4th	چوڏهون	14th
پنجون	5th	پندرهون	15th
ڇهون	6th	سورهون	16th
ستون	7th	سترهون	17th
اٺون	8th	ارڙهون	18th
نائون	9th	اوڻويهون	19th
ڏهون	10th	ويهون	20th

عملي ڪم:

هيٺ ڏنل قطاري عددن کي لفظن سان ملايو.

لفظن ۾ قطاري عدد	انگن ۾ قطاري عدد	لفظن ۾ قطاري عدد	انگن ۾ قطاري عدد
پنجون	1st	چوڏهون	11th
ڏهون	2nd	سورهون	12th
ڇهون	3rd	سترهون	13th
ستون	4th	اوڻويهون	14th
اٺون	5th	ارڙهون	15th
نائون	6th	يارهون	16th
ٻيون	7th	ٻارهون	17th
پهريون	8th	ويهون	18th
ٽيون	9th	پندرهون	19th
چوٿون	10th	تيرهون	20th

مشق 6

1. گاڏين جي بيهڪ ڏسو ۽ رهيل بيهڪ جو قطاري عدد لکو.

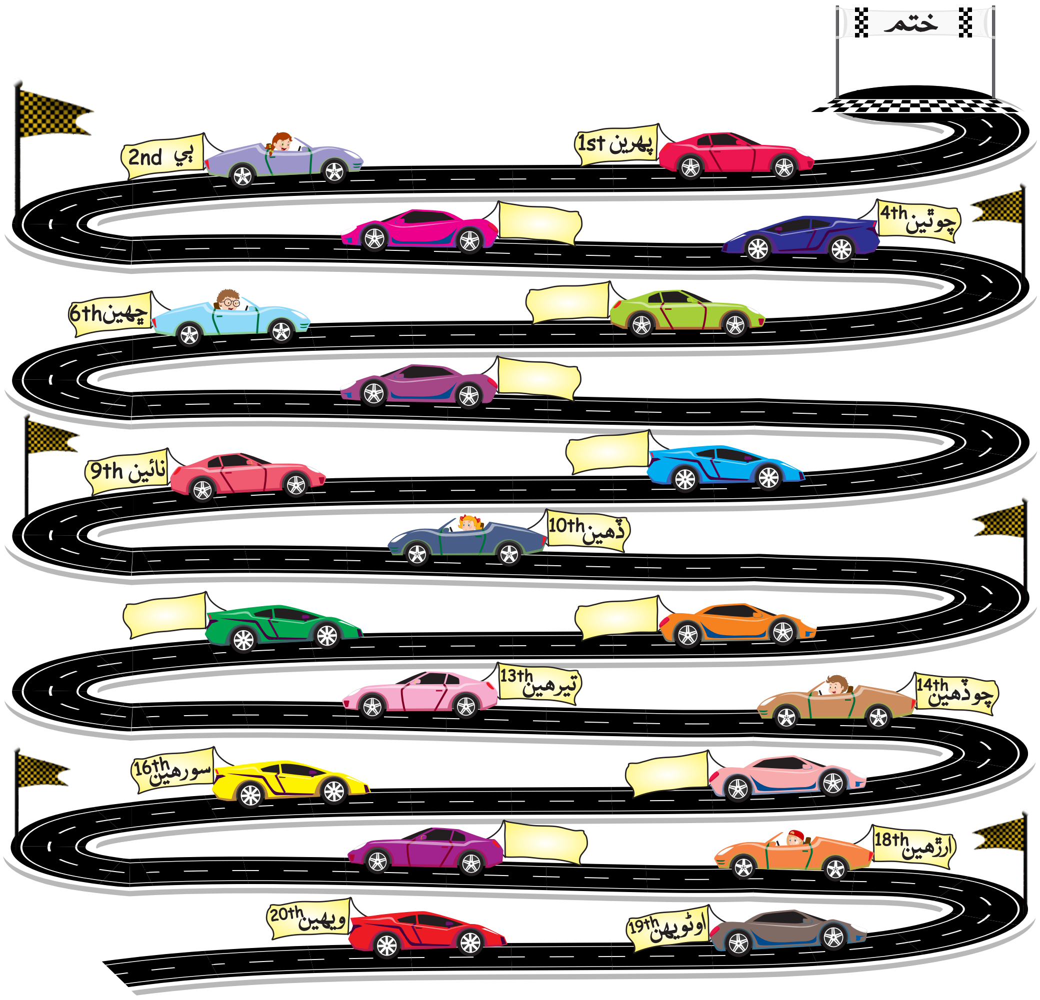

2. انگريزي اکرن هيٺان ڪاٻي کان ساڄي طرف قطاري عدد لکو.

A	B	C	D	E
1st پهريون	2nd ٻيو			5th پنجون
F	G	H	I	J
6th ڇهون			9th نائون	
K	L	M	N	O
11th يارهون				
P	Q	R	S	T
	17th سترهون			

رومن انگ :

اسان عدد 999 تائين سکيا آهن. انهن عددن سان گڏ اسان رومن انگن کي به مختلف طريقن سان استعمال ڪندا آهيون. اهي انگ قديم روم ملڪ ۾ استعمال ٿيندا هئا.

اڄڪلهه رومن انگن کي عام طور تي واچن، گهڙيالن، ڪتابن۽ امتحان جي پيپرن ۾ استعمال ڪيو ويندو آهي.

رومن انگ 1 کان 12 تائين ٽن نشانين يا انگن تي مشتمل هوندا آهن جيڪي هيٺ ڏجن ٿا.

عددي ملهه	رومن انگ	
	وڏا اکر	ننڍا اکر
1	I	i
5	V	v
10	X	x

هيٺ ڏنل ١ کان ١٢ تائين رومن انگ پڙهو:

عدد	رومن انگ	
	وڏا اکر	ننڍا اکر
1	I	i
2	II	ii
3	III	iii
4	IV	iv
5	V	v
6	VI	vi
7	VII	vii
8	VIII	viii
9	IX	ix
10	X	x
11	XI	xi
12	XII	xii

نوٽ: پڙهي لاءِ ڪو به رومن انگ ناهي.

مشق 7

1. عددن کي رومن انگن ۾ لکو.

عدد	رومن انگ
3	III
8	
12	
1	
5	
4	

2. رومن انگن کي عددن ۾ لکو.

رومن انگ	عدد
II	2
VI	
VII	
IX	
XI	

3. رهجي ويل رومن انگ لکو.

I	II				VI
VII			X		

4. عددن کي رومن انگن سان ملايو.

عدد	رومن انگ
5	iii
9	ii
12	viii
3	v
11	ix
6	xii
2	vi
8	xi

يونٽ 2

عددي عمل

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا ته:

- ✓ 100 تائين جوڙ ۽ ڪٽ جا جواب ڪڍڻ ياد رکڻ ۽ استعمال ايندن.
- ✓ عددن جي جوڙ ۽ ڪٽ (درجابندي سان ۽ بنا درجابندي جي) دل ۾ ۽ لکت ۾ ڪري سگهندا. جنهن ۾ ته انگي عدد ۽ هڪ انگي عدد، ٻه انگي عدد ۽ ڏهاڪا، ٽه انگي عدد ۽ ٻه انگي عدد ۽ ٻه ۽ ٽه انگي عدد شامل آهن.
- ✓ جوڙ ۽ ڪٽ جي سوال جو جواب ڪڍڻ لاءِ مختلف طريقا استعمال ڪري سگهندا.
- ✓ ٻڌي ۽ اڪي عددن جي سڃاڻپ ايندي
- ✓ 4،3 ۽ 5 جا ڪوڙا ڳڻي ۽ لکي سگهندا.
- ✓ 3 ۽ 4 جي ڪوڙن کي ڪوڙن جي ضربي جدول مان ڳڻڻ جي خبر پوندي.
- ✓ ضرب کي جوڙ جي ورجاءَ وانگر سمجهندا ۽ 2، 3، 4، 5 ۽ 10 جي ڪوڙن جون ضربي جدولون ٺاهڻ ايندن
- ✓ تصويري شڪلين وسيلي ضربي عمل لکي سگهندا.
- ✓ تصويري شڪلين وسيلي ڪن ٻه ٻن عددن جي ضرب جي عمل کي سمجهي سگهندا.
- ✓ ياد ڪيل ڪوڙن جي مدد سان دل ۾ ۽ لکت ۾ ضرب ڪري سگهندا: جيئن هڪ انگي عدد کي هڪ - انگي عدد سان ضرب ڪرڻ.
- ✓ ضربي خانن جي مدد سان ٻه - انگي عدد کي هڪ - انگي عدد سان ڪوڙا لڳائي دل ۾ ۽ لکت ۾ ضرب ڪرڻ ايندي.
- ✓ عدد کي 0 ۽ 1 سان ضرب ڪرڻ ايندي.
- ✓ تصويري شڪلين جي مدد سان ونڊ کي ڪٽ جي ورجاءَ وانگر سمجهندا.
- ✓ تصويري شڪلين ذريعي ونڊ جا عمل لکي سگهندا.
- ✓ تصويري شڪلين ذريعي اها ڳالهه سمجهه ۾ ايندن ته هڪ عدد کي ٻئي عدد سان ونڊ ڪنهن ٻه ترتيب سان ٿئي ڪري سگهجي .
- ✓ هڪ انگي عدد کي ٻئي هڪ انگي عدد سان (بنا پاچي) دل ۾ ۽ لکت ۾ ونڊ ڪرڻ ايندي.
- ✓ روزمره جي زندگي ۾ ضرب ۽ ونڊ جي سوالن کي ڪنهن ٻه طريقي سان حل ڪري سگهندا (مثال طور) بار بار جوڙ ۽ ڪٽ سان، درجابندي ۽ ترتيب سان،دل ۾ يا لکت واري طريقي سان).
- ✓ روزمره جي زندگي ۾ جوڙ، ڪٽ، ضرب ۽ ونڊ جا سوال (جنهن ۾ پاڪستاني سڪي جي باري ۾ سوال شامل آهن) حل ڪري سگهندا.

جوڙ ڪٽ :

2 + 3 = 5	7 + 4 = 11	9 + 5 = 14	11 + 7 = 18
5 + 8 = 13	15 + 4 = 19	7 + 10 = 17	7 + 2 = 9
3 - 2 = 1	15 - 4 = 11	9 - 7 = 2	5 - 2 = 3
20 - 10 = 10	18 - 8 = 10	10 - 9 = 1	13 - 7 = 6

مثال 1: هيٺين کي جوڙاُپت ڪريو.

(i) 60 + 20

حل:

$$\begin{array}{r} 6\;0 \\ +\;2\;0 \\ \hline 8\;0 \\ \hline \end{array}$$

يا 60 + 20 = 80

(ii) 72 + 9

حل:

$$\begin{array}{r} \textcircled{1} \\ 7\;2 \\ +\;\;9 \\ \hline 8\;1 \\ \hline \end{array}$$

يا 72 + 9 = 81

(iii) 39 + 11

حل:

$$\begin{array}{r} \textcircled{1} \\ 3\;9 \\ +\;1\;1 \\ \hline 5\;0 \\ \hline \end{array}$$

يا 39 + 11 = 50

مثال 2: هيٺين کي ڪٽ ڪريو.

(i) 77 - 37

حل:

$$\begin{array}{r} 7\;7 \\ -\;3\;7 \\ \hline 4\;0 \\ \hline \end{array}$$

يا 77 - 37 = 40

(ii) 96 - 24

حل:

$$\begin{array}{r} 9\;6 \\ -\;2\;4 \\ \hline 7\;2 \\ \hline \end{array}$$

يا 96 - 24 = 72

(iii) 58 - 20

حل:

$$\begin{array}{r} 5\;8 \\ -\;2\;0 \\ \hline 3\;8 \\ \hline \end{array}$$

يا 58 - 20 = 38

عملي ڪم:

هيٺن عددن جي 100 تائين جوڙ ۽ ڪٽ مڪمل ڪريو.

50	+	32	=	82	82	−	50	=	32
32	+	50	=		82	−	32	=	
69	+	11	=		80	−	11	=	
80	+		=	100	100	−		=	80
	+	15	=	65	65	−		=	15
92	+	8	=		100	−	8	=	

مشق 1

.1 ساڳي جوڙ وارن عددن کي پاڻ ۾ ملايو.

9 + 91	32 + 64
80 + 20	19 + 21
60 + 10	61 + 10
60 + 11	91 + 9
30 + 10	58 + 12
64 + 32	50 + 50

.2 هيٺين عددن جي جوڙ ۽ ڪٽ کي مڪمل ڪريو.

72	+	8	=	80	80	−	72	=	8
63	+	7	=		70	−	63	=	
90	−		=	80	80	+		=	90
50	−	22	=		22	+	28	=	
100	+	0	=		100	−		=	100
21	+	41	=		62	−	41	=	

جوڙ ۽ ڪٽ :

ٽ ـ انگي عدد جي هڪ انگي عدد سان دل ۾ جوڙ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 326 کي 7 سان جوڙ ڪريو حل: درجا بندي سان 326 + 7 = [326 + 4] + 3 = 333	مثال: 245 کي 3 سان جوڙ ڪريو حل: 245 + 3 = 248

ٽ ـ انگي عدد جي ڏهاڪن سان دل ۾ جوڙ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 937 کي 40 سان جوڙ ڪريو حل: درجا بندي سان 937 + 40 = [930 + 40] + 7 = 977	مثال: 534 کي 20 سان جوڙ ڪريو حل: 534 + 20 = 554

ٽ ـ انگي عدد جي ٻه ـ انگي عدد سان دل ۾ جوڙ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 564 کي 17 سان جوڙ ڪريو حل: درجا بندي سان 564 + 17 = [564 + 6] + 11 = 581	مثال: 400 کي 40 سان جوڙ ڪريو حل: 400 + 40 =440

ٻہ ٽہ ـ انگي عددن جي بنا درجا بندي دل ۾ جوڙ

بنا درجا بندي	درجا بندي سان
مثال: 260 + 520 حل: 520 + 260 = 780	مثال: 300 + 208 حل: = 8 + 200 +300 = 8 + 500 = 508

عملي ڪم:

هيٺين کي دل ۾ جوڙڪريو.

180 + 9 = ☐	206 + 5 = 211
560 + 7 = ☐	500 + 400 = 900
972 + 18 = ☐	720 + 350 = ☐
921 + 11 = ☐	110 + 760 = ☐
442 + 5 = ☐	226 + 7 = ☐
192 + 28 = ☐	196 + 14 = ☐
500 + 18 = ☐	180 + 30 = ☐

ٿ ۔ انگي عدد جي هڪ انگي عدد سان لکت ۾ جوڙ

بنا درجا بندي	درجا بندي سان
مثال: 532 کي 5 سان جوڙ ڪريو حل: ايڪا ڏهاڪا سئو 5 2 3 + 5 5 2 8 نوٽ: اسين صرف ايڪن کي جوڙ ڪنداسين	مثال: 627 کي 5 سان جوڙ ڪريو حل: ايڪا: 7 + 5 = ①2 ايڪا ڏهاڪا سئو ① 6 2 7 + 5 6 3 2 واٽ: (i) ايڪا جوڙڪندو تہ 12 حاصل ٿيندا. (ii) 1 ڏهاڪن ڏانهن ٿيايو. (iii) ڏهاڪا جوڙڪباتہ 3 ملندا. نوٽ: جوڙ جي عمل ۾ درجابندي جو مطلب آهي درجي کي اڳتي ٿيائڻ.

ٿ ۔ انگي عدد جي ڏهاڪن سان لکت ۾ جوڙ

بنا درجا بندي	درجا بندي سان
مثال: 423 کي 60 سان جوڙ ڪريو حل: ايڪا ڏهاڪا سئو 4 2 3 + 6 0 4 8 3 نوٽ: اسان صرف ڏهاڪا جوڙ ڪنداسين	مثال: 634 کي 80 سان جوڙ ڪريو حل: ڏهاڪا: 3 + 8 = ①1 ايڪا ڏهاڪا سئو ① 6 3 4 + 8 0 7 1 4 واٽ: (i) ڏهاڪا جوڙڪندو تہ 11 حاصل ٿيندا (ii) 1 سئو ڏانهن ٿيايو. (iii) سئو جا درجا جوڙڪندو تہ 7 ملندا.

ٽ ـ انگي عدد جي ۽ ـ انگي عدد سان لڪت ۾ جوڙ

درجا بندي سان

مثال: 567 کي 58 سان جوڙ ڪريو

حل:

ايڪا ڏهاڪا سئو

$$\begin{array}{cccc} & ① & ① & \\ & 5 & 6 & 7 \\ + & & 5 & 8 \\ \hline & 6 & 2 & 5 \end{array}$$

واٽ:

(i) ايڪا جوڙڪندو ته 15 حاصل ٿيندا

(ii) 1 ڏهاڪن ڏانهن ٽپايو

(iii) ڏهاڪا جوڙڪبا ته 12 ملندا

(iv) 1 کي سئو ۾ ٽپايو

(v) سئو پاڻ ۾ جوڙڪندو ته 6 ملندا

بنا درجا بندي

مثال: 721 کي 36 سان جوڙ ڪريو

حل:

ايڪا ڏهاڪا سئو

$$\begin{array}{ccc} 7 & 2 & 1 \\ + & 3 & 6 \\ \hline 7 & 5 & 7 \end{array}$$

نوٽ: اسان ايڪن ۽ ڏهاڪن کي الڳ الڳ جوڙڪنداسين.

ڻ ٽ ـ انگي عددن جي لڪت ۾ جوڙ

درجا بندي سان

مثال: 475 کي 348 سان جوڙ ڪريو

حل:

ايڪا ڏهاڪا سئو

$$\begin{array}{cccc} & ① & ① & \\ & 4 & 7 & 5 \\ + & 3 & 4 & 8 \\ \hline & 8 & 2 & 3 \end{array}$$

واٽ:

(i) ايڪا جوڙڪندو ته 13 حاصل ٿيندا.

(ii) 1 کي ڏهاڪن ڏانهن ٽپايو

(iii) ڏهاڪا جوڙڪبا ته 12 ملندا

(iv) 1 کي سئو ۾ ٽپايو ۽ سئو پاڻ ۾ جوڙ ڪندو ته 8 ملندا.

بنا درجا بندي

مثال: 543 کي 316 سان جوڙ ڪريو

حل:

ايڪا ڏهاڪا سئو

$$\begin{array}{cccc} & 5 & 4 & 3 \\ + & 3 & 1 & 6 \\ \hline & 8 & 5 & 9 \end{array}$$

نوٽ: هر مڪاني مُلهه کي الڳ الڳ جوڙ ڪيو.

عملي ڪم:

هيٺين کي جوڙ ڪريو.

(1)(1) 2 8 9 + 3 4 6 = 6 3 5	(1)(1) 2 9 6 + 2 5 = 3 2 1	3 4 6 + 3 0 = 3 7 6	1 2 5 + 3 = 1 2 8
5 3 7 + 1 5 2 =	7 8 3 + 1 6 =	5 2 9 + 8 0 =	2 3 6 + 8 =
6 9 6 + 2 3 =	6 3 9 + 8 0 =	9 1 8 + 3 2 =	5 6 2 + 3 9 6 =

مشق 2

1. هيٺين کي دل ۾ جوڙ ڪريو.

(i)	123 + 5 =	(ii)	634 + 8 =
(iii)	579 + 20 =	(iv)	440 + 80 =
(v)	810 + 23 =	(vi)	913 + 29 =
(vii)	638 + 151 =	(viii)	785 + 136 =
(ix)	513 + 64 =	(x)	345 + 9 =

2. هيٺين جي جوڙ اُپت لهو.

(i) 236 + 53 = ____
(ii) 986 + 3 = ____
(iii) 508 + 6 = ____
(iv) 518 + 43 = ____

(v) 675 + 20 = ____
(vi) 853 + 70 = ____
(vii) 834 + 76 = ____
(viii) 456 + 168 = ____

(ix) 345 + 632 = ____
(x) 278 + 369 = ____
(xi) 509 + 198 = ____
(xii) 467 + 298 = ____

ٽ ـ انگي عدد مان هڪ انگي عدد کي دل ۾ ڪٽ ڪرڻ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 6 کي 534 مان ڪٽ ڪريو حل: درجا بندي سان 534 - 6 = 524 + [10 - 6] = 528	مثال: 325 مان 4 ڪٽ ڪريو حل: 325 - 4 = 321 نوٽ: اسان صرف ايڪن کي ڪٽ ڪنداسين

ٽ ـ انگي عدد مان ڏهاڪن کي دل ۾ ڪٽ ڪرڻ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 70 کي 624 سان ڪٽ ڪريو حل: درجا بندي سان 624 - 70 = 524 + [100 - 70] = 524 + 30 = 554	مثال: 50 کي 678 سان ڪٽ ڪريو حل: 678 - 50 = 628 نوٽ: اسان صرف ڏهاڪا ڪٽ ڪنداسين

ٽ ـ انگي عدد مان ٻه انگي عدد کي دل ۾ ڪٽ ڪرڻ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 542 مان 65 ڪٽ ڪريو حل: درجا بندي سان 542 - 65 = 442 + [100 - 65] = 442 + 35 = 477	مثال: 35 کي 978 سان ڪٽ ڪريو حل: 978 - 35 = 943 نوٽ: اسان ايڪن ۽ ڏهاڪن کي الڳ الڳ ڪٽ ڪنداسين

ٻ ٽ ـ انگي عددن جي دل ۾ ڪٽ

درجا بندي سان	بنا درجا بندي
مثال: 620 مان 255 دل ۾ ڪٽ ڪريو حل: دل ۾ درجا بندي سان 620 - 255 = [520 - 200] + [100 - 55] = 320 + 45 = 365	مثال: 879 مان 567 دل ۾ ڪٽ ڪريو حل: 879 - 567 = 312 نوٽ: اسان هر عدد کي ان جي مڪاني مُلهه جي حساب سان دل ۾ ڪٽ ڪنداسين

عملي ڪم: هيٺين کي دل ۾ ڪٽ ڪريو.

690 - 25 = 665	478 - 50 = 428	527 - 3 = 524
515 - 40 = ___	916 - 9 = ___	500 - 130 = 370
796 - 87 = ___	790 - 280 = ___	735 - 14 = ___
800 - 210 = ___	506 - 30 = ___	340 - 165 = ___

هڪ ـ انگي عدد جي ٽہ ـ انگي عدد مان لڪت ۾ ڪٽ

بنا درجا بندي	درجا بندي سان
مثال: 398 مان 5 ڪٽ ڪريو حل: ايڪا ڏهاڪا سئو 3 9 8 - 5 3 9 3 نوٽ: اسان صرف ايڪا ڪٽ ڪنداسين	مثال: 275 مان 8 ڪٽ ڪريو حل: ايڪا 1 5 - 8 7 ايڪا ڏهاڪا سئو (6) (15) 2 7 5 - 8 2 6 7 وضاحت: (i) اسان 5 مان 8 تيا ڪٽ ڪري سگهون تنهڪري ڏهاڪن مان 1 ڏهاڪو اوڌارو ڪنداسين باقي پويان 6 ڏهاڪا بچندا. (ii) هاڻ 8 کي 15 مان ڪٽ ڪنداسين تہ اسان کي 7 ملندا بچيل عدد کي ساڳي طرح لکنداسين. نوٽ: ڪٽ ۾ درجابندي جو مطلب آهي درجو اُڌارو وٺڻ

ڏهاڪن جي ٽہ انگي عدد مان لڪت ۾ ڪٽ

بنا درجا بندي	درجا بندي سان
مثال: 694 مان 20 ڪٽ ڪريو حل: ايڪا ڏهاڪا سئو 6 9 4 - 2 0 6 7 4 نوٽ: اسان صرف ڏهاڪا ڪٽ ڪنداسين	مثال: 526 مان 70 ڪٽ ڪريو حل: ڏهاڪا 1 2 - 7 5 ايڪا ڏهاڪا سئو (4) (12) 5 2 6 - 7 0 4 5 6 وضاحت: (i) ايڪا ڪٽ ڪريو (ii) اسان 2 ڏهاڪن مان 7 ڏهاڪا تيا ڪٽ ڪري سگهون تنهنڪري سئو مان 1 سئو اوڌارو ڪنداسين باقي 4 سئو بچندا (iii) هاڻ 12 ڏهاڪن مان 7 ڏهاڪا ڪٽ ڪنداسين تہ 5 ملندا.

ٻہ انگي عدد جي ٽہ انگي عدد مان ڪٽ

بنا درجا بندي

مثال: 289 مان 57 ڪٽ ڪريو

حل:

سئو	ڏهاڪا	ايڪا
2	8	9
-	5	7
2	3	2

نوٽ : اسان ايڪا ۽ ڏهاڪا الڳ الڳ ڪٽ ڪنداسين.

درجا بندي سان

مثال: 532 مان 64 ڪٽ ڪريو

حل:

سئو	ڏهاڪا	ايڪا
(4)	(12)	(12)
~~5~~	~~3~~	~~2~~
-	6	4
4	6	8

وات:

(i) اسان 2 مان 4 ڪٽ نٿا ڪري سگهون.تنهنڪري,ڏهاڪن مان 1 ڏهاڪو اوڌارو ڪنداسين تہ پٺيان 2 ڏهاڪا بچندا.

(ii) 12 مان 4 ڪٽ ڪنداسين تہ 8 ملندا.

(iii) سئو مان 1 اوڌارو وٺنداسين تہ باقي 4 سئو بچندا.

(iv) آخر ۾ 12 ڏهاڪن مان 6 ڏهاڪا ڪٽ ڪنداسين تہ 6 ملندا.

ٻ. ٽ ـ انگي عددن جي ڪٽ

بنا درجا بندي

مثال: 457 مان 321 ڪٽ ڪريو

حل:

	سئو	ڏهاڪا	ايڪا
	4	5	7
-	3	2	1
	1	3	6

نوٽ: اسان هر عدد کي ان جي مڪاني ملھ جي حساب سان ڪٽ ڪنداسين

درجا بندي سان

مثال: 613 مان 425 سان ڪٽ ڪريو

حل:

	سئو	ڏهاڪا	ايڪا
	(5)	(10)	(13)
	6	1	3
-	4	2	5
	1	8	8

وضاحت:

(i) اسان 13 ايڪا حاصل ڪرڻ لاءِ 1 ڏهاڪو اوڌارو ڪٺنداسين ته پٺيان 0 ڏهاڪا بچندا.

(ii) 13 ايڪن مان 5 ڪٽ ڪبا ته 8 ملندا.

(iii) 10 ڏهاڪا حاصل ڪرڻ لاءِ سون مان 1 سئو اوڌارو ڪٺنداسين ته باقي 5 بچندا.

(iv) 10 ڏهاڪن مان ۾ ڏهاڪا ڪٽ ڪبا ته 8 ڏهاڪا بچندا.

(v) آخر ۾ 5 سئو مان 4 سئو ڪٽ ڪنداسين ته اسان کي 1 سئو ملندو.

نوٽ: 10 ڏھ = آهن 1 سئو جي

عملي ڪم:

هيٺين کي ڪٽ ڪريو.

(a) 8 4 5 - 9 8 3 6	(b) 6 0 8 - 1 5 5 9 3	(c) 7 4 5 - 3 0 7 1 5	(d) 6 7 7 - 2 8 8 3 8 9
(e) 7 2 3 - 6	(f) 5 1 0 - 2 3	(g) 7 8 0 - 1 2 3	(h) 6 4 5 - 6 0
(i) 4 1 2 - 1 2 3	(j) 6 7 8 - 2 8 9	(k) 6 0 0 - 7 8	(l) 9 6 2 - 5 1 8
(m) 1 0 0 - 8	(n) 5 0 0 - 6 2	(o) 6 6 6 - 2 7 7	(p) 8 5 2 - 3 1
(q) 6 0 0 - 6 0	(r) 2 2 3 - 1 5 4	(s) 7 8 4 - 1 0	(t) 6 0 2 - 2 1 4

مشق 3

.١ دل ۾ ڪٽ ڪريو.

(i)	529 - 3 =	(ii)	643 - 30 =
(iii)	715 - 9 =	(iv)	800 - 35 =
(v)	692 - 215 =	(vi)	750 - 60 =
(vii)	752 - 121 =	(viii)	845 - 369 =
(ix)	509 - 36 =	(x)	555 - 10 =

.2 هيٺين کي ڪٽ ڪريو.

(i) 235 − 2	(ii) 506 − 39	(iii) 785 − 196	(iv) 417 − 250
(v) 345 − 60	(vi) 715 − 8	(vii) 405 − 28	(viii) 715 − 426
(ix) 600 − 101	(x) 800 − 175	(xi) 200 − 99	(xii) 754 − 189

روزمره جي زندگي ۾ جوڙ جا سوال :

مثال 1:

عائشـــ هڪ ڪتاب 560 جو ۽ هڪ نوٽ بُڪ 280 رپين جو خريد ڪيو ٻڌايو ته هن ڪُل ڪيترا پئسا خرچ ڪيا.

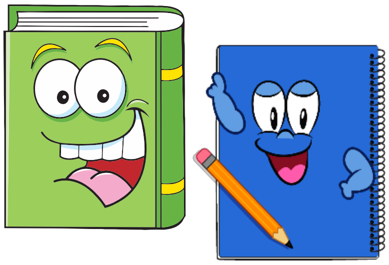

حل:

ڪتاب جي قيمت	=		5 6 0	رپيا
نوٽ بڪ جي قيمت	=	+	2 8 0	رپيا
ڪل قيمت	=		8 4 0	رپيا

هن ڪل 840 رپيا خرچ ڪيا.

مثال 2:

ٻن مصـــــالحي جي پيڪٽن جو وزن ڪيو جڏهن ته انهن جون ترتيبوار وزن 235 گرام ۽ 427 گرام آهي.

حل:

پهرين پيڪٽ جو وزن	=		2 3 5	گرام
ٻئي پيڪٽ جو وزن	=	+	4 2 7	گرام
ڪل وزن	=		6 6 2	گرام

ٻنهي پيڪٽن جو وزن ٿيو 662 گرام.

روزمره جي زندگي ۾ ڪٽ جا سوال :

مثال 1:

هڪ اســـــڪول ۾ 567 شـــــاگرد آهن جيڪڏهن انهن مان 229 ڇوڪريون آهن ته ڇوڪرا ڪيترا ٿيندا.

حل:

			5 1
ڪل شاگرد	=		5 6 7
ڇوڪرين جو تعداد	=	-	2 2 9
ڇوڪرن جو تعداد	=		3 3 8

اسڪول ۾ 338 ڇوڪرا آهن.

مثال 2:

هڪ فيڪٽري مهيني ۾ 562 موٽرسائيڪلون تيار ڪري ٿي. جيڪڏهن انهن مان 491 موٽرسائيڪلون وڪرو ٿي وڃن ٿيون ته باقي ڪيتريون بچنديون

حل:

		4	1	
ڪل موٽرسائيڪلون	=	5	6	2
وڪرو ٿيل	= −	4	9	1
باقي موٽرسائيڪلون	=		7	1

باقي موٽرسائيڪلون 71 آهن.

مشق 4

1. بسم وٽ ٻه عددن وارا ڪارڊ آهن هڪ تي 278 ۽ ٻئي تي 356 عدد لکيل آهن ٻڌايو ته انهن جو جوڙ ڪيترو ٿيندو؟
2. عبدالرافع هڪ پين 135 رپين جي ۽ هڪ ٿيلهو675 رپين جو خريد ڪيو ٻڌايو ته هن ڪيتري رقم خرچ ڪئي؟
3. 236 ماٿهو چنچر جي ڏينهن جانورن جو باغ گهمڻ ويا ۽ 417 ماڻهو آچر جي ڏينهن جانورن جو باغ گهمڻ ويا ٻڌايو ته ڪيترن ماڻهن جانورن جي باغ جي سير ڪئي؟
4. ظ جي جنم ڏينهن جي پارٽي ۾ 157 فوڪنا هئا. جيڪڏهن 129 فوڪنا ٻارن ڦاڙي ڇڏيا ته باقي ڪيترا بچيا؟
5. ٻن عددن جو جوڙ 786 آهي. جيڪڏهن هڪ عدد 345 آهي ته ٻيو عدد ڪهڙو ٿيندو.؟
6. بُشريٰ ۽ عافيه ٻارن جي پارٽي ڪئي جنهن جو ڪُل خرچ 950 رپيا ٿيو هو. ٻڌايو ته بُشريٰ ڪيتري رقم خرچ ڪئي جيڪڏهن عافيه 460 رپيا خرچ ڪيا.
7. هڪ دڪاندار پهرئين ڏينهن تي 135 ليٽر کير وڪرو ڪيو ۽ 204 ليٽر ٻئي ڏينهن تي. ٻڌايو ته هن ٻن ڏينهن ۾ ڪيترو کير وڪرو ڪيو.
8. تنوير وٽ 875 رپيا هئا. هن 350 رپيا آئسڪريم تي خرچ ڪيا ته باقي هن وٽ ڪيتري رقم بچي؟

جوڙ ۽ ڪٽ جي جواب جو تخمينو لڳائڻ :

تخميني جو مطلب صحيح جواب جي بلڪل ويجهو جواب ڪڍڻ آهي

اسان ڪل يا فرق جو تخمينو گهربل عدد ۾ پورائو ڪري يا متبادل مڪاني ملھ ڏيئي لڳائي سگهون ٿا.

مثال 1:

241 + 36 کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪري ڪل جو تخمينو لڳايو.

حل:

ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪرڻ:

(درجو هيٺ ڪري پورو ڪرڻ) ↓ $241 \rightarrow 240$

(درجو مٿي ڪري پورو ڪرڻ) ↑ $36 \rightarrow 40$

جوڙ

$$\begin{array}{r} 240 \\ +\ 40 \\ \hline 280 \\ \hline \end{array}$$

تنهڪري گهربل تخمينو ٿيندو 280.

مثال 2:

675 - 34 جي فرق کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪري ڪل جو تخمينو لڳايو.

حل:

ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪرڻ:

(درجو مٿي ڪري پورو ڪرڻ) ↑ $675 \rightarrow 680$

(درجو هيٺ ڪري پورو ڪرڻ) ↓ $34 \rightarrow 30$

ڪٽ

$$\begin{array}{r} 680 \\ -\ 30 \\ \hline 650 \\ \hline \end{array}$$

تنهڪري گهربل تخمينو ٿيندو 650.

(متبادل مڪاني ملھ ذريعي تخمينو)

متبادل مڪاني ملھ ذريعي تخميني جو مطلب آهي عدد جو وڏي مڪاني ملھ ذريعي تخمينو لڳايو وڃي.

مثال 3:

متبادل مڪاني ملھ ذريعي 583 ۽ 216 جي ڪل ۽ فرق جو تخمينو لڳايو

حل:

عدد کي متبادل مڪاني ملھ ۾ پورو ڪرڻ

(درجو مٿي ڪري پورو ڪرڻ) ↑ 583 → 600

(درجو هيٺ ڪري پورو ڪرڻ) ↓ 216 → 200

ڪٽ :

$$\begin{array}{r} 600 \\ -\ 200 \\ \hline 400 \end{array}$$

فرق جو تخمينو = 400.

جوڙ :

$$\begin{array}{r} 600 \\ +\ 200 \\ \hline 800 \end{array}$$

ڪُل جو تخمينو = 800.

مشق 5

1. هيٺ ڏنل عددن کي ويجهن ڏهاڪن ۾ پورو ڪري تخمينو لڳايو

46 - 34 = ______	46 + 58 = ______
372 - 18 = ______	462 + 34 = ______
884 - 625 = ______	421 + 567 = ______
965 - 486 = ______	588 + 461 = ______

2. هيٺ ڏنل عددن جي ڪل ۽ فرق جو تخمينو متبادل مڪاني ملھ ذريعي لڳايو.

56 - 31 = ______	49 + 38 = ______
55 - 11 = ______	32 + 75 = ______
708 - 178 = ______	615 + 456 = ______
333 - 266 = ______	776 + 220 = ______

ٻڌي عدد:

اهڙو عدد جيڪو ٻنا ٻاچي جي شين جا جوڙا ٺاهي سگهي.

مثال:

شيون	ٻڌي عدد
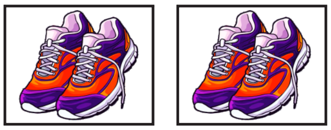	4
	6

ايڪي عدد:

اهڙو عدد جيڪو ٻنا ٻاچي جي شين جا جوڙا ٺاهي نہ سگهي

مثال:

شيون	ايڪي عدد:
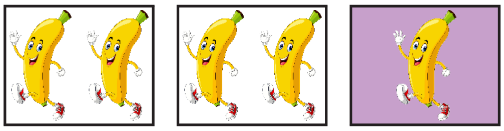	5
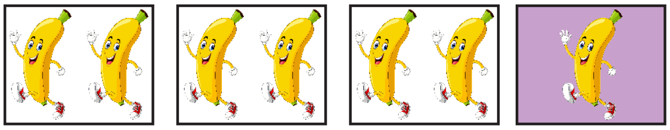	7

مثال 1:

20 ۽ 30 جي وچ وارا اڪي عدد لکو.

حل:

20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30

اڪي عدد آهن: 21، 23، 25، 27 ۽ 29.

مثال 2:

50 کان 60 تائين ٻڌي عدد لکو.

حل:

50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60

ٻڌي عدد آهن 50، 52، 54، 56، 58 ۽ 60.

100 تائين ڏنل ٻڏي ۽ اڪي عدد.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

مٿين جدول ۾ نيري رنگ ۾ ڏنل عدد اڪي آهن ۽ نارنگي رنگ ۾ ڏنل عدد ٻڏي آهن.

غور ڪندؤ ته:

اڪي عدد	جي ايڪي واري جاءِ تي	1,3,5,7 يا 9	ڏنل آهي.
ٻڏي عدد	جي ايڪي واري جاءِ تي	0,2,4,6 يا 8	ڏنل آهي.

عملي ڪم:

هيٺ ڏنل عددن لاءِ ٻڏي يا اڪي لفظ لکو.

56	ٻڏي
39	اڪي
20	
99	
64	
71	
82	
19	
24	

مشق 6

1. ٻڌي ۽ اڪي عدد الڳ ڪريو.

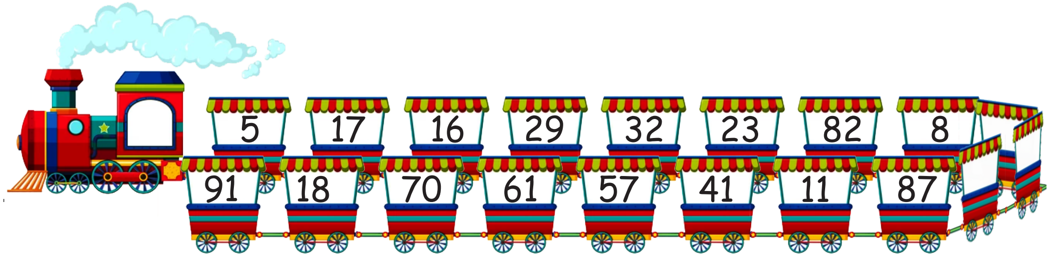

ٻڌي عدد : 8, ________________

اڪي عدد : 5, ________________

2. هيٺ ڏنل عددن مان ٻڌي عددن کي گول پايو

31, 42, 17, 27, 64, 89, 96, 18, 13, 100

3. هيٺ ڏنل عددن مان اِڪي عددن کي گول پايو.

16, 91, 83, 78, 22, 41, 58, 69, 76

4. 30 ۽ 40 جي وچ وارا اڪي عددن لکو.

5. 51 ۽ 61 جي وچ وارا ٻڌي عدد لکو.

3 جي کوڙي سان ڳڻپ.

عملي ڪم:

3 جي کوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ لکو.

3 6 9 12 15 18

30 33 36 39 42 45

عملي ڪم:

3 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ رهيل عدد لکو.

15	18		24			33
9	12			21	24	

4 جي ڪوڙي سان ڳڻپ

عملي ڪم:

4 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ لکو.

4	8	12	16	20	24
100	104	108	112	116	120

عملي ڪم:

4 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ رهيل عدد لکو.

16	20		28		
28		36		44	

5 جي ڪوڙي سان ڳڻپ

عملي ڪم:

5 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ لکو.

5	10	15	20	25	30	35
60	65	70	75	80	85	90

عملي ڪم:

5 جي ڪوڙي ڳڻپ سان ڪريو ۽ رهيل عدد لکو.

40	45			60		70
105		115	120		130	

10 جي ڪوڙي سان ڳڻپ

عملي ڪم:

10 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ لکو.

10	20	30	40	50	60	70
80	90	100	110	120	130	140

عملي ڪم:

10 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ رهيل عدد لکو

50	60			90		
110			140			170

100 جي ڪوڙي سان ڳڻپ

عملي ڪم:

100 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ لکو.

100	200	300	400	500	600
105	205	305	405	505	605

عملي ڪم:

100 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ رهيل عدد لکو.

500				900
200			400	

مشق 7

1. 3 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

15		21			30
30		36		42	

2. 4 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

8		16		24	
0		48			60

3. 5 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

15		25		35	
110		120		130	

4. 10 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

40		60		80	
220		240			270

.5 100 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪري رهيل عدد لکو.

800			500		300
	620		420		220

عملي ڪم:

3 جي ڪوڙي سان ڳڻپ ڪريو ۽ لکو.

ڳڻپ	شيون
هڪ ٽڪان ٽي	
ٻه ٽڪان ڇھ	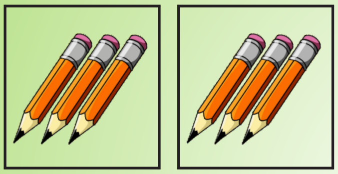
ٽه ٽڪان نو	

ساڳي ريت :

چار ٽڪان ٻارهن
پنج ٽڪان پندرهن
ڇھ ٽڪان ارڙهن
ست ٽڪان ايڪيھ
اٺ ٽڪان چوويھ
نو ٽڪان ستاويھ
ڏھ ٽڪان ٽيھ

3 جي ڪوڙي جي ضربي جدول

1	ٽڪان	3
2	ٽڪان	6
3	ٽڪان	9
4	ٽڪان	12
5	ٽڪان	15
6	ٽڪان	18
7	ٽڪان	21
8	ٽڪان	24
9	ٽڪان	27
10	ٽڪان	30

عملي ڪم:

4 جي ڪوڙي سان گڏپ ڪريو ۽ لکو.

گڏپ	شيون
هڪ چونڪ چار	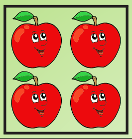
ٻه چونڪ اٺ	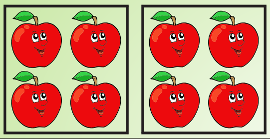
ٽي چونڪ ٻارهن	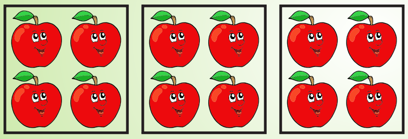

ساڳي ريت :

چار چونڪ سورهن
پنج چونڪ ويهه
ڇهه چونڪ چوويهه
ست چونڪ اٺاويهه
اٺ چونڪ ٻٽيهه
نو چونڪ ڇٽيهه
ڏهه چونڪ چاليهه

4 جي ڪوڙي جي ضربي جدول

1	چونڪ	4
2	چونڪ	8
3	چونڪ	12
4	چونڪ	16
5	چونڪ	20
6	چونڪ	24
7	چونڪ	28
8	چونڪ	32
9	چونڪ	36
10	چونڪ	40

مشق 8

1. هيٺين کي پاڻ ۾ ملايو.

3 ٽڪان	15
5 ٽڪان	30
6 ٽڪان	9
9 ٽڪان	27
10 ٽڪان	18

2. هيٺين کي پاڻ ۾ملايو.

3 چونڪ	32
5 چونڪ	36
7 چونڪ	12
8 چونڪ	20
9 چونڪ	28

3. هيٺيون جايون پريو.

3 چؤنڪ	12	5 چونڪ	______
6 چؤنڪ	______	8 چونڪ	______
5 ٽڪاڻ	______	2 ٽڪاڻ	______
9 ٽڪاڻ	______		

ضرب جوڙجو ورجاءُ

انهن ڪارن کي ڏسو

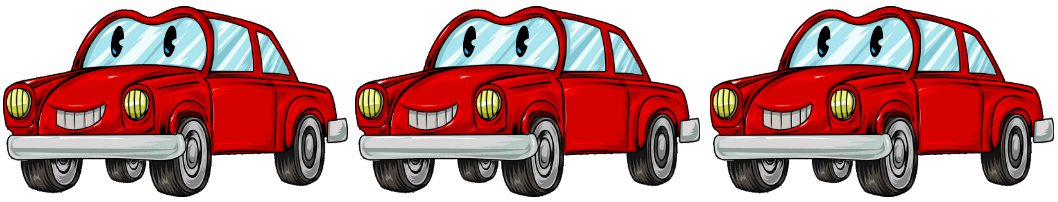

انهن جا ڪل ڪيترا ڦيٿا آهن؟

اسان 4 کي باربار جوڙ ڪنداسين.

4 + 4 + 4 = 12

يا

ٽي دفعا 4 ٿيندا 12.

اسان ان کي هن طرح به لکي سگهون ٿا:

3 × 4 = 12

ان کي پڙهندؤ: ”ٽي ضربيان چار برابر ٻارنهن“

نوٽ: " × " ضرب جي نشاني آهي.

عملي ڪم:

شين جي گڏپ ڪريو ۽ لکو:

گڏپ	شيون
$2 + 2 + 2 + 2 = 8$ يا چار ٻڪان = 8 يا $4 \times 2 = 8$	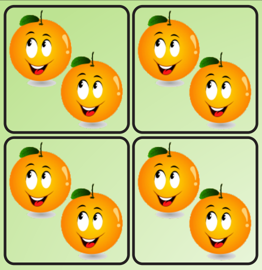
$3 + 3 + 3 + 3 + 3 = 15$ يا پنج ٽڪان = 15 يا $5 \times 3 = 15$	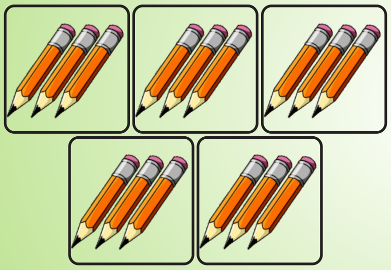
$4 + 4 + 4 + 4 + 4 = 20$ يا پنج چؤڪ = 20 يا $5 \times 4 = 20$	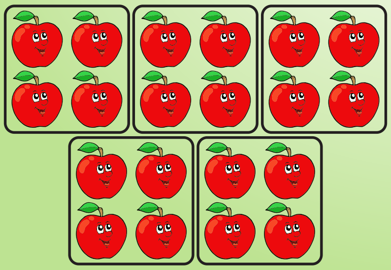

عملي ڪم:

هيٺين کي ملايو:

5×6	$5 + 5 + 5 + 5$
8×4	$2 + 2 + 2 + 2 + 2$
4×5	$3 + 3 + 3 + 3 + 3 + 3$
5×2	$4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4$
6×3	$6 + 6 + 6 + 6 + 6$

ڪوڙ

2 جو ڪوڙو

2 جي جوڙ جو ورجاءُ	ضرب جو عمل	پڙهڻ جو طريقو
2	1 × 2 = 2	هڪ ٻڪان ٻه
2+2	2 × 2 = 4	ٻه ٻڪان چار
2+2+2	3 × 2 = 6	ٽه ٻڪان ڇهه
2+2+2+2	4 × 2 = 8	چار ٻڪان اٺ
2+2+2+2+2	5 × 2 = 10	پنج ٻڪان ڏهه
2+2+2+2+2+2	6 × 2 = 12	ڇهه ٻڪان ٻارهن
2+2+2+2+2+2+2	7 × 2 = 14	ست ٻڪان چوڏهن
2+2+2+2+2+2+2+2	8 × 2 = 16	اٺ ٻڪان سورهن
2+2+2+2+2+2+2+2+2	9 × 2 = 18	نو ٻڪان ارڙهن
2+2+2+2+2+2+2+2+2+2	10 × 2 = 20	ڏهه ٻڪان ويهه

3 جو ڪوڙو

3 جي جوڙ جو ورجاءُ	ضرب جو عمل	پڙهڻ جو طريقو
3	1 × 3 = 3	هڪ ٽڪان ٽي
3+3	2 × 3 = 6	ٻه ٽڪان ڇهه
3+3+3	3 × 3 = 9	ٽه ٽڪان نو
3+3+3+3	4 × 3 = 12	چار ٽڪان ٻارهن
3+3+3+3+3	5 × 3 = 15	پنج ٽڪان پندرهن
3+3+3+3+3+3	6 × 3 = 18	ڇهه ٽڪان ارڙهن
3+3+3+3+3+3+3	7 × 3 = 21	ست ٽڪان ايڪيهه
3+3+3+3+3+3+3+3	8 × 3 = 24	اٺ ٽڪان چوويهه
3+3+3+3+3+3+3+3+3	9 × 3 = 27	نو ٽڪان ستاويهه
3+3+3+3+3+3+3+3+3+3	10 × 3 = 30	ڏهه ٽڪان ٽيهه

4 جو ڪوڙو

پڙهڻ جو طريقو	ضرب جو عمل	4 جي جوڙ جو ورجاءُ
هڪ چؤنڪ چار	1 × 4 = 4	4
ٻہ چؤنڪ اٺ	2 × 4 = 8	4+4
ٽہ چؤنڪ ٻارنهن	3 × 4 = 12	4+4+4
چار چؤنڪ سورنهن	4 × 4 = 16	4+4+4+4
پنج چؤنڪ ويهہ	5 × 4 = 20	4+4+4+4+4
ڇهہ چؤنڪ چوويهہ	6 × 4 = 24	4+4+4+4+4+4
ست چؤنڪ اٺاويهہ	7 × 4 = 28	4+4+4+4+4+4+4
اٺ چؤنڪ ٻٽيهہ	8 × 4 = 32	4+4+4+4+4+4+4+4
نو چؤنڪ ڇٽيهہ	9 × 4 = 36	4+4+4+4+4+4+4+4+4
ڏهہ چؤنڪ چاليهہ	10 × 4 = 40	4+4+4+4+4+4+4+4+4+4

5 جو ڪوڙو

پڙهڻ جو طريقو	ضرب جو عمل	5 جي جوڙ جو ورجاءُ
هڪ پنجان پنج	1 × 5 = 5	5
ٻہ پنجان ڏهہ	2 × 5 = 10	5+5
ٽہ پنجان پندرهن	3 × 5 = 15	5+5+5
چار پنجان ويهہ	4 × 5 = 20	5+5+5+5
پنج پنجان پنجويهہ	5 × 5 = 25	5+5+5+5+5
ڇهہ پنجان ٽيهہ	6 × 5 = 30	5+5+5+5+5+5
ست پنجان پنجٽيهہ	7 × 5 = 35	5+5+5+5+5+5+5
اٺ پنجان چاليهہ	8 × 5 = 40	5+5+5+5+5+5+5+5
نو پنجان پنجيتاليهہ	9 × 5 = 45	5+5+5+5+5+5+5+5+5
ڏهہ پنجان پنجاهہ	10 × 5 = 50	5+5+5+5+5+5+5+5+5+5

10 جو ڪوڙو

10 جي جوڙ جو ورجاءُ	ضرب جو عمل	پڙهڻ جو طريقو
10	1 × 10 = 10	هڪ ڏهان ڏهه
10 + 10	2 × 10 = 20	ٻه ڏهان ويهه
10 + 10 + 10	3 × 10 = 30	ٽي ڏهان ٽيهه
10 + 10 + 10 + 10	4 × 10 = 40	چار ڏهان چاليهه
10 + 10 + 10 + 10 + 10	5 × 10 = 50	پنج ڏهان پنجاهه
10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	6 × 10 = 60	ڇهه ڏهان سٺ
10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	7 × 10 = 70	ست ڏهان ستر
10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	8 × 10 = 80	اٺ ڏهان اسي
10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	9 × 10 = 90	نو ڏهان نوي
10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	10 × 10 = 100	ڏهه ڏهان سؤ

مشق 9

1. هيٺين کي مڪمل ڪريو.

6 + 6 + 6 + 6	چار ڀيرا 6	4 × 6
2 + 2 + 2 + 2 + 2	پنج ڀيرا 2	
3 + 3 + 3 + 3 + 3 + 3		6 × 3
	ٽي ڀيرا 7	3 × 7
5 + 5 + 5 + 5		

2. خالي خانا ڀريو.

6	×	3	=	☐
7	×	3	=	☐
9	×	4	=	☐
3	×	5	=	☐
6	×	10	=	☐
7	×	☐	=	14
☐	×	4	=	40

2	×	5	=	10
3	×	2	=	☐
6	×	4	=	☐
7	×	☐	=	70
8	×	☐	=	32
☐	×	3	=	27
☐	×	5	=	30

ضربي عمل سان ڳڻپ آسان ٿي ويندي آهي.

عملي ڪم:

ڳڻپ ڪري شين جو عدد لکو.

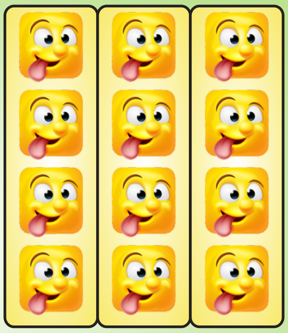

ٽي پيرا چار ملي ڪري 12 ٿين ٿا.

3 × 4 = 12

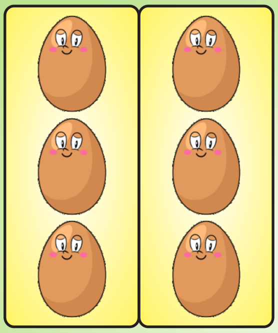

ٻه پيرا ٽي ملي ڪري 6 ٿين ٿا.

2 × 3 = 6

ضربي عمل

عملي ڪم:

هيٺ ڏنل ضرب کي ڏنل شڪلين ذريعي ملايو.

شڪل 1	شڪل 2	شڪل 3
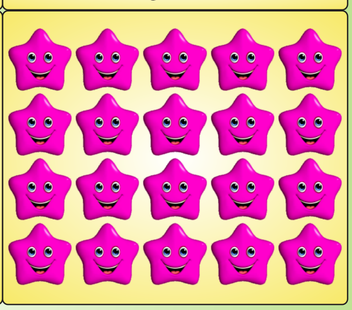	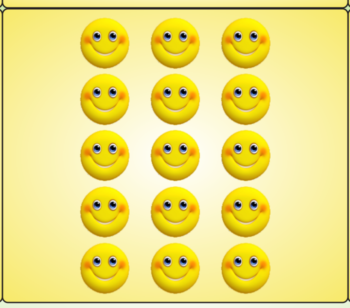	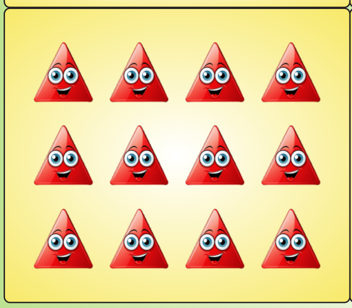

شڪل 1	3 × 5
شڪل 2	4 × 3
شڪل 3	5 × 4

مشق 10

هيٺ ڏنل شين کي گڏ ڪريو ۽ ضربي عمل لکو.

	شيون	ضربي عمل
1.	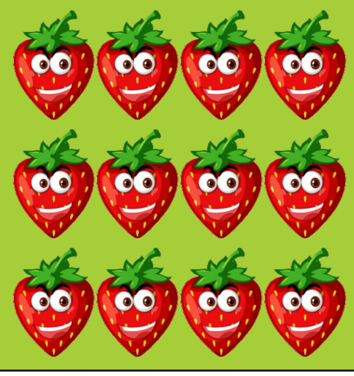	چار ٽڪان 12 يا 4 × 3 = 12

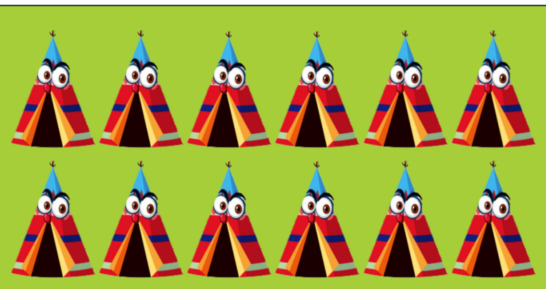

ضرب جي عمل ۾ ڪن به ٻن عددن جو نتيجو ڪنهن به ترتيب سان ساڳيو هوندو آهي.

عملي ڪم:

شين جي ڱٽپ ڪريو ۽ لکو.

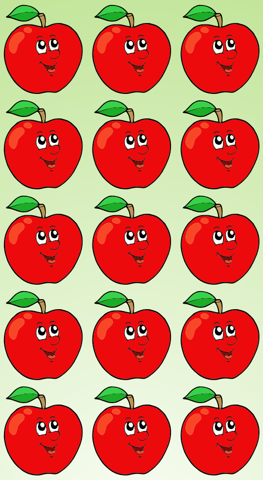

اسان ٻن طريقن سان ڱٽپ ڪري سگهون ٿا.

پهريون طريقو

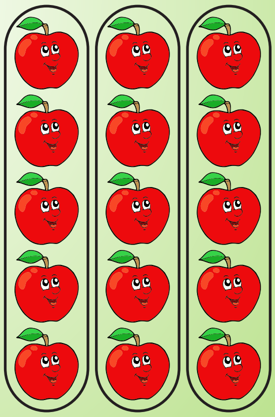

$3 \times 5 = 15$

ٻيون طريقو

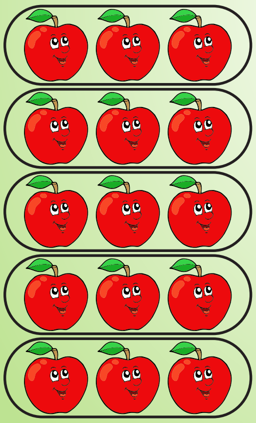

$5 \times 3 = 15$

يعني $3 \times 5 = \boxed{15} = 5 \times 3$

ساڳي ريت: $2 \times 3 = \boxed{6} = 3 \times 2$

مشق 11

1. هيٺين جي ضرب کي مڪمل ڪريو.

(i)	5	×	3	=	3	×	5
(ii)	10	×	4	=	4	×	☐
(iii)	3	×	6	=	☐	×	3
(iv)	☐	×	4	=	4	×	5
(v)	7	×	☐	=	2	×	7

2. هيٺين کي ملايو.

3×4	6×4
2×10	4×10
4×6	7×5
5×7	4×3
10×4	10×2

اسان ڪوڙا هڪ عدد کي ٻئي عدد سان ضرب ڪرڻ لاءِ استعمال ڪندا آهيون.

مثال 1:

5 کي 2 سان ضرب ڪريو.

حل:

اسان 2 جو ڪوڙو 5 ڀيرا پڙهندا سين ته 10 ملندا.

تنهنڪري،

10 = 2 × 5 يا

	5
×	2
1	0

2 جو ڪوڙو
1 × 2 = 2
2 × 2 = 4
3 × 2 = 6
4 × 2 = 8
5 × 2 = 10
6 × 2 = 12
7 × 2 = 14
8 × 2 = 16
9 × 2 = 18
10 × 2 = 20

مثال 2:

6 کي 3 سان ضرب ڪريو.

حل:

اسان 3 جو ڪوڙو 6 ڀيرا پڙهندا سين ته 18 ملندا.

تنهنڪري،

18 = 3 × 6 يا

	6
×	3
1	8

3 جو ڪوڙو
1 × 3 = 3
2 × 3 = 6
3 × 3 = 9
4 × 3 = 12
5 × 3 = 15
6 × 3 = 18
7 × 3 = 21
8 × 3 = 24
9 × 3 = 27
10 × 3 = 30

عملي ڪم:

هيٺين جا جواب ڪڍو.

5	8	9	7
× 4	× 5	× 2	× 3
20			

مشق 12

1. ضرب ڪريو.

(i) 6 کي 3 سان
(ii) 7 کي 2 سان
(iii) 4 کي 5 سان
(iv) 5 کي 5 سان
(v) 9 کي 2 سان
(vi) 8 کي 4 سان

2. خال پريو.

(i) $5 \times 3 =$ ☐
(ii) $6 \times 4 =$ ☐
(iii) $9 \times 5 =$ ☐
(iv) $7 \times 2 =$ ☐
(v) $3 \times 4 =$ ☐
(vi) $9 \times 3 =$ ☐

3. هيٺين جا جواب ڪڍيو.

8×5	9×4	5×3	4×2
9×2	4×3	8×2	7×4
4×4	3×3	7×5	5×5

ضربي خانن ذريعي ضرب جو عمل :

ضربي خانن ۾ اسان هيٺين طريقي تي عمل ڪندا آهيون

1. ہِ انگي عدد کي ايڪن ۽ ڏهاڪن ۾ تقسيم ڪنداسين
2. خانن ۾ عددن کي ضرب ڪنداسين
3. ضرب اُپت کي جوڙ ڪنداسين

مثال 1:

25 کي 3 سان ضرب ڪريو.

حل:

25 = 20 + 5

ضربي خانا

×	20	5
3	60	15

6	0
+ 1	5
7	5

تنهنڪري،

25 × 3 = 60 + 15
= 75

وضاحت:

- پهرين اسان 25 کي 20 ۽ 5 ۾ ورهائينداسين.
- 20 ۽ 5 کي مٿين قطار ۾ لکنداسين ۽ 3 کي پهرئين ڪالم ۾.
- 3 کي 20 سان ضرب ڪبو تہ 60 ملندا ۽ 3 کي 5 سان ضرب ڪبو تہ 15 ملندا.
- آخر ۾ اسان 60 ۽ 15 کي جوڙ ڪنداسين.

مثال 2:

34 کي 2 سان ضرب ڪريو.

34 = 30 + 4

ضربي خانا

×	30	4
2	60	8

6	0
+	8
6	8

تنهنڪري،

34 × 2 = 60 + 8
= 68

عدد جي 0 ۽ 1 سان ضرب

ٽي ٻار پنھنجي ماءُ ڪان ڪيلا گهري رهيا آهن.

عائشہ وٽ	0	ڪيلا آهن
طٰہ وٽ	0	ڪيلا آهن
عافيہ وٽ	0	ڪيلا آهن
ڪُل ڪيلا	=	$0 + 0 + 0 = 0$

يا $\boxed{0} = 3 \times 0$

يعني **ٻڙي کي ڪنهن بہ عدد سان ضرب ڪبو تہ جواب 0 ايندو.**

هاڻ انهن جي ماءِ هر ڪنهن کي 1 ڪيلو ڏنو آهي.

عائشہ وٽ	1	ڪيلو آهي
طٰہ وٽ	1	ڪيلو آهي
عافيہ وٽ	1	ڪيلو آهي
ڪُل ڪيلا	=	$1 + 1 + 1 = 3$

يا $\boxed{3} = 3 \times 1$

يعني : **هڪ سان ڪنهن عدد کي ضرب ڪبو تہ جوابي عدد ساڳيو ئي هوندو.**

مثال :

i) 6 کي 0 سان ضرب ڪريو

$6 \times 0 = 0$

ii) 5 کي 1 سان ضرب ڪريو

$5 \times 1 = 5$

مشق 13

1. ضربي خانن ذريعي هيٺين کي ضرب ڪريو.

(i) 17 کي 2 سان
(ii) 32 کي 3 سان
(iii) 26 کي 4 سان
(iv) 12 کي 5 سان
(v) 43 کي 2 سان
(vi) 24 کي 3 سان
(vii) 27 کي 2 سان
(viii) 35 کي 2 سان

2. ضرب ڪريو.

(i) 6 کي 0 سان
(ii) 7 کي 1 سان
(iii) 8 کي 0 سان
(iv) 4 کي 1 سان
(v) 5 کي 0 سان
(vi) 8 کي 1 سان

3. خال ڀريو.

(i) $5 \times 0 =$ ☐
(ii) $7 \times 0 =$ ☐
(iii) $0 \times 4 =$ ☐
(iv) $0 \times 2 =$ ☐
(v) $2 \times 1 =$ ☐
(vi) $9 \times 1 =$ ☐
(vii) $1 \times 5 =$ ☐
(viii) $1 \times 3 =$ ☐

روزمره جي زندگي جا سوال:

مثال 1:

هڪ پينسل جي قيمت 10 رپيا آهي ته اهڙين 6 پينسلن جي قيمت معلوم ڪريو.

	هڪ پينسل جي قيمت	= 10 رپيا
تنهنڪري،	6 پينسلن جي قيمت ٿيندي	= 10 × 6
		= 60

1	0
×	6
6	0

تنهنڪري، 6 پينسلن جي قيمت آهي 60 رپيا.

مثال 2:

هڪ وين جا 4 ڦيٿا آهن ته 7 وينن جا ڪيترا ڦيٿا ٿيندا؟

	هڪ وين جي ڦيٿن جو تعداد	= 4
تنهنڪري،	7 وينن جي ڦيٿن جو تعداد ٿيندو	= 7 × 4
		= 28

	7
×	4
2	8

تنهنڪري، 7 وينن ۾ 28 ڦيٿا آهن.

مشق 14

1. هڪ چاڪليٽ جي قيمت 5 رپيا آهي ته اهڙن 9 چاڪليٽن جي قيمت ڪيتري ٿيندي؟
2. هڪ ڪمري ۾ چارپکا آهن ته 8 ڪمرن ۾ ڪيترا پنکا هوندا؟
3. هڪ بيدي جي قيمت 22 رپيا آهي ته 6 بيدن جي قيمت ڪيتري ٿيندي؟
4. عبدالرافع هڪ ڏينهن ۾ 35 رپيا خرچ ڪري ٿو ته 7 ڏينهن ۾ هو ڪيترا رپيا خرچ ڪندو؟
5. هڪ ڪار ۾ 4 ماڻهو آهن ته 4 ڪارن ۾ ڪيترا ماڻهو ايندا؟
6. هڪ شرٽ کي 8 بٽڻ لڳل آهن ته اهڙين 5 شرٽن ۾ ڪيترا بٽڻ لڳل هوندا؟
7. هڪ ڪتي جون 4 ٽنگون آهن ته 7 ڪتن جون ڪيتريون ٽنگون ٿينديون؟
8. هڪ سانچي جي قيمت 8 رپيا آهي ته اهڙن 9 سانچن جي ڪيتري قيمت ٿيندي؟

ونڊ :

عملي ڪم:

3 ٻارن عائشه، تنوير ۽ سونيا ۾ 12 انب برابر ورهايو.

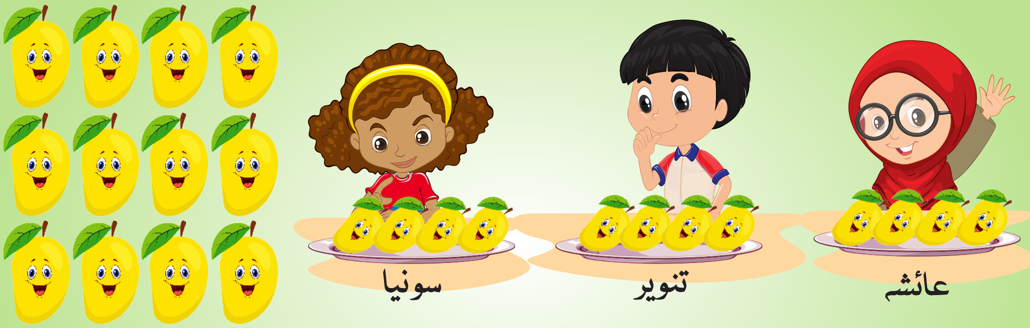

هر ٻار کي 4 انب ملندا اسان ٻارن ۾ 12 انب تقسيم ڪيا آهن

ونڊ جو مطلب آهي شين کي برابر تعداد ۾ ورهائڻ

جهڙي طرح ضـــــرب جو مطلب آهي باربارعددن کي جوڙڪرڻ، ائين ونڊ جو مطلب به عددن کي باربار ڪٽ ڪرڻ آهي.

مثال :

10 بيدن کي 2 ٽوڪرين ۾ باربار ڪٽ جي عمل ذريعي ورهايو.

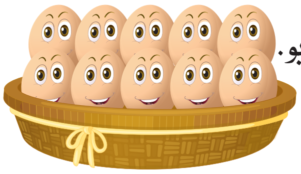

حل:

اچو ته 2 بيدن جي حساب سان باربار ڪٽ ڪريون.

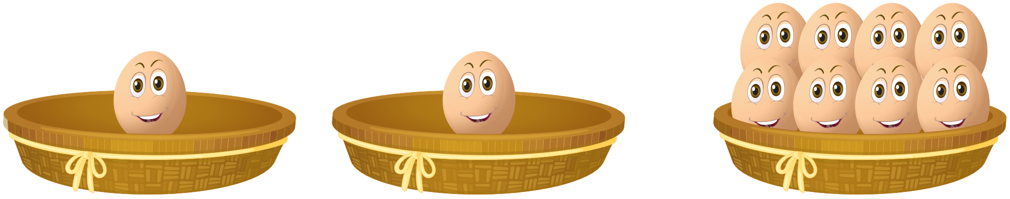

10 - 2 = 8

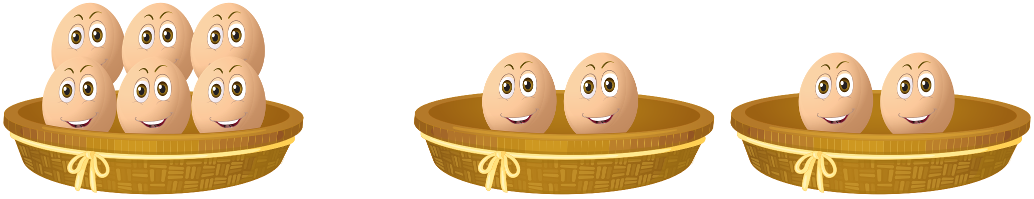

$8 - 2 = 6$

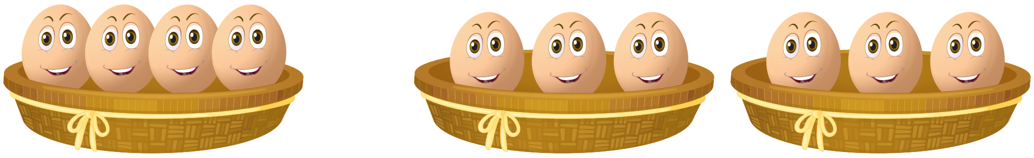

$6 - 2 = 4$

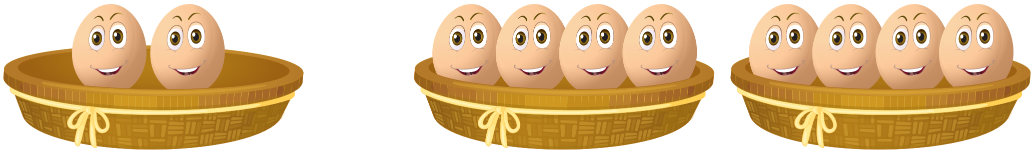

$4 - 2 = 2$

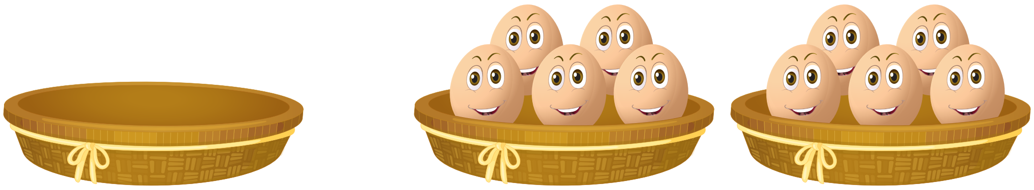

$2 - 2 = 0$

اچو تہ ڳڻپ ڪريون تہ اسان ڪيترا ڀيرا 2 ڪي ڪٽ ڪيو آهي.

اسان 5 دفعا ڪٽ ڪيو آهي.

تنهنڪري، 10 ونڊيان 2 ٿيندو 5.

يعني: $10 \div 2 = 5$

نوٽ: ونڊ جي نشاني " ÷ " آهي.

مشق 15

1. 12 بال 3 اسٽينڊن ۾ وجهڻ لاءِ بار بار ڪٽ جي عمل ذريعي ورهايو.

12 - 3 = [9]

9 - 3 = [6]

6 - [ ] = 3

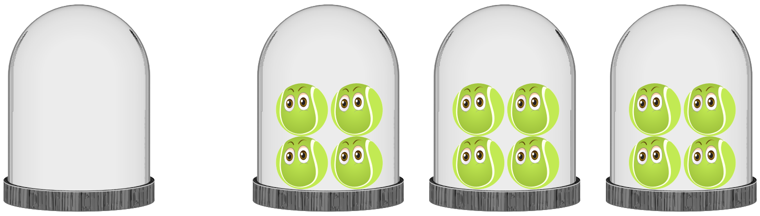

3 - [ ] = 0

تنهنڪري، 12 ÷ 3 = [ ]

ونڊ جا عمل :

عملي ڪم:

هيٺ ڏنل جوڙن لاءِ ونڊ جا عمل لکو.

.1

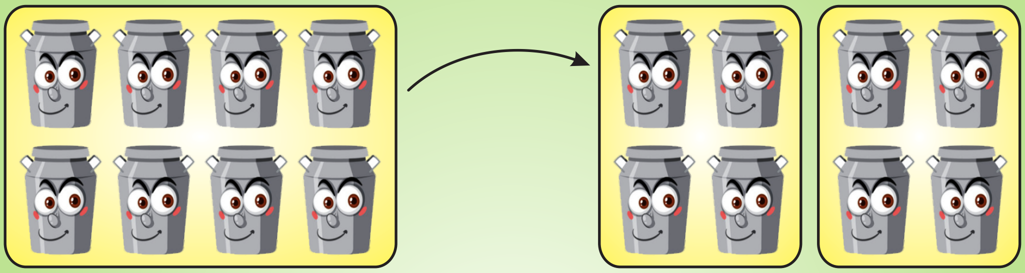

8   4   4

هت 8 شين کي چار چار جي ٻن جوڙن ۾ برابر ورهايو ويو آهي.

يعني 8 ونڊيان 2 ٿيندا 4

يا $8 \div 2 = 4$

.2

6   3   3

هت 6 شين کي ٽي ٽي جي ٻن جوڙن ۾ برابر ورهايو ويو آهي.

يعني 6 ونڊيان 2 ٿيندا 3

يا $6 \div 2 = 3$

مشق 16

هيت ذٓنل جوڤن لاءِ وندِ جا عمل لکو.

.1

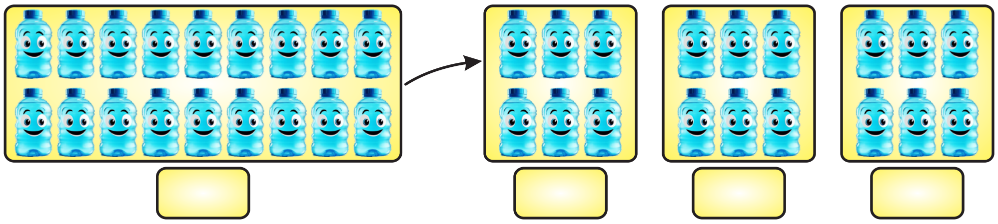

18 ونديان 3 تيندا 6

يعني: $18 \div 3 = 6$

.2

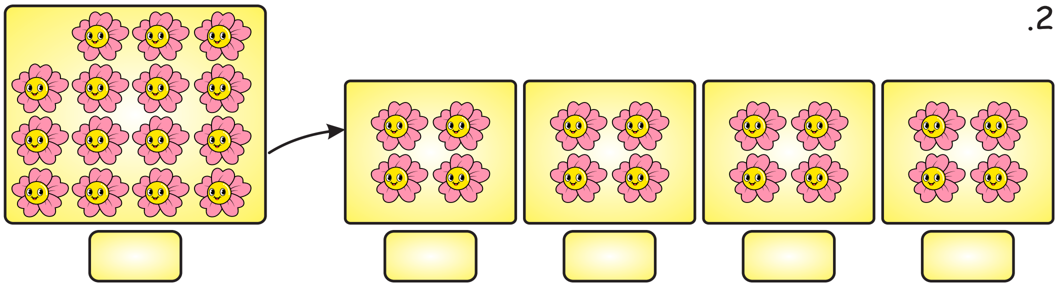

16 ونديان 4 تيندا ___

يعني: ___ ÷ ___ = ___

.3

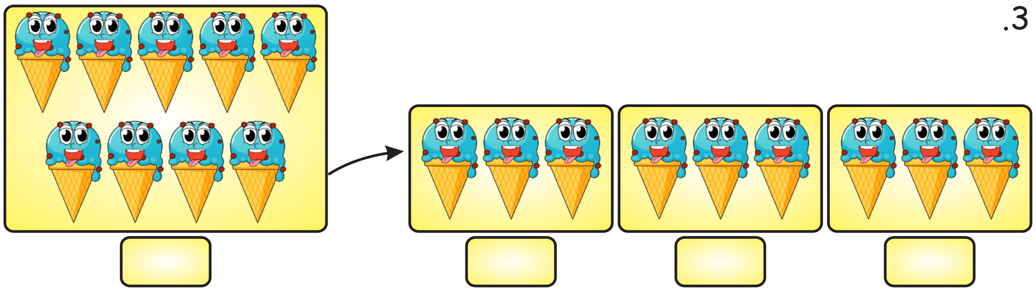

9 ونديان 3 تيندا ___

يعني: ___ ÷ ___ = ___

اسان کي خبر آهي ته ضرب کي ڪنهن به ترتيب سان ڪري سگهجي ٿو.
مثال طور: 4 × 2 = 8 = 2 × 4
پر ونڊ ڪنهن به ترتيب سان نٿي ڪري سگهجي.
هيٺ ڏنل عملي ڪم کي ڏسو.

عملي ڪم:

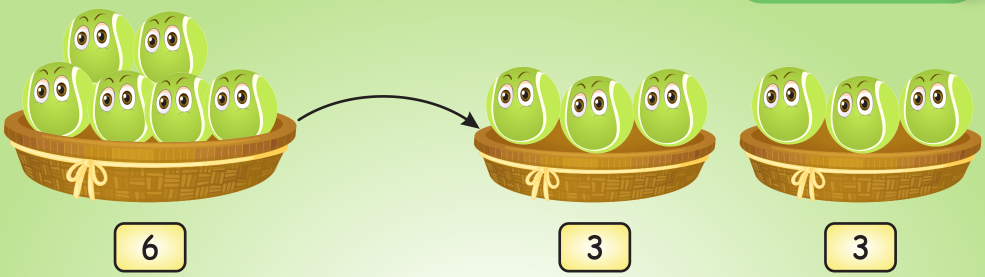

$6 \div 2 = 3$

جيڪڏهن اسان ٻن بالن کي ڇهه ٽوڪرين ۾ ورهائڻ جي ڪوشش ڪنداسين ته ڇا ٿيندو.

اسان 2 بالن کي 6 ٽوڪرين ۾ نٿا ورهائي سگهون. ڇاڪاڻ ته بالن جو تعداد ٽوڪرين کان گهٽ آهي
تنهنڪري ڪنهن به ترتيب سان ونڊ نٿي ٿي سگهي.

مشق 17

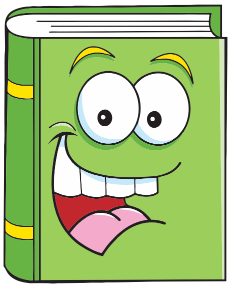

1. ڇا اسان 8 ڪتاب 12 شاگردن ۾ برابر ورهائي سگهون ٿا؟

ها ☐ يا نه ☑

2. چا اسان 5 بال 5 شاگردن ۾ برابر ورهائي سگهون ٿا؟

ها يا نہ

3. چا اسان 8 پينون 12 شاگردن ۾ برابر تقسيم ڪري سگهون ٿا؟

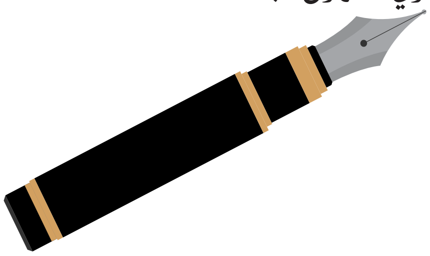

ها يا نہ

4. چا اسان 15 پينسلون 5 شاگردن ۾ برابر ورهائي سگهون ٿا؟

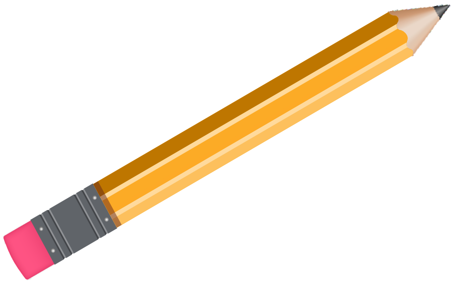

ها يا نہ

5. چا اسان 12 چاڪليٽ 20 شاگردن ۾ برابر ورهائي سگهون ٿا؟

ها يا نہ

هڪ انگي ۽ ٻه ـ انگي عددن جي هڪ ـ انگي عدد سان ونڊ (بناپاچي جي):

اسان اڳ ۾ پڙهي آيا آهيون ته ونڊ جو مطلب شين کي بنا پاچي جي برابر تقسيم ڪرڻ آهي.

$6 \div 2 = 3$ (بنا پاچي)

اسان هن طرح به لکي سگهون ٿا:

```
      3      → ونڊ اُپت
ونڊيندڙ ← 2) 6     → ونڊٻي
     - 6
     ---
       0     → پاچي
```

6 کي 2 سان ونڊ ڪرڻ لاءِ اسان 2 جو ڪوڙو پڙهنداسين جيستائين 6 ٿئو اچي.

يعني: $2 \times 3 = 6$

تنهنڪري: $6 \div 2 = 3$

نوٽ: ونڊ ضرب جو اُبتڙ عمل آهي.

مثال : ونڊ ڪريو:

1. $8 \div 2 = 4$ چاڪاڻ ته $4 \times 2 = 8$
2. $9 \div 3 = 3$ چاڪاڻ ته $3 \times 3 = 9$
3. $15 \div 5 = 3$ چاڪاڻ ته $3 \times 5 = 15$
4. $20 \div 4 = 5$ چاڪاڻ ته $5 \times 4 = 20$

مثال : ونڊ ڪريو:

```
1.     2      2.     2      3.     7      4.     6
    3) 6          2) 4          3) 21         4) 24
     - 6           - 4           - 21          - 24
     ---           ---           ----          ----
       0             0             0             0
```

مشق 18

.1 ونڊ ڪريو:

(i	3 ÷ 6 =	2	چاڪاڻ تہ	2 × 3 = 6
(ii	4 ÷ 8 =		چاڪاڻ تہ	______
(iii	6 ÷ 24 =		چاڪاڻ تہ	______
(iv	4 ÷ 28 =		چاڪاڻ تہ	______
(v	6 ÷ 36 =		چاڪاڻ تہ	______

.2 ونڊ ڪريو:

1. 2)8 ______ ______
2. 2)8 ______ ______
3. 4)24 ______ ______
4. 10)20 ______ ______

روز مره جي زندگي جا سوال :

مثال 1:

هڪ شاگرد 5 مضـــمونن مان هر ڪنهن ۾ 15 مارڪون کنيون آهن. ٻڌايو تہ هن جون ڪُل مارڪون ڪيتريون ٿينديون؟

حل:

مضمونن جو تعداد = 5

هر مضمون ۾ کنيل مارڪون = 15

مارڪن جو گهربل تعداد = 5 × 15

= 75

تنهنڪري هن جون 5 مضمونن ۾ ڪُل مارڪون آهن 75.

ضربي عمل

×	10	5
5	50	25

$$\begin{array}{r} 5\,0 \\ +\ 2\,5 \\ \hline 7\,5 \end{array}$$

مثال 2:

50 چاڪليٽ 10 شاگردن ۾ برابر ورهايا ويا آهن.
ٻڌايو ته هر ٻار کي ڪيترا چاڪليٽ ملندا؟

حل:

چاڪليٽن جو تعداد = 50
شاگردن جو تعداد = 10
چاڪليٽن جو گهربل تعداد = $50 \div 10$
= 5
هر ٻار کي 5 چاڪليٽ ملندا.

مشق 19

1. 18 صوف 3 شاگردن ۾ برابر ورهايا ويا آهن. ٻڌايو ته هر شاگرد کي ڪيترا صوف ملندا؟
2. 12 وڻ آهن. هر وڻ تي 4 پکي ويٺل آهن. ٻڌايو ته سڀني وڻن تي ڪيترا پکي ويٺل آهن؟
3. 16 ڪتاب 4 ٻارن ۾ برابر ورهايا ويا آهن. ٻڌايو ته هر ٻار کي ڪيترا ڪتاب ملندا؟
4. جيڪڏهن هڪ پين جي قيمت 25 رپيا آهي ته 12 پينن جي ڪيتري قيمت ٿيندي؟
5. جيڪڏهن شازيہ کي روز جي خرچي 20 رپيا ملي ٿي ته 15 ڏينهن گذرڻ کانپوءِ هن کي ڪيتري خرچي ملندي؟

يونٽ 3

ناڻو

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا ته:

- ✓ عالمي ملڪن جي سڪن، ڊالر، يوآن ۽ ريال جي سڃاڻپ ڪري سگهندا.
- ✓ پاڪستاني ناڻي ۽ ڪجهه خاص عالمي نوٽن (ڊالر، يوآن ۽ ريال) جي جوڙ ۽ ڪٽ سان لاڳاپيل رقمي سوالن کي حل ڪري ويندا.
- ✓ روزمره جي زندگي ۾ پئسي سان لاڳاپيل سوالن (جنهن ۾ پاڪستاني سڪو به شامل آهي) جي جوڙ، ڪٽ، ضرب ۽ ونڊ کي حل ڪري سگهندا.

رُپيو (Rs):

رپيو پاڪستاني سڪو آهي.

اسان وٽ ڪيترن قسمن جا نوٽ آهن، جنهن ۾ 10 ۽ 20 رپين وارا نوٽ به شامل آهن. توهان کي اها خبر هوندي ته ڏهه رپئي وارا ڏهه نوٽ سئو رپين جي برابر آهن.

اهڙي طرح ويهه رُپئي وارا پنج نوٽ به سئو روپئي جي برابر آهن. هيٺ ڏنل جدول ۾ ڏسندؤ ته توهان کي رقم جي متاسٽا جا مختلف انداز نظر ايندا.

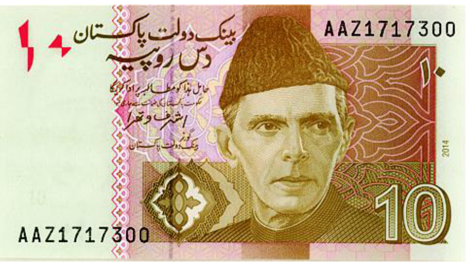

رقم	نوٽ
20 رپيا	ٻه 10 رپيا
100 رپيا	ڏهه 10 رپيا
8 رپيا	5 رپئي جو سڪو + 2 رپئي جو سڪو + 1 رپئي جو سڪو

ڊالر ($):

ڊالر ($) آمريڪا جو سڪو آهي. ڏهه ڊالر برابر آهن هڪ سئو ڊالر نوٽ جي.

يوآن (¥) ۽ ريال :

توهان کي اها خبر هجڻ گهرجي ته هر ملڪ جو الڳ سڪو هوندو آهي. چين جو سڪو يوآن آهي ۽ سعودي عرب ريال کي سڪي طور استعمال ڪندو آهي.

مثال :

ماهيءَ آمريڪا ۾ رهي ٿي. هوءَ 100 ڊالر ڪُليا ڪرائڻ چاهي ٿي. ان جي بدران هن کي 20 ڊالروارا پنج نوٽ ملي سگهن ٿا. ان کان علاوه هوءَ 100 ڊالر جي بدران ۾ 50 ڊالر وارا يا ڏهه ڊالر وارا ڏهه نوٽ به وٺي سگهي ٿي.

هيٺ ڏنل جدول ۾ ڏسندو ته توهان کي رقم جي متاستا جا مختلف انداز نظر ايندا.

رقم	نوٽ	
20 ڊالر	چار پنج ڊالر	
20 يوآن	چار پنج يوآن	

20 ريال

چار پنج ريال

مشق 1

.1 هڪ ڪرسيءَ جي قيمت 50 ڊالر آهي ته ان ڪُرسي کي خريد ڪرڻ لاءِ توهان گهٽا 5 ڊالر جا نوٽ ادا ڪندؤ؟

.2 هڪ قلم جي قيمت 30 رپيا آهي. ٻڌايو ته ان جي قيمت ادا ڪرڻ لاءِ ڪيترن 10 رپين جي نوٽن جي ضرورت آهي؟

.3 هڪ رانديڪي جي قيمت 10 ڊالر آهي. ان جي خريداري لاءِ ڊالر واري نوٽ تي نشان لڳايو.

.4 خال ڀريو.

(i) 10 رپيا = ____________ 5 رپئي وارن سڪن جي.

(ii) 100 ڊالر = ____________ 20 ڊالر جي.

(iii) 10 يوآن = ____________ 5 يوآن نوٽن جي.

(iv) 20 ريال = پ ____________ ريالن جي.

رقم جي جوڙ:

پيارا شاگردؤ! هن حصي ۾ توهان ناڻي سان لاڳاپيل جوڙ جي سوالن کي حل ڪندو. جئين ته توهان کي معلوم آهي اسان ڪُل رقم معلوم ڪرڻ لاءِ رپئي جي نوٽن تي لکيل رقم کي جوڙ ڪندا آهيون. مثال طور: جيڪڏهن توهان وٽ هڪ 50 رپين جو نوٽ آهي ۽ ٻيو 20 رپئي جو نوٽ ته ان جي ڪل رقم توهان وٽ ٿيندي 70 رپيا. جيڪا برابر آهي: 50 رپيا + 20 رپيا.

مثال 1:

روحان کي پنهنجي پيءُ وٽان ۾ 20 ڊالر جا نوٽ مليا ۽ هڪ ڏهه ڊالر جو نوٽ سندس ماءُ وٽان مليس. معلوم ڪيو ته هن کي ڪل ڪيتري رقم ملي.

20 ڊالر + 10 ڊالر = 30 ڊالر

مثال 2:

امينه وٽ 10 ريال، هڪ 20 ريال ۽ 5 ريال جا نوٽ آهن. هن وٽ ڪُل ڪيتري رقم ٿيندي؟

حل: ٽوٽل رقم = 5 + 20 + 10 = 35 ريال

رقم جي ڪٽ:

اسان واپس مليل رقم معلوم ڪرڻ لاءِ ڪل رقم مان خرچ ٿيل رقم ڪٽ ڪندا آهيون. مثال طور: آمنه وٽ 50 ريال هئا. هن هڪ پينسل خريد ڪئي جنهن جي قيمت 2 ريال هئي. ٻڌايو ته دڪاندار هن کي ڳهڻا پئسا واپس ڪيا؟

حل: ريال 48 = 2 - 50

عملي ڪم:

امينه وٽ ۾ 50 رپين وارا نوٽ آهن ۽ شمسه وٽ 100 جو نوٽ آهي. ٻڌايو ته ڪنهن وٽ رقم گهٽ آهي؟

مشق 2

1. نوٽن جي ڳڻپ ڪري هيٺ ڪل رقم لکو:

ڪل رقم = ______

2. خال پريو.

i) 50 رپيا + 20 رپيا = __________

ii) 100 يوآن - 80 يوآن = __________

iii) 50 ريال = __________ - 10 ريال جي

3. موســـــي وٽ 40 ڊالر آهن. جنهن مان هن 10 ڊالرن جو رانديڪو خريد ڪيو. باقي هن وٽ ڪيتري رقم بچي؟

4. مونا چار قلم في قلم 5 ريال جي حســـــاب سان خريد ڪيا. ٻڌايو ته هن ڪيتري رقم خرچ ڪئي؟

5. هڪ پيءُ پنهنجي ٻارن کي هر مهيني 400 يوآن ڏئي ٿو. هن جا چار پٽ آهن. جيڪڏهن رقم برابر ورهائجي ته هر پٽ کي ڪيتري رقم ملندي؟

6. نيها هڪ رانديڪو خريد ڪرڻ چاهي ٿي جنهن جي قيمت 200 ريال آهي. هن 150 ريال بچائي رکيا هئا. ٻڌايو ته اهو رانديڪو خريد ڪرڻ لاءِ هن کي اجا ڪيتري بچت ڪرڻي پوندي؟

7. راج 25 ڊالرن ۾ هڪ نئون پرس خريد ڪيو آهي. ڪيشيئر کي هو هڪ 20 ڊالرءِ هڪ 10 ڊالر جو نوٽ ڏئي ٿو. هاڻ هن کي ڪيترا پئسا واپس ملندا؟

يونٽ 4

اڻپور

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا تہ:

- تصـــــويري شڪلين ذريعي مختلف شين جا اڻپور جن ۾ ايڪي وارا اڻپور، بنا ايڪي وارا اڻپور، هم ـ ڇيد اڻپورءِ غيرـ هم ڇيد اڻپور شامل آهن انهن کي نالي سان سڃاڻيءِ لکي سگھندا.
- ايڪي وارن اڻپورن ۽ هم ـ ڇيد اڻپورن کي (10 تائين ڇيدن جي مدد سان) وڏ نديائيءِ برابر جي ذريعي ترتيب ۾ رکڻ ۽ ڀيٽ ڪرڻ اچي ويندو.
- همـ ڇيد اڻپورن کي هڪ سڄي مان جوڙءِ ڪٽ ڪري سگھندا (جئين: $\frac{2}{4} = \frac{1}{4} + \frac{1}{4}$).
- تصـــــويري شڪلين ذريعي سمجھي سگھندا تہ ڪنهن شيءِ جا ڏھ ڀاڱا ان کي ڏھ برابر حصن ۾ ورهائڻ سان ۽ ايڪي وارن عددن ۽ مقدارن کي ڏھ حصن ۾ تقسيم ڪرڻ سان ٿيندا آهن.

اڀپور:

$\frac{1}{4}$ هڪ اڀپور آهي يا اڀپوري عدد آهي. مٿيئن عدد کي انس ۽ هيٺين عدد کي ڇيد چئبو آهي.

مثال :

هتي ڏنل $\frac{5}{6}$ اڀپور ۾ گول جا رنگدار حصا ظاهر ڪن ٿا ته 6 حصن مان 5 حصا رنگيل آهن. جنهنڪري هن جو انس 5 آهي جڏهن ته 6 ان جو ڇيد آهي.

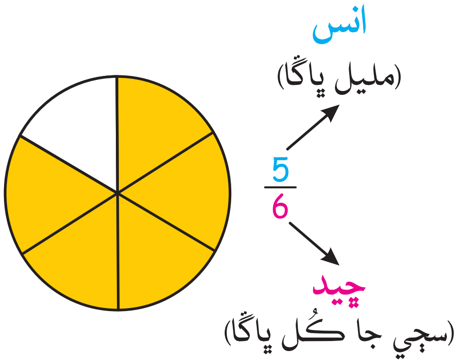

ايڪي وارا اڀپور:

جن اڀپورن جو انس 1 هوندو آهي سي ايڪي وارا اڀپور سڏبا آهن.

هن مثال ۾ صوف کي ٻن برابر ڀاڱن ۾ ورهايو ويو آهي. جنهن جو هر حصو $\frac{1}{2}$ آهي. $\frac{1}{2}$ کي ايڪي وارو اڀپور چئبو آهي.

هتي $\frac{1}{3}$ صوف جو هڪ ڀاڱي ٽي حصو پيش ڪري ٿو. $\frac{1}{3}$ ايڪي وارو اڀپور ٿيندو ڇا ڪاڻ ته ان جو انس 1 آهي.

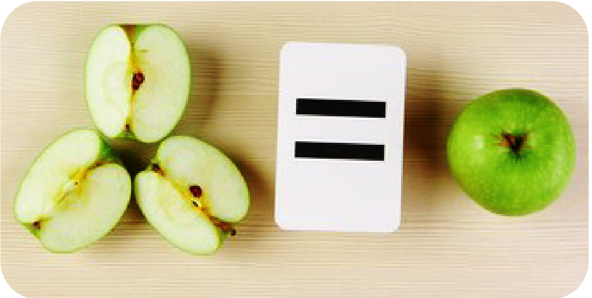

ايڪي واري اڙپور جا وڌيڪ مثال هيٺ ڏجن ٿا.

$\frac{1}{4}$ $\frac{1}{5}$ $\frac{1}{6}$

عملي ڪم:

$\frac{1}{10}$ ايڪي وارو اڙپور آهي. هيٺ ڏيکاريل شڪل ۾ گهڻا $\frac{1}{10}$ اڙپور آهن.

بنا - ايڪي وارا اڙپور:

اهڙا اڙپور جن جو انس 1 کان وڏو هجي تن کي بنا ايڪي وارا اڙپور سڏيندا آهن.

$\frac{2}{3}$ ايڪي وارو اڙپور ناهي.

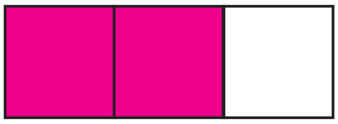

$\frac{2}{3}$ ڀاڱا گلابي آهن.

بنا ـ ايڪي وارن اڌپورن جا پيا مثال

$\frac{2}{5}$

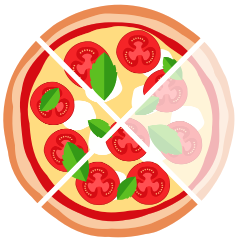

$\frac{3}{4}$

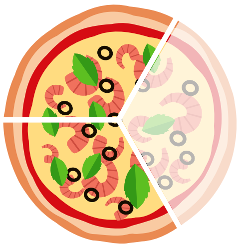

$\frac{2}{3}$

مشق 1

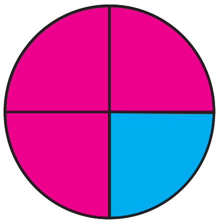

i) هن گول جو ڪهڙو رنگ ايڪي واري اڌپور کي ظاهر ڪري ٿو؟

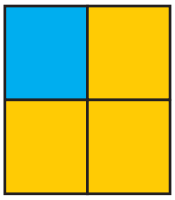

ii) هن چورس جو ڪهڙو رنگ بنا ـ ايڪي واري اڌپور کي ظاهر ڪري ٿو؟

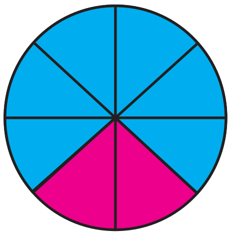

iii) هن گول جو نيرو رنگ ڪهڙي اڌپور جو آهي؟

iv) ڪهڙو اڌپور ايڪي واري اڌپور کي ظاهر ڪري ٿو؟

$\frac{1}{3}$

$\frac{2}{5}$

$\frac{5}{8}$

v) بنا ـ ايڪي وارن اڌپورن کي گول پايو.

$\frac{1}{4}, \frac{2}{3}, \frac{3}{5}, \frac{1}{8}, \frac{1}{6}, \frac{1}{7}$

هم ـ چيد اڀپور:

جڏهن ٻه يا ان کان مٿي اڀپورن جو چيد ساڳيو هوندو ته اهڙا اڀپور هم ـ چيد اڀپور سڏبا.

هيٺ ڏنل اڀپور هم ـ چيد اڀپورن جا مثال آهن. چاڪاڻ ته انهن ۾ ڏنل سڀني اڀپورن جو چيد 8 ساڳيو آهي.

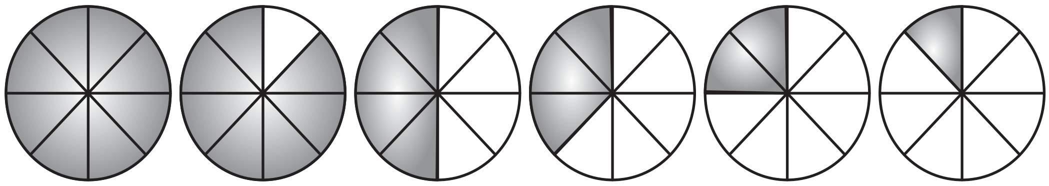

$\frac{1}{8}$ $\frac{2}{8}$ $\frac{3}{8}$ $\frac{4}{8}$ $\frac{7}{8}$ $\frac{8}{8}$

مثال :

$\frac{2}{5}$، $\frac{3}{5}$ ۽ $\frac{1}{5}$ اڀپور هم ـ چيد اڀپورن جا مثال آهن. چاڪاڻ ته انهن جو چيد 5 آهي.

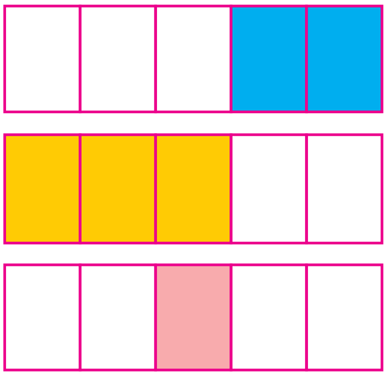

$= \frac{2}{5}$

$= \frac{3}{5}$

$= \frac{1}{5}$

عملي ڪم:

هيٺ ڏنل اڀپورن ۾ چيد ڪهڙو آهي؟

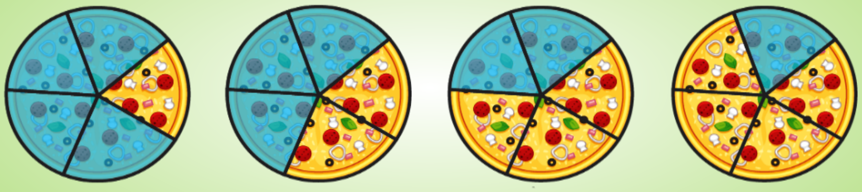

$\frac{1}{5}$ $\frac{2}{5}$ $\frac{3}{5}$ $\frac{4}{5}$

هم ـ ڇيد اٽپورن جا ٻيا مثال هي آهن:

(الف) $\left(\frac{2}{9}, \frac{3}{9}, \frac{5}{9}, \frac{9}{9}\right)$

(ب) $\left(\frac{1}{7}, \frac{2}{7}, \frac{4}{7}, \frac{5}{7}, \frac{7}{7}\right)$

غير هم ـ ڇيد اٽپور:

ٻہ يا ٻن کان متي اٽپور جن جو ڇيد مختلف هجي تن کي غير هم ـ ڇيد اٽپور سڏبا آهن.

مثال :

هن مثال ۾ $\frac{3}{8}, \frac{2}{3}, \frac{3}{5}$ ۽ $\frac{2}{7}$ غير هم ـ ڇيد اٽپور آهن. ڇا لاءِ جو انهن جا ڇيد ساڳيا نہ آهن.

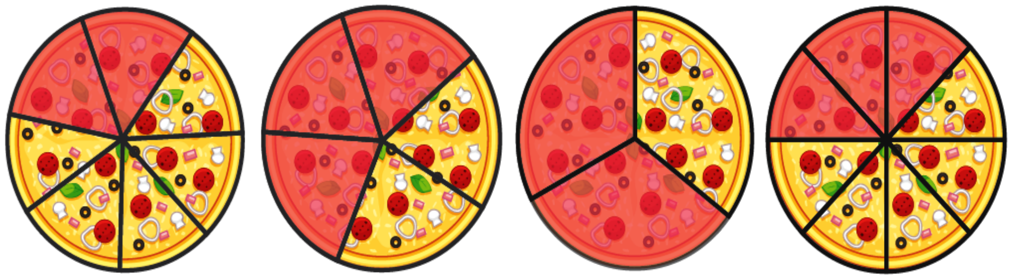

$\frac{3}{8}$ $\frac{2}{3}$ $\frac{3}{5}$ $\frac{2}{7}$

عملي ڪم:

ڪهڙي شڪل غير هم ـ ڇيد اٽپور جو مثال آهي.

شڪل الف   شڪل ب

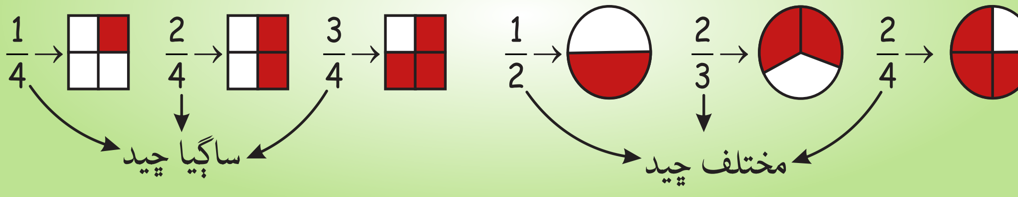

غير هم ـ چيد اڀپورن جا وڌيڪ مثال هي آهن:

(الف) $\left(\frac{1}{2}, \frac{1}{4}, \frac{2}{3}, \frac{5}{6}\right)$

(ب) $\left(\frac{1}{9}, \frac{2}{7}, \frac{3}{4}, \frac{2}{5}\right)$

مشق 2

1. ٻڌايو تہ هيٺ ڏنل اڀپور هم ـ چيد آهن يا غير هم چيد.

i) $\frac{4}{7}, \frac{3}{7}$ ☐ ii) $\frac{5}{6}, \frac{13}{9}$ ☐

iii) $\frac{8}{5}, \frac{1}{2}$ ☐ iv) $\frac{4}{3}, \frac{5}{3}$ ☐

v) $\frac{1}{4}, \frac{5}{4}$ ☐ vi) $\frac{1}{12}, \frac{6}{11}$ ☐

vii) $\frac{9}{5}, \frac{7}{6}$ ☐ viii) $\frac{13}{13}, \frac{13}{13}$ ☐

2. هم ـ چيد اڀپورن جي جوڙن کي گول جو نشان لڳايو.

i) $\frac{8}{11}, \frac{5}{11}$ ii) $\frac{7}{4}, \frac{2}{3}$

iii) $\frac{1}{6}, \frac{7}{6}$ iv) $\frac{9}{7}, \frac{9}{8}$

3. غير هم ـ چيد اُپورن کي گول جو نشان لڳايو.

i) $\frac{6}{5}$, $\frac{8}{7}$ | ii) $\frac{1}{9}$, $\frac{3}{2}$ | iii) $\frac{10}{9}$, $\frac{2}{9}$ | iv) $\frac{3}{14}$, $\frac{7}{15}$

اُپورن جي ڀيٽ:

ڪن ٻه پن هم ـ چيد اُپورن جي ڀيٽ ڪري اسان ٻڌائي سگهون ٿا ته انهن مان ڪهڙو اُپور وڏو ۽ ڪهڙو ننڍو آهي. جنهن اُپور جو انس وڏو هوندو اهو اُپور وڏو ٿيندو.

علي هڪ پيزا جا ڇهه حصا ڪاڍا جيڪو اٺ برابرپاڱن ۾ ورهايو ويو هو ۽ سندس دوست ايتري ئي پيزا جا ست حصا ڪاڍا. ان صورت ۾ چيد 8 ساڳيو رهندو ۽ انس 7، ڇهن کان وڏو ٿي وڃي ٿو تنهنکري $\frac{7}{8}$ وڏو آهي $\frac{6}{8}$ کان.

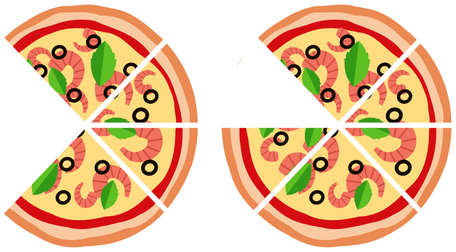

$\frac{6}{8}$ $\qquad$ $\frac{7}{8}$

مثال :

هيٺ ڏنل مثال ۾ $\frac{5}{9}$ وڏو آهي $\frac{4}{9}$ کان، چاڪاڻ ته انس 5 وڏو آهي انس 4 کان. جڏهن ته پنهي اُپورن جو چيد ساڳيو آهي.

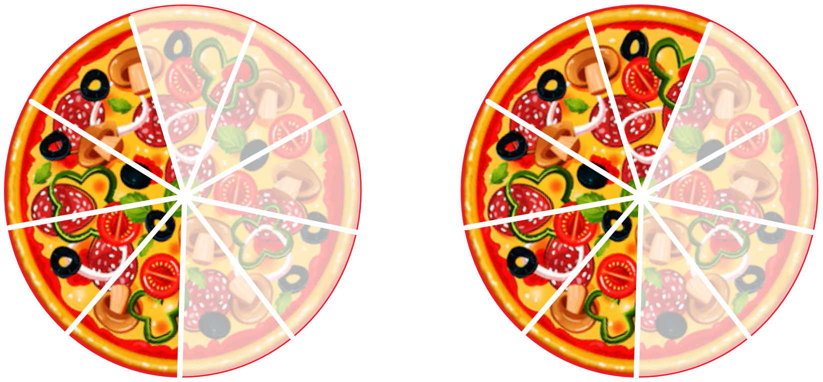

ان سان گڏ اها ڳالهه ٻه آهي ته چيد ۾ اضافي جو مطلب اهو ٿيندو ته اسان کي ڪنهن سڄي کي پورو ڪرڻ لاءِ ڀاڱن جي تعداد وڌائڻ جي ضرورت آهي.

اڀپور $\frac{1}{2}$ وڏو آهي $\frac{1}{3}$ کان ۽ $\frac{1}{3}$ وڏو آهي $\frac{1}{4}$ کان.

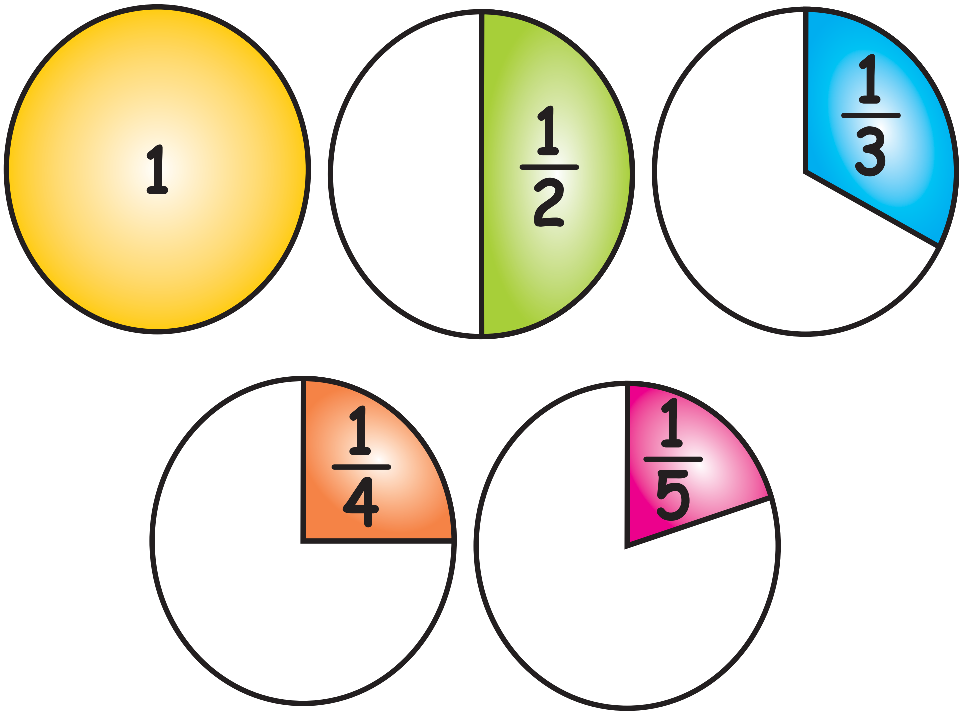

جيڪڏهن ڪنهن اڀپور جو انس ساڳيو هجي پر چيد وڏو هجي ته اهو اڀپور ننڍو ٿي ويندو.
اسان چئي سگهون ٿا ته اڀپور $\frac{1}{4}$ ننڍو آهي $\frac{1}{2}$ کان ۽ $\frac{1}{5}$ ننڍو آهي $\frac{1}{4}$ کان.

ياد رکڻ جهڙي ڳالهه:

- چيد ساڳيو آهي پر انس وڏو آهي ته اهو اڀپور وڏو چئبو.
- انس ساڳيو آهي پر چيد ننڍو آهي ته اهو اڀپور به وڏو چئبو.
- جيڪڏهن اڀپورن جو چيد ساڳيو آهي ته توهان انهن کي وڏ نندائي يا نند وڏائي ترتيب ۾ لکي سگهون ٿا.

مشق 3

1. هيٺ ڏنل مثالن مان ڪن ٻه ٻن اڀپورن جي چونڊ ڪريو ۽ انهن جي ننڍي ۽ وڏي اڀپور جي حساب سان پيٽ ڪريو.

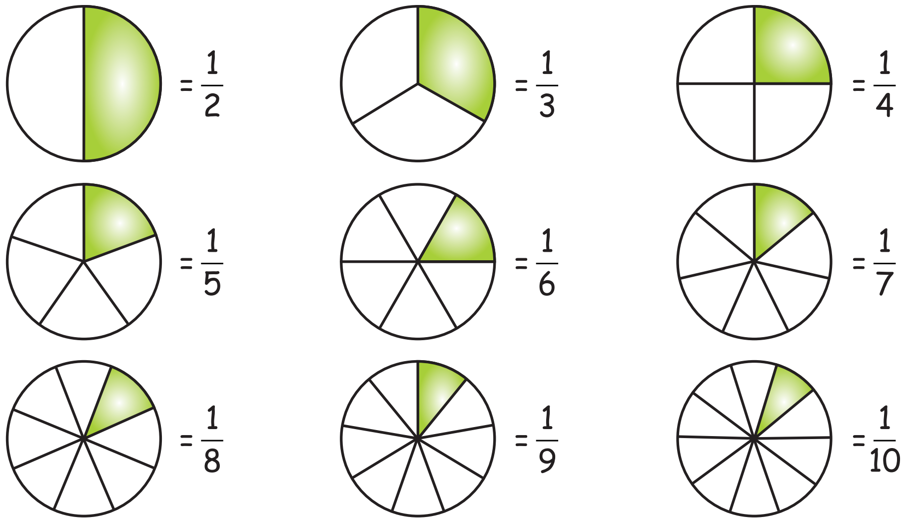

2. ڪهڙو اڀپور وڏو آهي: $\frac{1}{10}$ يا $\frac{3}{10}$.

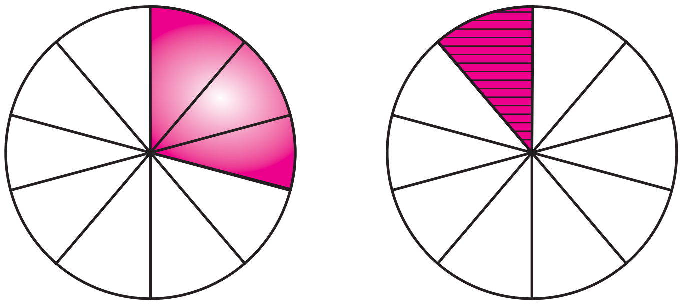

3. ننڍي اڀپور کي نشان لڳايو.

4. ريما پيزا جو $\frac{3}{5}$ کاڌو ۽ انعم $\frac{4}{5}$. ٻڌايو تہ ڪنهن وڌيڪ پيزا کاڌو؟

5. راج اسڪول کان $\frac{1}{4}$ ڪلوميٽر پري رهي ٿو ۽ پريا $\frac{2}{4}$ ڪلوميٽر پري رهي ٿي. ٻڌايو تہ ڪير اسڪول جي ويجهو رهي ٿو؟

6. دانيال جي باغيچي ۾ $\frac{2}{10}$ گل ۽ $\frac{5}{10}$ پاچيون آهن. ٻڌايو تہ باغيچي ۾ گل وڌيڪ آهن يا پاچيون؟

هم - ڇيد اڀپورن جي جوڙ:

ٻہ يا ان کان وڌيڪ هم - ڇيد اڀپورن کي جوڙ ڪرڻ لاءِ اسان اڀپورن جا انس جوڙ ڪندا آهيون ۽ ڇيد تبديل نہ ڪندا آهيون.

مثال طور: انيسہ بريڊ جو $\frac{1}{4}$ حصو کاڌو ۽ سندس دوست $\frac{2}{4}$ حصو کاڌو. ٻنهي جو ڪُل معلوم ڪرڻ لاءِ اسان ٻنهي اڀپورن جا انس جوڙ ڪيا. تنهنڪري ٻنهي بريڊ جو $\frac{3}{4}$ حصو کاڌو.

$\frac{2}{4}+\frac{1}{4}=\frac{3}{4}$

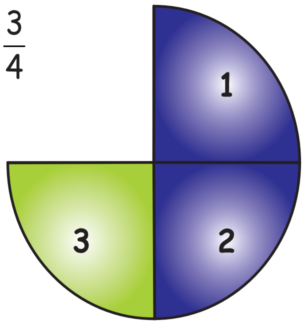

مثال :

$\frac{3}{8}+\frac{2}{8}=\frac{5}{8}$

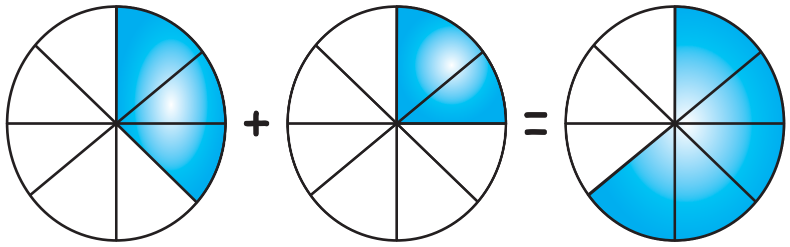

هم ڇيد اڀپورن کي جوڙ ڪرڻ لاءِ اسان انس جوڙ ڪري ڇيد جي مٿان لکندا آهيون.

عملي ڪم:

$\frac{4}{9}+\frac{3}{9}$ جوجوڙ معلوم ڪريو.

چاڪاڻ تہ ٻنهي ڪي ڇيد ساڳيو آهي تنهنڪري انس پاڻ ۾ جوڙ ڪبا.

$$\frac{4}{9}+\frac{3}{9}=\frac{4+3}{9}=\frac{7}{9}$$

مشق 4

1. هيٺ ڏنل هم ـ ڇيد اڻپورن کي جوڙ ڪريو.

1) 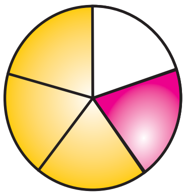

$\frac{3}{5}+\frac{1}{5}=\frac{\square}{5}$

$\frac{1}{5}+\frac{3}{5}=\frac{\square}{5}$

2) 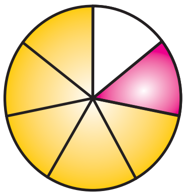

$\frac{5}{7}+\frac{1}{7}=\frac{\square}{7}$

$\frac{1}{7}+\frac{5}{7}=\frac{\square}{7}$

3) 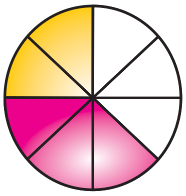

$\frac{2}{8}+\frac{3}{8}=\frac{\square}{8}$

$\frac{3}{8}+\frac{2}{8}=\frac{\square}{8}$

4) 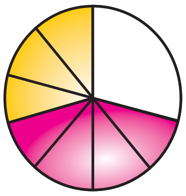

$\frac{3}{10}+\frac{4}{10}=\frac{\square}{10}$

$\frac{4}{10}+\frac{3}{10}=\frac{\square}{10}$

هم ـ ڇيد اٽپورن جي ڪٽ:

هم ڇيد اٽپورن جي ڪٽ ڪرڻ لاءِ اسان انس ڪٽ ڪندا آهيون ۽ ڇيد تبديل نہ ڪندا آهيون.

مثال :

عليشہ ڪي پيزا جو $\frac{3}{4}$ حصو مليو جنهن مان هن $\frac{2}{4}$ حصو کاڌو. باقي ڪيترو پيزا بچو؟

سوال کي حل ڪرڻ لاءِ اسان 2 کي 3 مان ڪٽ ڪندا سين تہ 1 ملندو.

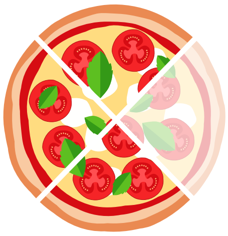

$-\frac{1}{4}$

$$\frac{3}{4}-\frac{2}{4}=\frac{1}{4}$$

تنهنڪري بچيل پيزا آهي $\frac{1}{4}$.

عملي ڪم:

1)

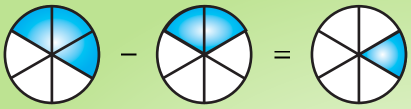

$\frac{3}{6} - \frac{2}{6} =$ ☐

2)

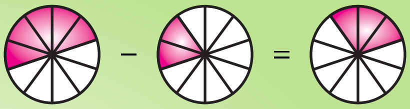

$\frac{5}{10} - \frac{2}{10} =$ ☐

3)

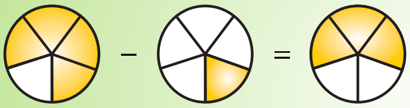

$\frac{4}{5} - \frac{1}{5} =$ ☐

4)

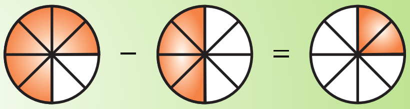

$\frac{6}{8} - \frac{4}{8} =$ ☐

5)

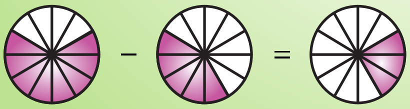

$\frac{8}{12} - \frac{5}{12} =$ ☐

6)

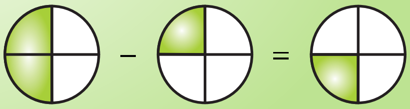

$\frac{2}{4} - \frac{1}{4} =$ ☐

مشق 5

جدول ۾ ڏنل سوالن کي حل ڪريو.

اٽپورن جي ڪٽ	سوال	اٽپور
$\frac{5}{8}-\frac{2}{8}=\frac{3}{8}$	علي وٽ $\frac{5}{8}$ ياڳي پيزا هو. هن ان مان $\frac{2}{8}$ حصو کاڌو. باقي ڪيترو بچيو؟	1) 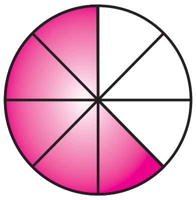
$\frac{4}{6}-\frac{1}{6}=\frac{\quad}{6}$	امينه وٽ $\frac{4}{6}$ ياڳي پيزا هو. هن ان مان $\frac{1}{6}$ حصو کاڌو. باقي ڪيترو بچيو.	2) 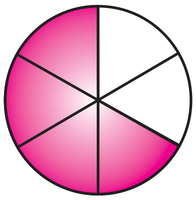
$\frac{\quad}{5}-\frac{\quad}{5}=\frac{\quad}{5}$	سپنا وٽ $\frac{4}{5}$ ياڳي پيزا هو. هن ان مان $\frac{3}{5}$ حصو کاڌو. باقي ڪيترو بچيو.	3) 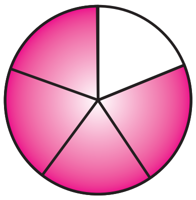

4. هيٺ ڏنل اٽپورن کي حل ڪريو.

i) $\frac{5}{8}-\frac{3}{8}$ ii) $\frac{2}{3}-\frac{1}{3}$ iii) $\frac{6}{6}-\frac{3}{6}$

iv) $\frac{1}{2}-\frac{1}{2}$ v) $\frac{2}{10}-\frac{1}{10}$ vi) $\frac{5}{7}-\frac{4}{7}$

يونٽ 5

الجبرا (نمونا)

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا تہ:

- ✓ غير عددي نموني جي ورجاءَ کي ڀڻ اهم عنصرن تصويري ۽ عڪسي شڪلين ذريعي وڏائي ۽ واضح ڪري سگهندا.

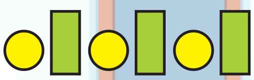

- ✓ مختلف طريقن سان ہ طرفي پکيڙ ۽ ٽہ طرفي پکيڙ وارين شڪلين وسيلي نمونا ٺاهڻ ۽ وڌائڻ ايندا.

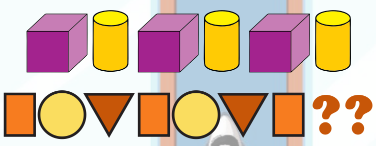

نمونو:

نموني جو مطلب آهي بار بار ايندڙ عددن ۽ شڪلين کي هڪٻئي جي پٺيان ترتيب ۾ رکڻ.

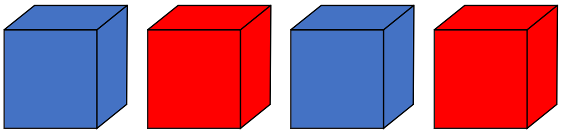

هن نمونـي ۾ خاص ڳالھ بار بار ايندڙ نيرو ۽ ڳاڙهو رنگ آهن. هي ورجائيندڙ عنصر نموني جي ترتيب کي ظاهر تو ڪري.

اضافي نمونو:

هن ڏنل مثال ۾ نموني جي شـــــــروعات گول کان ٿئي ٿي. جنهن کان پوءِ ٽڪندي ۽ پنجڪندي جي شـــــڪل ڏني وئي آهي. چا ڪاڻ تہ هن نموني ۾ شـــــڪلون بار بار پيون اچن تنهنڪري پنجڪندي کانپوءِ بہ جيڪي شڪلون اينديون اهي گول ۽ ٽڪندو آهن.

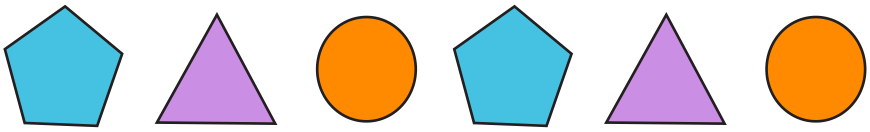

مثال 1:

هن جڳھ تي نموني کي ٽہ طرفي پکيڙوارين شڪلين سان ڏاهيو ويو آهي. هن مثال ۾ نمونو هڪ مخروط کان شروع ٿئي تو جنهن کانپوءِ ڪعب ۽ مکعب جون شڪلون ڏنل آهن.

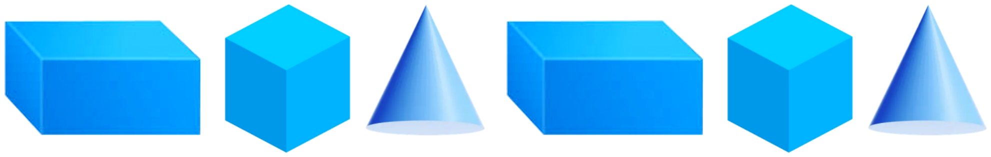

مشق 1

1. هيٺ ڏنل شڪلين جي نموني ۾ ڪهڙي شڪل آخر ۾ ايندي؟

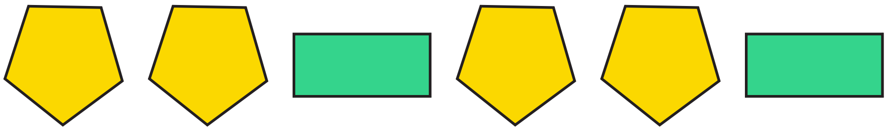

حل:

تصـــويري عڪس ۾ توهان ڏسندو تہ هي نمونو هڪ مســـــتطيل ۽ ٻن پنجڪندن تي مشتمل آهي. تنهنڪري هن تسلسل ۾ ٻن پنجڪندن کانپوءِ مستطيل جو وارو ايندو.

2. هيٺ ڏنل نموني ۾ ڪهڙو مُهانڊو رهيل جڳهه تي ايندو؟

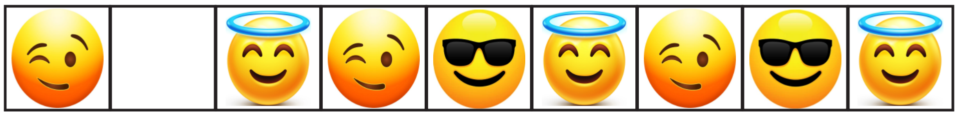

3. ڏنل نموني ۾ هاڻ ڇا ايندو؟ پيزا يا ڪيڪ؟

4. ڏنل نمونن ۾ اضافو ڪريو.

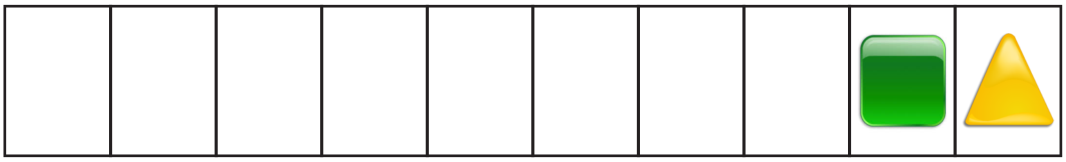

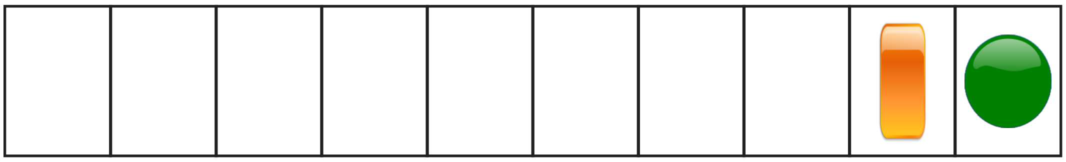

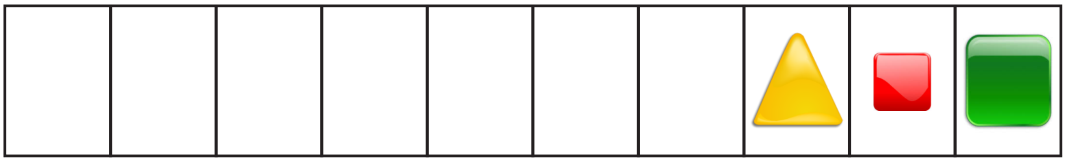

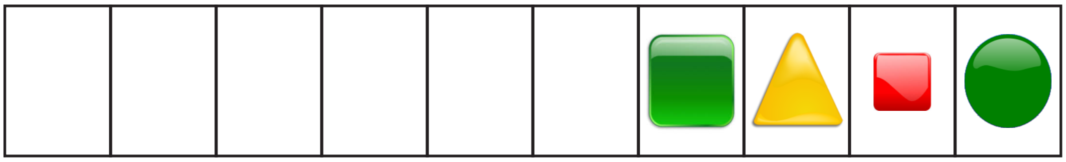

5. ڪالم (الف) جي نموني کي ڪالم (ب) جي نموني سان ملايو.

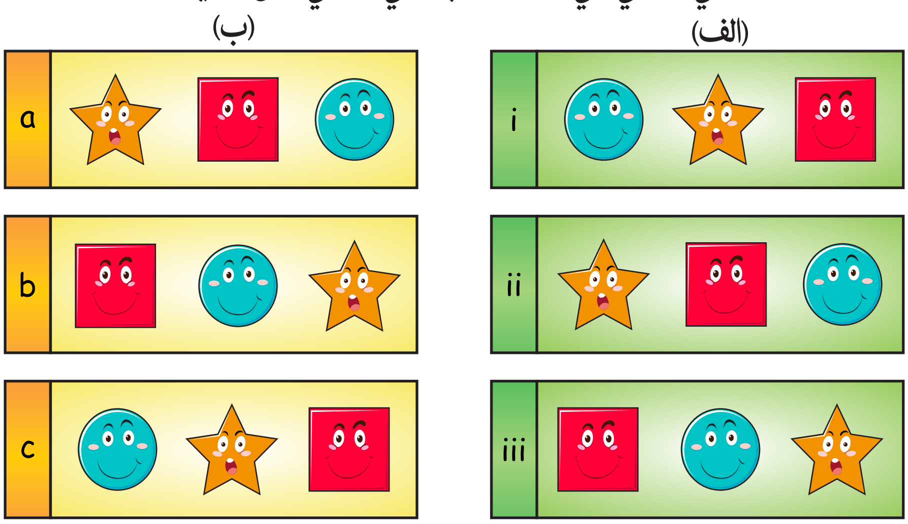

6. گولن، مخروطن، ڪعبن ۽ مڪعبن مان هر ٽه طرفي پکيڙواري شڪل جا چار سيٽ ڏنا ويا آهن. توهان انهن مان ڪهڙا نمونا ٺاهي سگهو ٿا؟

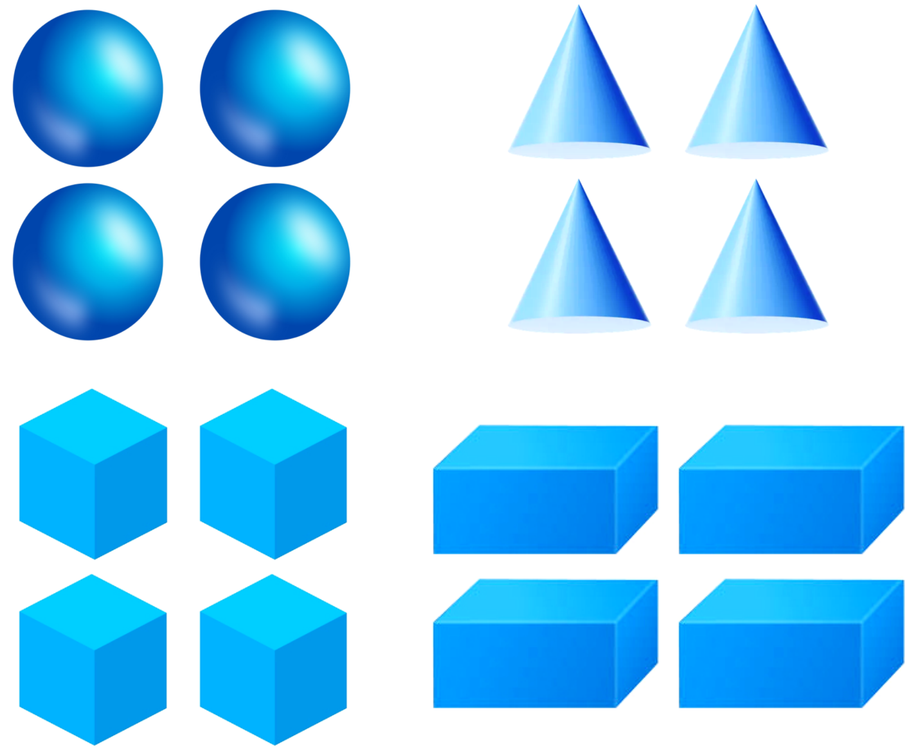

سئو جي چارٽ جا نمونا:

هن چارٽ ۾ نمونا معلوم ڪرڻ جا ڪيترائي طريقا آهن. مثال طور: ڪا به کاٻي کان ساڄي ڏانهن هر قطار ۾ 1 جي نسبت سان عدد ۾ اضافو ٿئي ٿو. مٿي کان هيٺ تائين هر ڪالم ۾ 10 جي نسبت سان عدد وڌي ٿو.

هي 100 انگن وارو چارٽ ڏنو ويو آهي.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

عملي ڪم:

ڪنهن به شروعاتي عدد ۾ به جو اضافو ڪري نمونو تيار ڪريو. شروعات ڪنهن به عدد کان ڪري سگهجي ٿي.

مثال :

(i) 2، 4، 6، 8،.......

(ii) 23، 25، 27، 29،.....

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

مشق 2

1. سئو انگن واري چارٽ وسيلي شروعاتي عدد ۾ ٽي جو اضافو ڪري نمونو تيار ڪريو.
2. سئو انگن واري چارٽ ذريعي شروعاتي عدد ۾ 4 جو اضافو ڪري نمونو تيار ڪريو.
3. ڏنل عددي ترتيبن ۾ پوءِ وارو عدد ڪهڙو ٿيندو؟

(الف) 41، 45، 49،.........

(ب) 34، 44، 54،.........

يونٽ 6

ماپ

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا ته:

- ✓ مختلف شين جي ڊيگھ ماپڻ ۽ لکڻ لاءِ ماپ جا معياري ايڪا (ميٽر ۽ سينٽي ميٽر) سڃاڻڻ ۽ استعمال ڪرڻ اچي ويندا.
- ✓ ماپ جي معياري ايڪن (ميٽر ۽ سينٽي ميٽر) جي ذريعي مختلف شين جي ماپ کي وڌيڪ، گھٽ ۽ برابري جي لحاظ کان پيٽي سگھندا.
- ✓ روزمره جي مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ ساڳين ايڪن ۾ ڏنل ماپ جي جوڙ ۽ ڪٽ ڪرڻ سکي ويندا.
- ✓ مختلف شين جي تورڪرڻ ۽ لکڻ لاءِ وزن جي معياري ايڪن (ڪلو گرام ۽ گرام) جي سڃاڻپ ۽ استعمال ڪرڻ ايندو.
- ✓ وزن جي معياري ايڪن (ڪلو گرام ۽ گرام) جي ذريعي مختلف شين جي وزن کي وڌيڪ، گھٽ ۽ برابري جي لحاظ کان پيٽي سگھندا.
- ✓ عام زندگي جي مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ ساڳين ايڪن ۾ وزن جي جوڙ ۽ ڪٽ ڪري سگھندا.
- ✓ مختلف شين جي گنجائش ماپڻ ۽ لکڻ لاءِ گنجائش جي معياري ايڪن (لٽر ۽ ملي لٽر) کي سڃاڻڻ ۽ استعمال ڪرڻ اچي ويندو.
- ✓ ماپ جي معياري ايڪن (لٽر ۽ ملي لٽر) جي ذريعي مختلف شين جي گنجائش کي وڌيڪ، گھٽ ۽ برابري جي لحاظ کان پيٽي سگھندا.
- ✓ روزمره جي زندگي جي مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ ساڳين ايڪن ۾ ڏنل گنجائش جي جوڙ ۽ ڪٽ ڪري سگھندا.
- ✓ تصويري شڪلين ۽ گرمي پد ماپڻ واري پيماني جي انگن واري پٽي ذريعي گرمي جي درجي کي سمجهڻ سان گڏ سيلسيس اسڪيل (°C) ۾ پڙهڻ ۽ لکڻ اچي ويندو.

هن ڪان اڳ پوئين ڪلاس ۾ اسان مختلف شين جي ڊيگهه، وزن ۽ گنجائش جي ماپ، پيٽ ۽ ترتيب غير معياري ايڪن سان ڪئي هئي. هاڻ انهن شين جي ماپ، پيٽ ۽ ترتيب لاءِ اسان معياري ايڪا استعمال ڪندا سين.

ڊيگهه :

هر شئي جي ڊيگهه هوندي آهي. ڊيگهه مان اسان کي خبر پوي ٿي ته اها شئي ڪيتري ڊگهي يا ڇوٽي آهي.

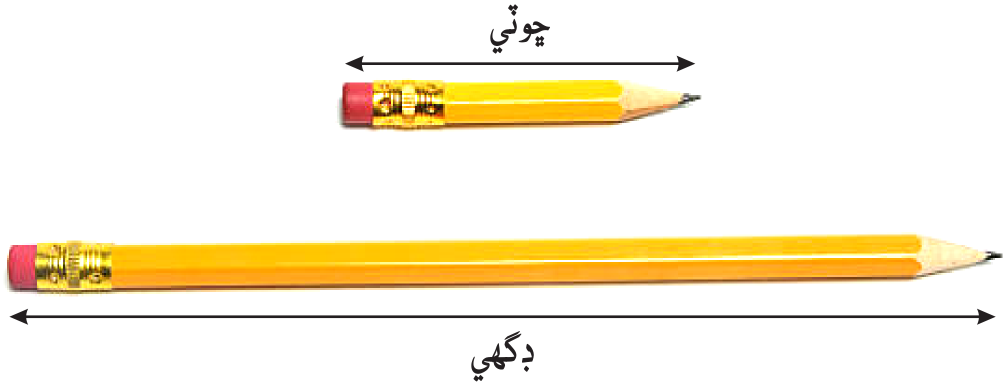

مٿين شڪل ۾ وڏي پينسل جي ڊيگهه ننڍي پينسل کان وڌيڪ آهي.

ڊيگهه جا معياري ايڪا (ميٽر ۽ سينٽي ميٽر) :

ڇا توهان کي ڪنهن پينسل جي ڊيگهه جي خبر آهي؟ يا توهان جي فٽ پٽي ڪيتري ڊگهي آهي؟ شين جي ڊيگهه معلوم ڪرڻ لاءِ اسان ميٽر ۽ سينٽي ميٽر جا ايڪا بلڪل ائين استعمال ڪندا آهيون جئين اسان وٽ ڳڻپ لاءِ عددن جو استعمال ٿيندو آهي. اسان انهن ايڪن جو استعمال ڪنهن شيءِ جي ڊيگهه معلوم ڪرڻ لاءِ ڪندا آهيون.

ميٽر ڇا آهي؟

ميٽر (m) ڊيگهه جو معياري ايڪو آهي. ميٽرن جو استعمال اسان وٽ وڏين شين جهڙوڪ ريل، رستن ۽ ننڍڙن ورزش جي پيچرن لاءِ ٿئي ٿو.

مٿين شڪل هڪ ميٽر ٽيپ جي آهي. جيڪو مختلف شين جي ڊيگهه ماپڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.

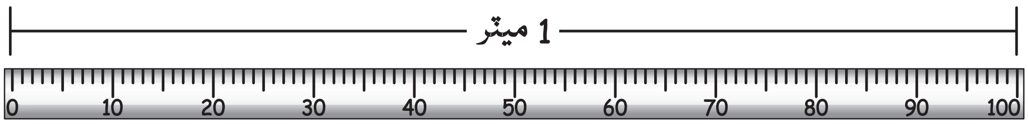

مٿين شڪل ۾ ميٽر راڊ جي ڊيگهه 1 ايڪو ڏيکاريل آهي.

سينٽي ميٽر ڇا آهي؟

سينٽي ميٽر (cm) ڊيگهه جو ننڍو ايڪو آهي. اسان سينٽي ميٽرن کي ننڍڙين شين جهڙوڪ پينسلون، ڪتاب ۽ پنهنجو قد به ماپڻ لاءِ استعمال ڪندا آهيون.

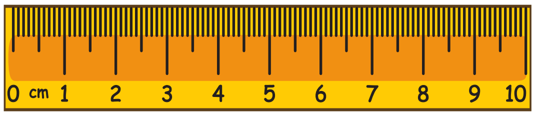

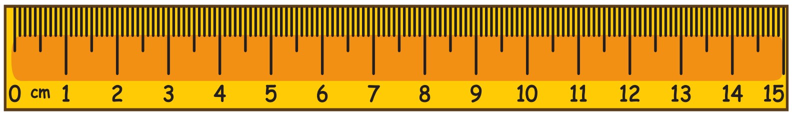

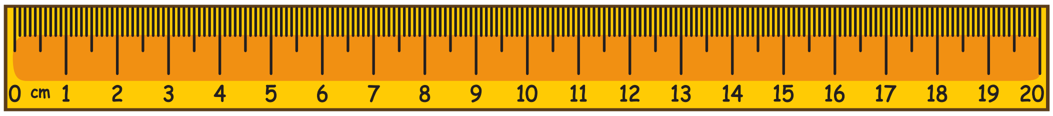

مٿين شڪلين ۾ فٽ پٽين جي ڊيگهه ترتيبوار 10 سينٽي ميٽر، 15 سينٽي ميٽر ۽ 20 سينٽي ميٽر ڏيکاريل آهي.

ميٽرن ۽ سينٽي ميٽرن سان ماپ :

مختلف شين جي ڊيگھ ماپڻ لاءِ اسان ميٽر ۽ سينٽي ميٽر استعمال ڪري سگھون ٿا. اسان ڪنهن ڪتاب جي ڊيگھ سينٽي ميٽرن ۾ ماپ ڪري سگھون ٿا يا ڪنهن بس جي ميٽرن ۾ تہ اها ڪيتري ڊگھي آهي.

مثال :

- ميز جي ڊيگھ هڪ ميٽر آهي

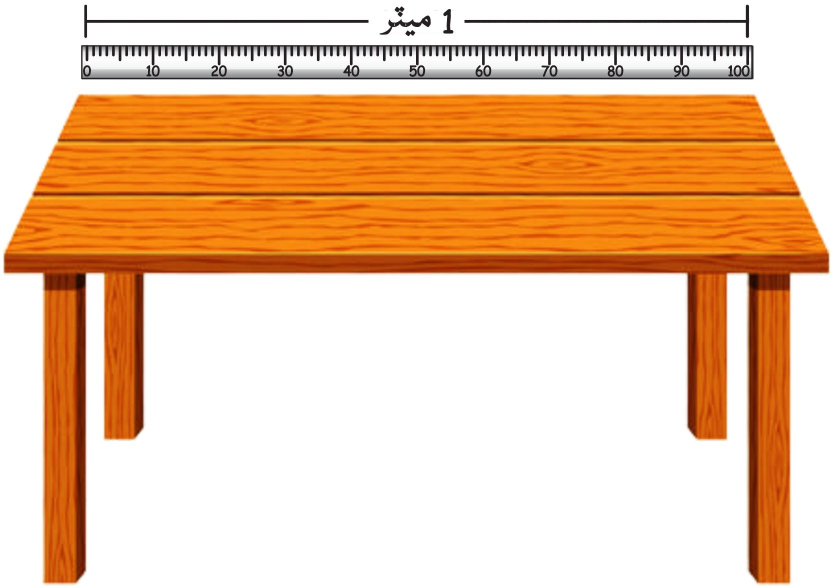

- بس جي ڊيگھ تقريباً سورهن ميٽر آهي.

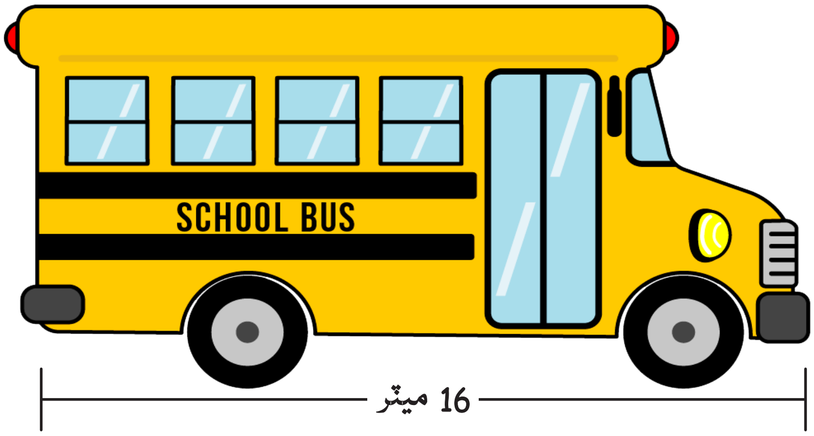

- پينسل 15 سينٽي ميٽر ڊگهي آهي.

- ڪتاب 20 سينٽي ميٽر ڊگهو آهي.

عملي ڪم:

هيٺ ڏنل شين جي ماپ لکو.

(i) جي ڊيگھ ماپ ڪبي ______ مِ

(ii) جي ڊيگھ ماپ ڪبي ______ مِ

(iii) تنھنجي قد جي ماپ ڪبي ______ مِ

(iv) جي اوچائي ماپ ڪبي ______ مِ

مشق 1

1. هيٺ ڏنل شين جي ڊيگھ ماپي سينٽي ميٽرن ۾ لکو.

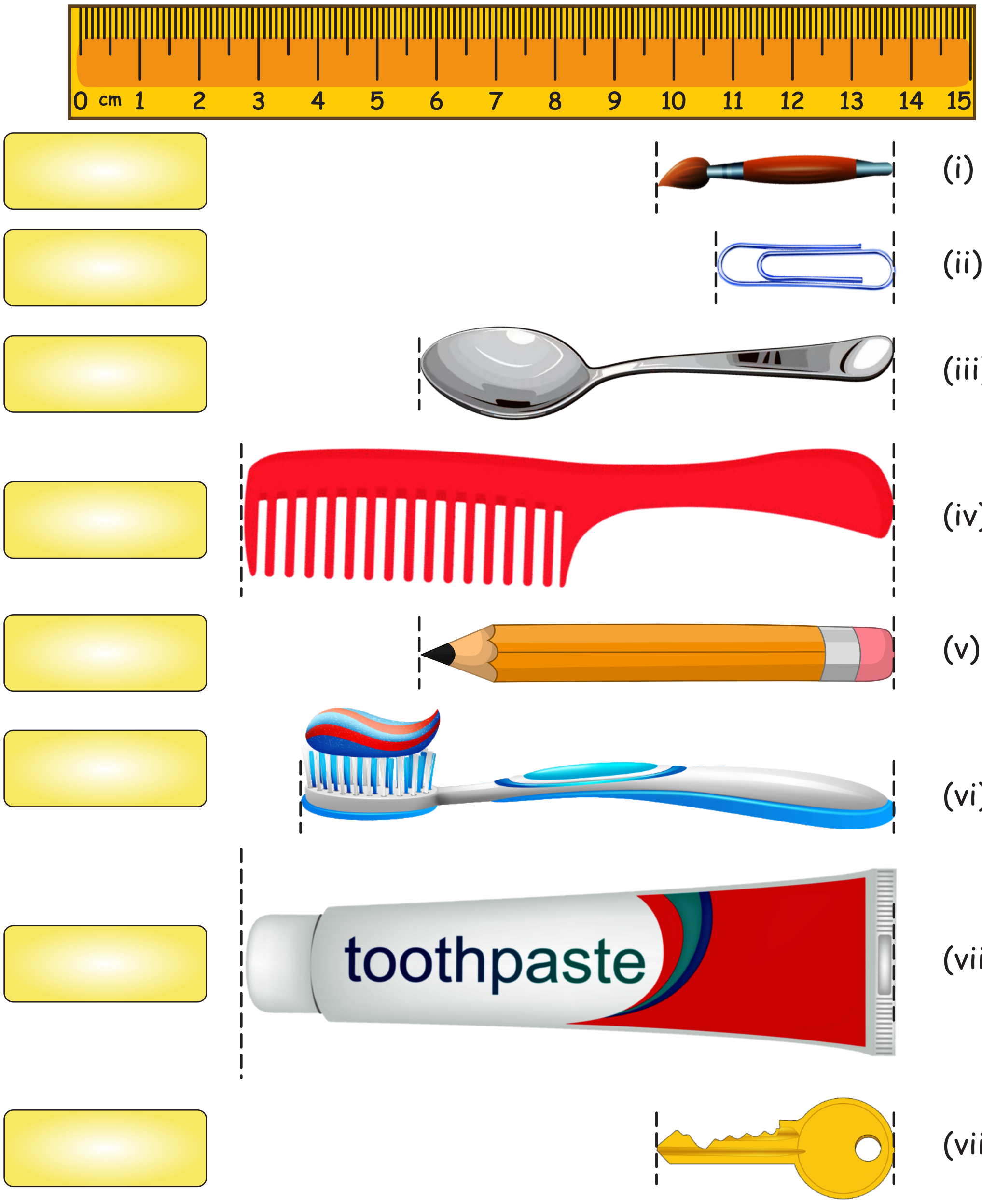

(i)

(ii)

(iii)

(iv)

(v)

(vi)

(vii)

(viii)

2. پنهنجي ڪلاس جي ڪمري ۾ موجود شــــين جي ڊيگھ ماپي ميٽرن ۾ لکو. (گڏوگڏ ايڪائون لکو).

1. ڪلاس جي ميز جي ڊيگھ = ____________________

2. ڪلاس جي دروازي جي ڊيگھ = ____________________

3. ڪلاس جي بليڪ ورڊ جي ڊيگھ = ____________________

4. ڪلاس جي ڊيسڪ جي ڊيگھ = ____________________

مختلف شين جي ڊيگھ جي ڀيٽ :

اسان مختلف شين جي ڊيگھ ميٽرن ۽ سينٽي ميٽرن ذريعي ڀيٽي سگھون ٿا. اسان اهو ٻڌائي سگھون ٿا ته هڪ شئي ٻي کان ڪيتري ڊگھي يا ڇوٽي آهي.

مثال 1:

4 ميٽر ڪار جي ڊيگھ جي 2 ميٽر جي موٽر سائيڪل سان ڪريو.

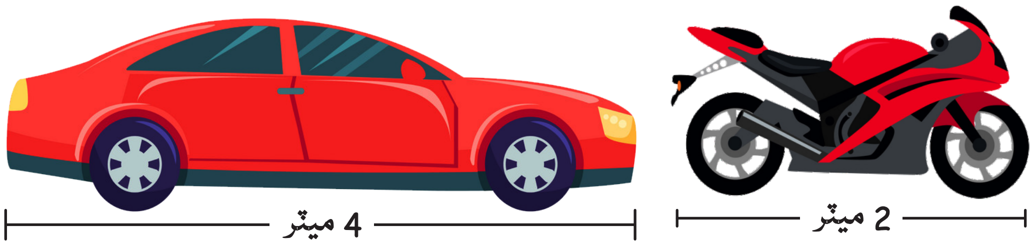

جئين ته 4 عدد وڏو آهي 2 کان، تنهنڪري ڪار جي ڊيگھ موٽر سـائيڪل کان وڌيڪ آهي.

مثال 2:

15 سينٽي ميٽر پينسل جي ڊيگھ جي ڀيٽ 12 سينٽي ميٽر جي موبائل سان ڪريو. جئين ته 15 جو عدد 12 کان وڏو آهي تنهنڪري پينسـل جي ڊيگھ موبائل کان وڌيڪ آهي.

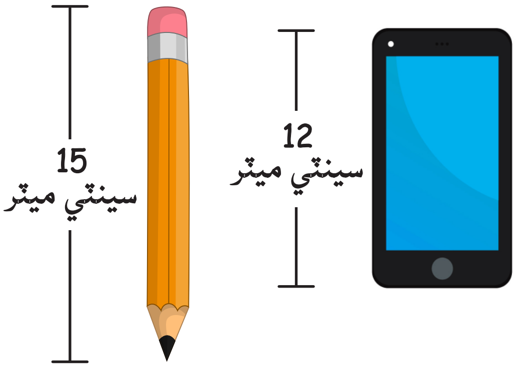

مثال 3:

5 ميٽريت جي ڊيگهه جي ڀيٽ 16 ميٽرن جي بس سان ڪريو.

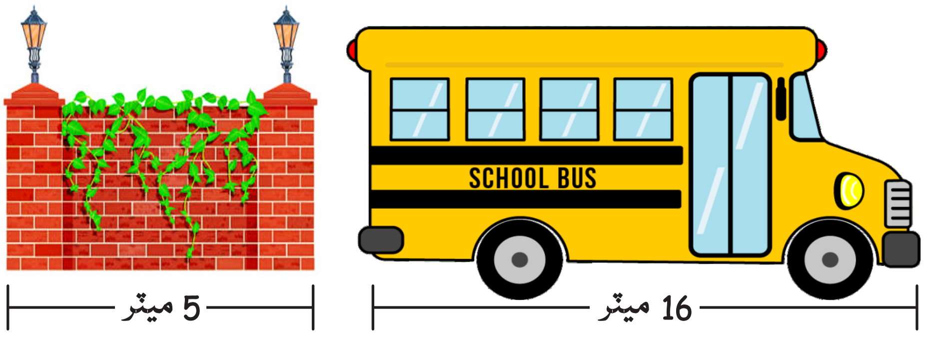

جئين تہ 5 ننڍو آهي 16 کان, تنهنڪري 5 ميٽريت جي ڊيگهه 16 ميٽر جي بس کان گهٽ تيندي.

مثال 4:

20 سينٽي ميٽر ڪتاب جي ڊيگهه جي ڀيٽ ٻار جي 45 سينٽي ميٽر ٻانهن سان ڪريو.

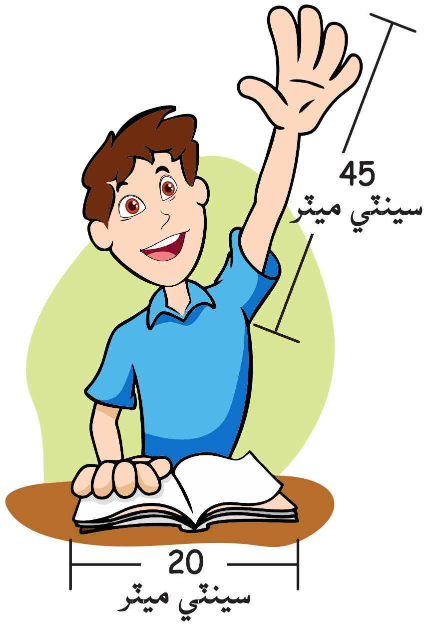

جئين تہ 20 ننڍو آهي 45 کان, تنهنڪري ڪتاب جي ڊيگهه ٻار جي ٻانهن کان گهٽ تيندي.

مثال 5:

15 سينٽي ميٽر پينسل جي ڊيگهه جي ڀيٽ ڀار جي 15 سينٽي ميٽر پين سان ڪريو.

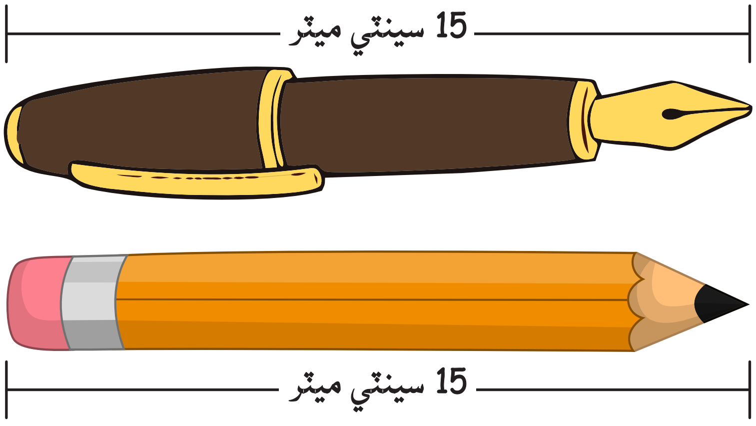

جيئن ته 15 ۽ 15 پاڻ ۾ برابر آهن تنهنڪري پينسل جي ڊيگهه پين سان هڪجيتري آهي.

مثال 6:

50 سينٽي ميٽر ڳاڙهي شرٽ جي ڊيگهه جي ڀيٽ 50 سينٽي ميٽر نيري شرٽ سان ڪريو.

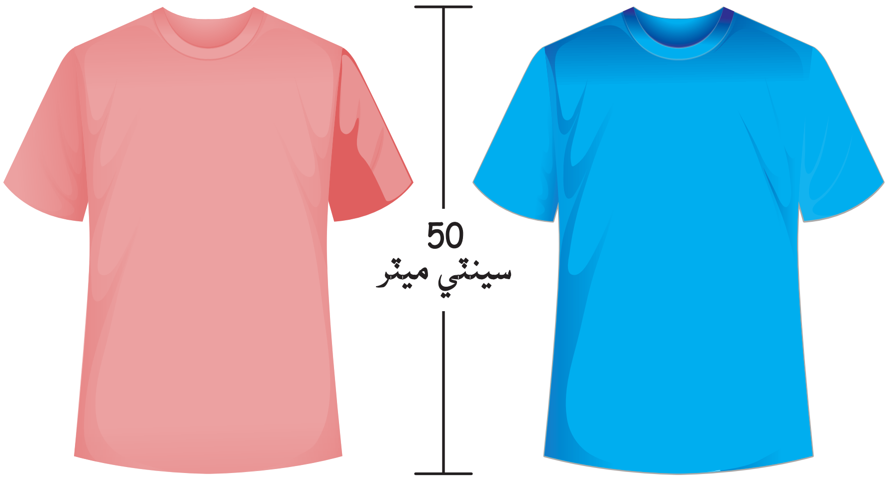

جيئن ته 50 ۽ 50 پاڻ ۾ برابر آهن تنهنڪري ڳاڙهي شرٽ نيري شرٽ جيتري ڊگهي آهي.

مشق 2

1. ڪهڙي شيءِ ڊگهي آهي. 15 سينٽي ميٽر پينسل يا 30 سينٽي ميٽر فٽ پٽي؟

   ______ ڊگهي آهي ______ کان.

2. ڇا 2 ميٽر ڪتابن جو ڪٻٽ 3 ميٽر بيڊ کان ڊگهو آهي يا ننڍو؟

   ______ ڊگهو آهي ______ کان.

3. 100 ميٽر فٽ بال جي ميدان جي ڊيگهه جي ڀيٽ باسڪٽ بال جي 28 ميٽر سان ڪريو.

   ______ ننڍو آهي ______ کان.

4. ڪهڙي شيءِ ڊگهي آهي. 25 سينٽي ميٽر جوتو يا 15 سينٽي ميٽر ڪتاب؟

   ______ ڊگهو آهي ______ کان.

5. 100 ميٽر فٽبال جي ميدان جي ڊيگهه جي ڀيٽ ڪرڪيٽ جي 100 ميٽر ميدان سان ڪريو.

   فٽبال ۽ ڪرڪيٽ جي ميدان جي ڊيگهه ______ آهي.

6. 15 سينٽي ميٽر موبائل جي ڊيگهه جي ڀيٽ 15 سينٽي ميٽر پين سان ڪريو.

   موبائل ۽ پين جي ڊيگهه ______ آهي.

جوڙ ۽ ڪٽ (روزمره جي زندگي جا سوال) :

اسان عام زندگي ۾ مختلف شين جي ڊيگهه جي جوڙ ۽ ڪٽ سانگين ايڪن ۾ ڪري سگهون ٿا. هتي ان جا ڪجهه مثال ڏنا ويا آهن.

مثال 1:

باغيچي جي رستي جي ڊيگھ 8 ميٽر آهي. جيڪڏهن اسان ان کي 2 ميٽر وڌيڪ وڌايون تہ ان جي ڊيگھ ڪيتري ٿيندي؟

حل:

رستي جي ڊيگھ = 8 ميٽر
اضافي ڊيگھ = 2 ميٽر +
ڪُل ڊيگھ = 10 ميٽر

باغيچي جي رستي جي ڪل ڊيگھ ٿيندي 10 ميٽر.

مثال 2:

رانديڪي نُما ريل گاڏي جي ڊيگھ 80 سينٽي ميٽر آهي. جيڪڏهن ان ۾ هڪ وڌيڪ 2 سينٽي ميٽر ڊگھي گاڏي کي جوڙيو وڃي تہ ريل گاڏي جي ڪُل ڪيتري ڊيگھ ٿيندي؟

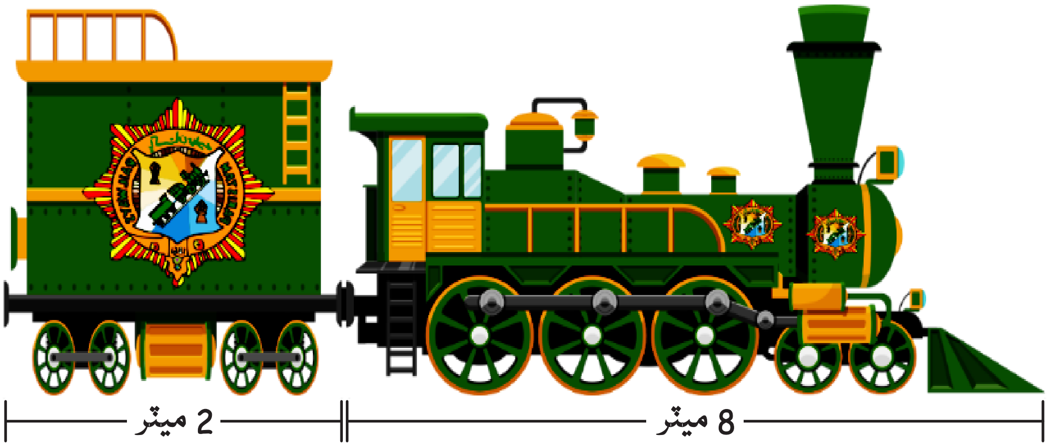

حل:

ريل گاڏي جي ڊيگھ = 80 سينٽي ميٽر
گاڏي جي ڊيگھ = 2 سينٽي ميٽر +
ڪل ڊيگھ = 88 سينٽي ميٽر

مثال 3:

حسين ڪاغذ جي پني تي 25 سينٽي ميٽر ڊگهي لڪير ڪڍي ٿو. پوءِ ان لڪير جو 10 سينٽي ميٽر حصو مٽائي ٿو ڇڏي. ٻڌايو ته لڪير جي باقي ديگھ ڪيتري آهي؟

حل:

لڪير جي ديگھ = 25 سينٽي ميٽر
لڪير جو ڊاٿل حصو = 10- سينٽي ميٽر
لڪير جي باقي ديگھ = 15 سينٽي ميٽر

اهڙي طرح باقي لڪير جي ديگھ ٿيندي 15 سينٽي ميٽر.

مثال 4:

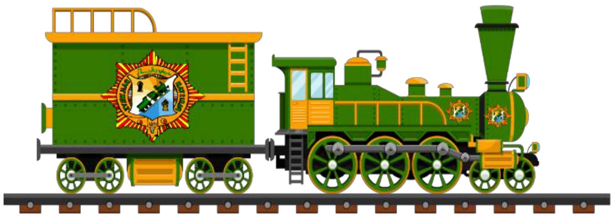

رانديڪي نما ريل گاڏي جي پٽڙي جي ديگھ 18 ميٽر آهي. جيڪڏهن 5 ميٽر پٽڙي ڪڍي ڇڏجي ته هاڻ پٽڙي جي ديگھ گهٽي ٿيندي؟

حل:

پٽڙي جي ديگھ = 18 ميٽر
ڪڍيل پٽڙي جي ديگھ = 5- ميٽر
باقي پٽڙي جي ديگھ = 13 ميٽر

ان طرح باقي پٽڙي جي ديگھ ٿيندي 13 ميٽر.

مشق 3

(1) هڪ پينسل 15 سينٽي ميٽر ڊگهي آهي ۽ هڪ فٽ پٽي 20 سينٽي ميٽر ڊگهي آهي. ٻڌايو ته پينسل ۽ فٽ پٽي جي ڪل ديگھ ڪيتري ٿيندي؟

حل:

پينسل جي ديگھ = ____________
فٽ پٽي جي ديگھ = ____________
ڪُل ديگھ = ____________

2) هڪ هاءِ وي 500 ميٽر ڊگھو آهي ۽ ان کي ڳنڍيندڙ پيو روڊ 250 ميٽر ڊگھو آهي. ٻڌايو ته هاءِ وي ۽ ان ڳنڍيندڙ روڊ جي ڪُل ڊيگھ ڪيتري ٿيندي؟

حل:

هاءِ وي جي ڊيگھ = ____________

ڳنڍيندڙ روڊ جي ڊيگھ = ____________

ڪُل ڊيگھ = ____________

3) علي 100 ميٽر ڊوڙي ٿو ۽ سندس دوست 75 ميٽر ڊوڙي ٿو. ٻڌايو ته ڪير وڌيڪ ڊوڙيو؟

حل:

علي جي ڊوڙ = ____________

سندس دوست جي ڊوڙ = ____________

علي وڌيڪ ڊوڙي ويو = ____________

4) هڪ ڊريس 90 سينٽي ميٽر ڊگھي آهي. درزي ان کي 18 سينٽي ميٽر ننڍو ڪري ڇڏي. هاڻ ان ڊريس جي ڊيگھ ڪيتري ٿيندي؟

حل:

ڊريس جي ڊيگھ = ____________

درزي پاران ننڍو ڪيل = ____________

هاڻ ڊريس جي ڊيگھ ٿيندي = ____________

5) عائشــــــه وٽ 60 سينٽي ميٽر ڊگھي رٻن آهي. جنهن مان هن 40 سينٽي ميٽر استعمال ڪئي. باقي بچيل رٻن جي ڊيگھ ڪيتري ٿيندي؟

حل:

ڪُل رٻن جي ڊيگھ = ____________

استعمال ٿيل رٻن = ____________

بچيل رٻن جي ڊيگھ ٿيندي = ____________

6) شاهد جو پيءُ 185 سينٽي ميٽر ڊگهو آهي ۽ اويس پنهجي پيءُ کان 85 سينٽي ميٽر ڇوٽو آهي. ٻڌايو ته اويس جو قد ڪيترو آهي؟

حل:

شاهد جي پيءُ جو قد = ____________

اويس پنهنجي پيءُ کان ڇوٽو آهي = ____________

اويس جو قد ٿيندو = ____________

مايو / وزن :

ڇا توهان ڪڏهن سوچيو آهي ته ڪتابن سان ڀريل ٿيلهو خالي ٿيلهي کان ڳرو ڇو هوندو آهي؟

ڇاڪاڻ ته ان خالي ٿيلهي جي بنسبت ڪتابن واري ٿيلهي ۾ وزن هوندو آهي.
اسان شين جو وزن انهن جي وزني يا هلڪي هجڻ لاءِ ڪندا آهيون.

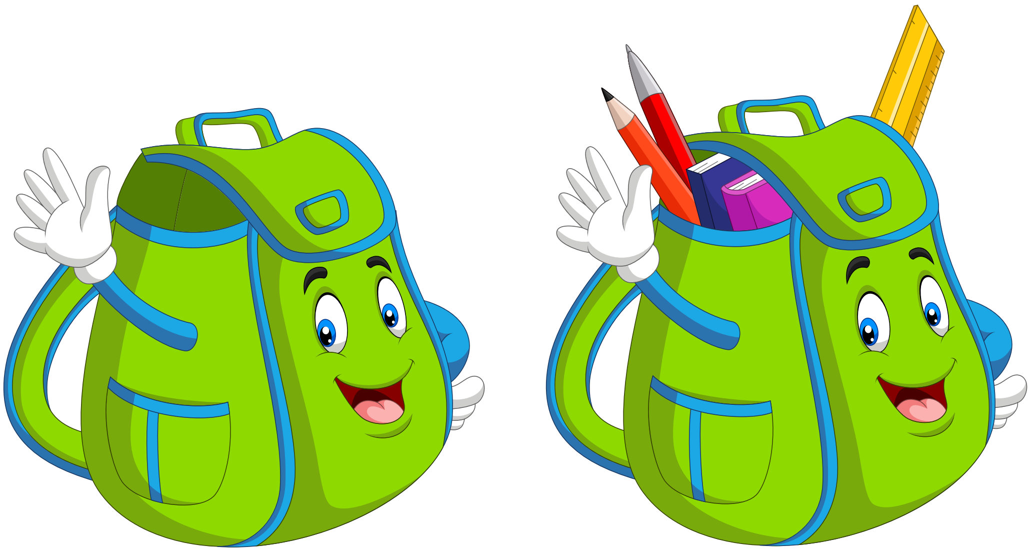

مايي / وزن جا معياري ايڪا :

ڇا توهان ڪي پهنجي پسنديده رانديڪي يا ڪتاب جي وزن جي باري ۾ خبر آهي؟ اسان معياري ايڪن وسيلي شين جو وزن ڪري سگهون ٿا جن ڪي ڪلو گرام ۽ گرام چوندا آهن.

نوٽ: هتي اسان مايي ۽ وزن جو اصطلاح هڪيئي لاءِ استعمال ڪنداسين.

ڪلوگرام ڇا آهي؟

ڪلوگرام (Kg) وزن جو معياري ايڪو آهي. اسان ڪلوگرام کي وزني شين جئين اٽي جو ٿيلهو وغيره جي ماپ لاءِ استعمال ڪندا آهيون.

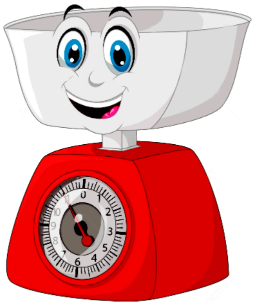

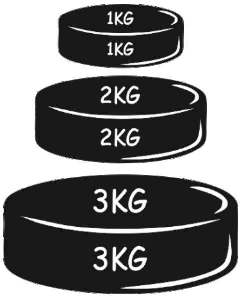

مثال :

صوفن جو مايو / وزن هڪ ڪلو گرام آهي.

گوشت جو مايو / وزن ٻه ڪلوگرام آهي.

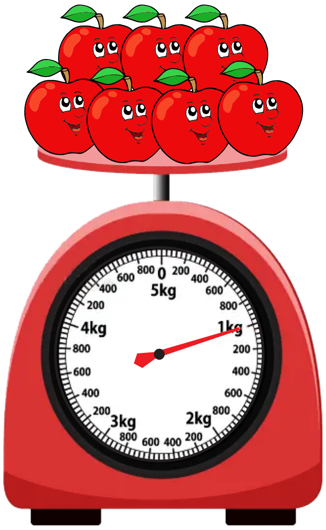

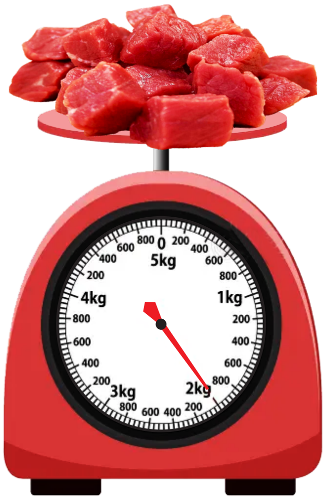

عملي ڪم:

(i) پنهنجو وزن ڪلوگرام ۾ ڪيو.

(ii) پنهنجي اسڪول جي ٿيلهي جووزن ڪلوگرامن ۾ ڪيو.

گرام ڇا آهي؟

گرام (gm) ماپي/وزن جو ننڍو ايڪو آهي. اسان گرامن جو استعمال هلڪين شين جئين پينسل يا ڪنهن ننڍي رانديڪي وغيره جي تور لاءِ ڪندا آهيون.

مثال :

پينسل جو وزن 20 گرام آهي.

ننڍڙي رانديڪي نُما ڪار جو وزن 30 گرام آهي.

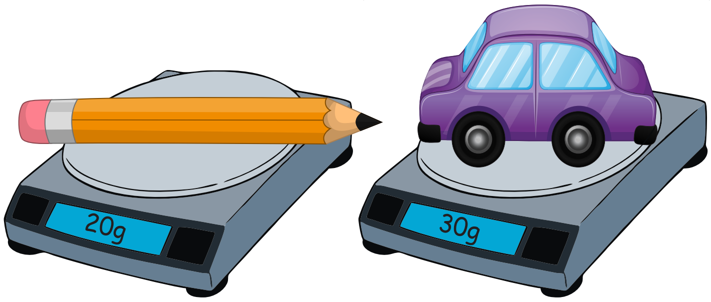

ياد رکو:

ڪلو گرام وزني شين لاءِ استعمال ٿيندا آهن.

گرام هلڪين شين لاءِ استعمال ٿيندا آهن.

مشق 4

1. هيٺين شين جو وزن ڪرڻ لاءِ مناسب ايڪو ڏسو.

(الف) هڪ جي تور ٿيندي گرام يا ڪلو گرام ۾

(ب) هڪ جي تور ٿيندي گرام يا ڪلو گرام ۾

(ج) هڪ جي تور ٿيندي گرام يا ڪلو گرام ۾

(د) هڪ جي تور ٿيندي گرام يا ڪلو گرام ۾

2. شين جو وزن لکو:

(الف) پينسل جو وزن گرامن ۾ ٿيندو = ____________

(ب) سائنچي جو وزن گرامن ۾ ٿيندو = ____________

(ج) ست سالن جي ڇوڪري جو وزن ڪلو گرامن ۾ ٿيندو = ____________

(د) ٽماٽن جي ٿيلهي جو وزن ڪلو گرامن ۾ ٿيندو = ____________

مختلف شين جي وزن جي ڀيٽ:

اسان معياري ايڪن (ڪلو گرام ۽ گرام) جو استعمال ڪري مختلف شين جي وزن جي ڀيٽ ڪري سگهون ٿا. اسان اهو پڌائي سگهون ٿا ته ڪهڙي شئي ڪهڙي شئي کان وزني آهي يا هلڪي.

مثال 1:

50 گرام رانديڪي نما ٽرڪ جي وزن کي 30 گرام ڪار جي وزن سان ڀيٽ ڪريو.

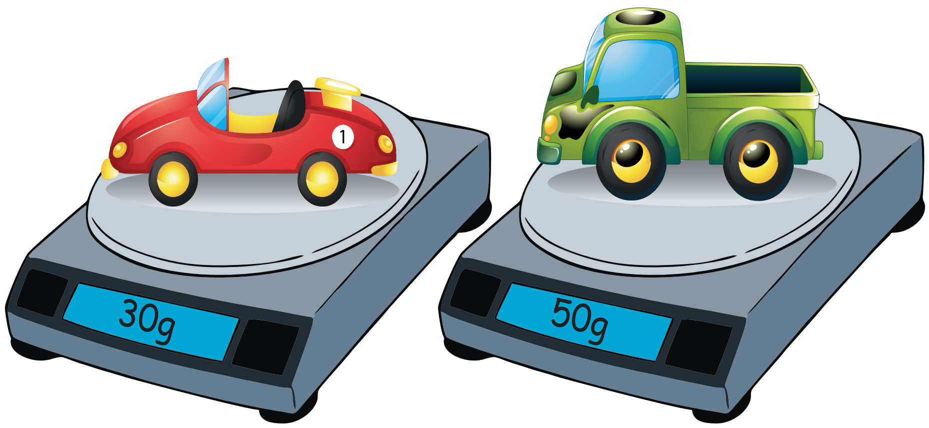

جيئن ته 50 گرام 30 گرام کان وڌيڪ آهن تنهنڪري ٽرڪ جو وزن ڪار کان وڌيڪ آهي.

مثال 2:

1ڪلو گرام پاڻي جي بوتل جي وزن جي 2 ڪلو گرام اسڪول جي ٿيلهي سان ڀيٽ ڪريو.

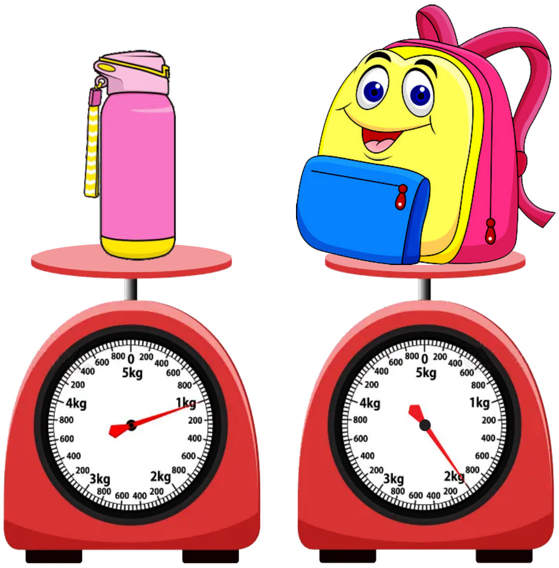

جيئن ته 1 ننڍو آهي 2 کان، تنهنڪري پاڻي جي بوتل جو وزن اسڪول جي ٿيلهي کان گهٽ آهي.

مثال 3:

20گرام پينسلن جي باڪس جي وزن جي ڀيٽ 20 گرام خالي لنچ باڪس سان ڪريو.

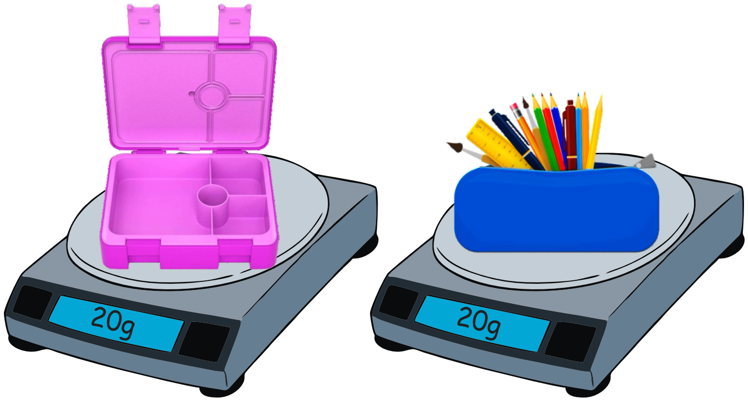

جيئن ته ٻئي برابر آهن تنهنڪري پينسلن جي باڪس جو وزن لنچ باڪس جي برابر آهي.

مثال 4:

3 ڪلوگرام ٽماٽن جي وزن جي 2 ڪلوگرام پٽاٽن سان ڀيٽ ڪريو.

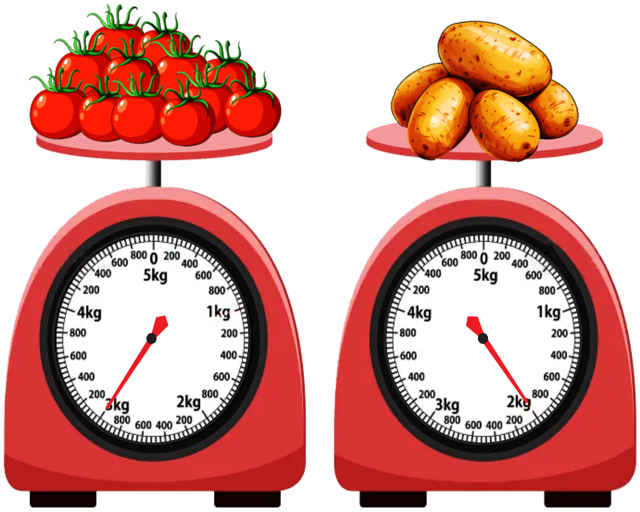

جئين ته 3 وڏا آهن 2 کان، تنهنڪري 3 ڪلوگرام ٽماٽن جو وزن 2 ڪلوگرام پٽاٽن کان مٿي ٿيندو.

مثال 5:

80 گرام هڪ صوف جي وزن جي 120 گرام نارنگي سان ڀيٽ ڪريو.

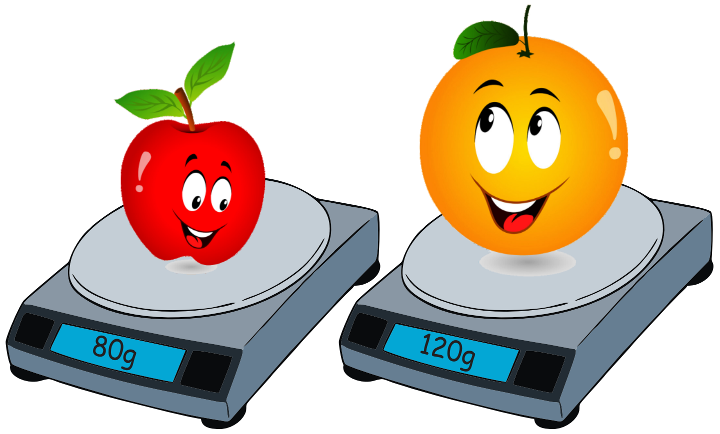

جئين ته 80 گرام 120 کان گهٽ آهن تنهنڪري صوف جو وزن نارنگي کان گهٽ ٿيندو.

مثال 6:

5 ڪلوگرام کنڊ جي ٿيلهي جي 5 ڪلوگرام اٽي جي ٿيلهي سان ڀيٽ ڪريو.

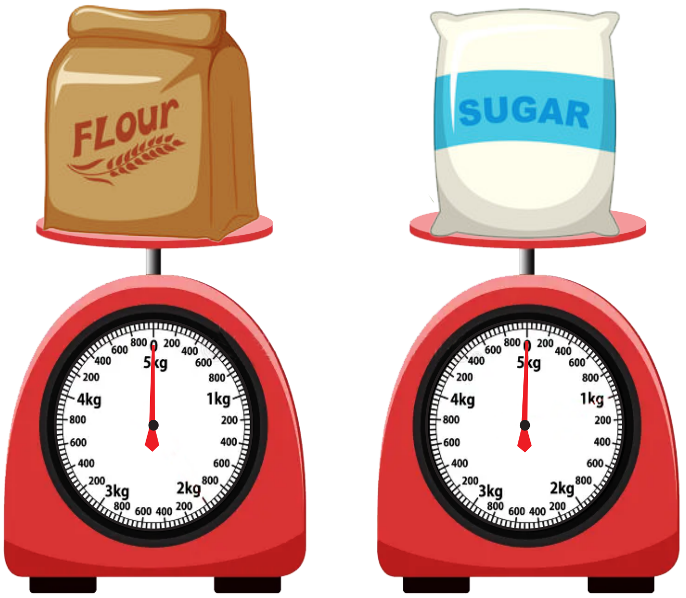

جئين ته 5 برابر آهن 5 جي تنهنڪري کنڊ جو ٿيلهو وزن ۾ اٽي جي ٿيلهي جي برابر آهي.

مشق 5

1. صوفن جي هڪ ٿيلهي جو وزن 3 ڪلو گرام آهي. جڏهن ته نارنگين جي ٿيلهي جو وزن 1 ڪلوگرام آهي. ڪنهن جو وزن وڌيڪ آهي؟

جئين ته 3 وڏو آهي 1 کان.

تنهنڪري، ـــــــــــــــــــ جو وزن وڌيڪ آهي.

2. هڪ پيپر ڪلپ جو وزن 5 گرام آهي ۽ هڪ پين جو وزن 20 گرام. ڪنهن جو وزن وڌيڪ آهي.

جئين ته 20 وڏا آهن 5 کان

تنهنڪري، ـــــــــــــــــــ جو وزن وڌيڪ آهي.

3. هڪ ننڍڙي رانديڪي نما ڪار جو وزن 50 گرام آهي جڏهن ته هڪ ٽرڪ جو وزن 75 گرام آهي. ڪنهن جو وزن گھٽ آهي؟
جئين ته 50 گھٽ آهن 75 کان
تنهنڪري، __________ جو وزن گھٽ آهي.

4. علي جو وزن 20 ڪلو گرام آهي جڏهن ته سندس دوست امجد جو وزن 24 ڪلو گرام آهي. ٻنهي مان ڪير هلڪو آهي؟
جئين ته 20 گھٽ آهن 24 کان
تنهنڪري ٻنهي مان __________ هلڪو آهي.

5. 500 گرام ڪتاب جي وزن جي ڀيٽ 500 گرام کنڊ جي ٿيلهي سان ڪريو.
جئين ته 500 برابر آهن 500 جي
تنهنڪري، ٻنهي جو وزن __________ آهي.

مايي / وزن جي جوڙ ڪٽ :

ڇا توهان کي خبر آهي ته مزيدار ڪيڪ ٺاهڻ لاءِ ڪيتري اٽي ۽ کنڊ جي ضرورت پوندي آهي؟ مايي جي تور (يا وزن) روزمره جي زندگي جو ضروري هنر آهي. هن حصي ۾ اسان عام زندگي ۾ پيش ايندڙ مسئلن جي حل لاءِ سکنداسين ته ڪهڙي طرح ساڳين ايڪن ۾ ڏنل وزن جي جوڙ ڪٽ ڪري سگهجي ٿي.

مثال 1:

هڪ شاگردياڻي 100 گرام ڳاڙهي گجر ۽ 80 گرام صوف پنهنجي لنچ باڪس ۾ رکي ٿي. ٻڌايو ته لنچ باڪس جو ڪل ڪيترو وزن آهي؟

حل:

گجرن جو وزن	= 100 گرام	
صوفن جو وزن	= 80 گرام	+
لنچ باڪس جو ڪل وزن	= 80 گرام	

اهڙي طرح لنچ باڪس جو ڪل وزن 180 گرام ٿيندو.

مثال 2:

اسما 40 ڪلو گرام اٽي جو ٿيلهو ۽ 20 ڪلو گرام چانورن جو ٿيلهو خريد ڪري ٿي. ٻڌايو ته ٻنهي ٿيلهن جو ڪُل وزن ڪيترو ٿيندو؟

حل:

اٽي جي ٿيلهي جو وزن = 40 ڪلو گرام

چانورن جي ٿيلهي جو وزن = 20 ڪلو گرام +

ٻنهي ٿيلهن جو ڪُل وزن = 60 ڪلو گرام

ان طرح اٽي ۽ چانورن جي ٿيلهن جو ڪل وزن 60 ڪلو گرام ٿيندو.

مثال 3:

علي 250 گرام اسٽرابري خريد ڪئي. جنهن مان 50 گرام اسٽرابري هو کائي ويو. ٻڌايو ته باقي ڪيترا گرام اسٽرابري بچي؟

حل:

ڪل اسٽرابري جو وزن = 250 گرام

کاڌل اسٽرابري = 50 گرام -

باقي بچيل اسٽرابري = 200 گرام

اهڙي طرح 200 گرام اسٽرابري هن وٽ بچي.

مثال 4:

چانورن جي هڪ ٿيلهي جو وزن 20 ڪلو گرام آهي. جيڪڏهن 5 ڪلو گرام چانوران مان ڪڍيا وڃن ته ان ٿيلهي جو وزن هاڻ ڪيترو ٿيندو؟

حل:

چانورن جي ٿيلهي جو وزن = 20 ڪلو گرام

ڪڍيل چانورن جو وزن = 5 ڪلو گرام -

ٿيلهي جو هاڻ ڪيل وزن = 15 ڪلو گرام

اهڙي طرح ٿيلهي جو وزن 15 ڪلو گرام ٿيندو.

مشق 6

1. اٽي جي هڪ ٿيلهي جو وزن 50 ڪلوگرام آهي. جيڪڏهن 20 ڪلوگرام کنڊ ان سان گڏ شامل ڪئي وڃي ته ان ٿيلهي جو ڪل وزن ڪيترو ٿيندو؟

حل:

اٽي جو وزن = ____________

کنڊ جو وزن = ____________

ٿيلهي جو ڪُل وزن = ____________

2. ڪافي جي هڪ پيڪٽ جو وزن 250 گرام آهي. جيڪڏهن ان سان گڏ 75 گرام کنڊ جي پيڪٽ جو به وزن ڪيو وڃي ته ڪافي ۽ کنڊ جو گڏيل وزن ڪيترو ٿيندو؟

حل:

ڪافي جو وزن = ____________

کنڊ جو وزن = ____________

ڪُل وزن = ____________

3. پٽاٽن جي هڪ بوري جو وزن 15 ڪلوگرام آهي. جيڪڏهن ان مان 7 ڪلوگرام پٽاٽا ڪڍي ڇڏجن ته بوري جو باقي وزن ڪيترو ٿيندو؟

حل:

پٽاٽن جو ڪل وزن = ____________

ڪڍيل پٽاٽا = ____________

باقي بچيل پٽاٽن جو وزن= ____________

4. چاڪليٽن جي هڪ پيڪٽ جو وزن 300 گرام آهي. جيڪڏهن ان مان 250 گرام چاڪليٽ ڪاڍا ويا آهن ته باقي چاڪليٽن جو وزن ڪيترو ٿيندو؟

حل:

چاڪليٽن جو وزن = ____________

ڪاڍل چاڪليٽ = ____________

باقي بچيل چاڪليٽن جو وزن = ____________

گنجائش :

گنجائش جو مطلب آهي پاڻياٺ يا ٻئي ڪنهن مادي جو مقدار ڪنهن برتن يا ڪنهن ٻي شيءِ ۾ سماجي سگهي.

مثال طور: جڳ جي گنجائش 8 گلاس آهي.

وزن جا معياري ايڪا:

ڪنهن برتن ۾ موجود پاڻياٺ يا ڪنهن ٻئي مادي جي پيمائش ڪرڻ لاءِ گنجائش جا معياري ايڪا لترءِ ملي لتر استعمال ٿيندا آهن.

لتر ڇا آهي؟

لتر (L) مقدار يا گنجائش جو معياري ايڪو آهي جيڪو عام طور تي پاڻياٺ جي مقدار کي ماپڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.

پاڻي جي مقدار ماپڻ لاءِ استعمال ٿيندڙ ماپا هيٺ ڏجن ٿا.

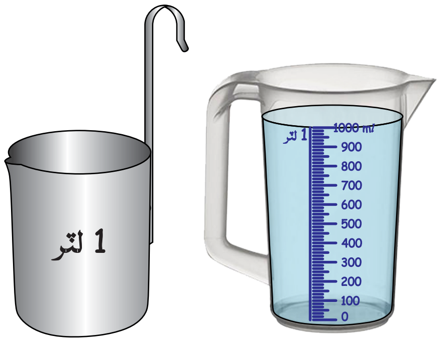

مثال :

هيٺ ڏنل پاڻي جي جڳ جي گنجائش جي ماپ ڪريو.

هاڻ اسان جڳ ۾ پاڻي جي گنجائش ماپڻ لاءِ لٽر جي ماپي کي استعمال ڪنداسين.

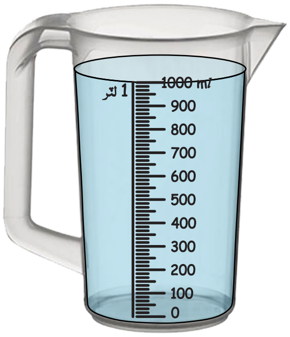

معلوم ٿيو ته پاڻي جي جڳ جي گنجائش 1 لٽر آهي.

عملي ڪم:
توهان وٽ موجود پاڻي جي بوتل جي گنجائش کي لٽر ۾ ماپيو.

ملي لٽر ڇا آهي؟

ملي لٽر (ml) پاڻياٺ شين کي ماپڻ جو هڪ ننڍڙو ايڪو آهي.
مثال طور: ائين چئون ته توهان وٽ هڪ ننڍڙي پاڻي جي بوتل آهي جنهن ۾ 1000 پتڪڙا پاڻي جا ڪوپ پون ٿا. انهن مان هر پتڪڙو ڪوپ هڪ ملي لٽر جي برابر آهي. جنهنڪري پاڻي جي بوتل ۾ 1000 ملي لٽر پاڻي اچي سگهي ٿو.

مثال :
ڪولڊ ڊرنڪ جي گلاس جي گنجائش کي ماپيو.

هاڻ ٽڌي پاڻي جي مقدار ماپڻ لاءِ اسان ملي لٽر جي ماپي کي استعمال ڪنداسين.

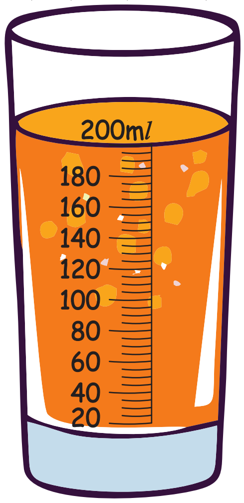

خبر پئي ته ٽڌي پاڻي جي گلاس جي گنجائش 200 ملي لٽر آهي.

عملي ڪم:

سُئي جي ذريعي پاڻي جي گلاس جي گنجائش کي ملي لٽر ۾ ماپيو.

مختلف شين جي گنجائش جي ڀيٽ:

مثال 1:

2 لٽر پاڻي جي جڳ جي مقدار جي ڀيٽ 1 لٽر جوس جي ڏٻي سان ڪريو.

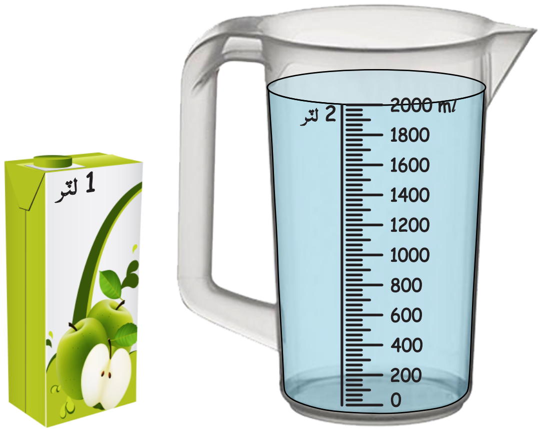

جئين ته 2 وڏو آهي 1 کان، تنهنڪري پاڻي جي جڳ جي گنجائش جوس جي ڏٻي کان وڏيڪ آهي.

مثال 2:

100 ملي لٽر سوڊا جي گلاس جي گنجائش جي ڀيٽ 20 ملي لٽر دوائن جي ڊراپر سان ڪريو.

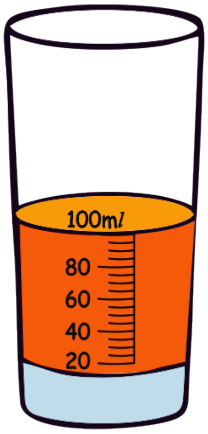

جيئن ته 100 وڏو آهي 20 کان، تنهنڪري دوائن جي ڊراپر جي بنسبت سوڊا جي گلاس ۾ گنجائش وڌيڪ آهي.

مثال 3:

20 لٽر تيل جي ٽئنڪ جي گنجائش جي ڀيٽ 50 لٽر وڏي ٽئنڪ سان ڪريو.

جئين ته 20 ننڍو آهي 50 کان، تنهنڪري وڏي ٽئنڪ کان ٻي ٽينڪ جي گنجائش گهٽ آهي.

مثال 4:

50 ملي لٽر چانهه جي ڪوپ جي گنجائش جي ڀيٽ ان کان وڏي 100 ملي لٽر واري ڪوپ سان ڪريو.

جئين ته 50 ننڍو آهي 100 کان، تنهنڪري وڏي ڪوپ جي ڀيٽ ۾ ٻي ڪوپ جي گنجائش گهٽ آهي.

مثال 5:

500 لٽر تيل جي ٽئنڪر جي ڀيٽ 500 لٽر پاڻي جي ٽئنڪر سان ڪريو.

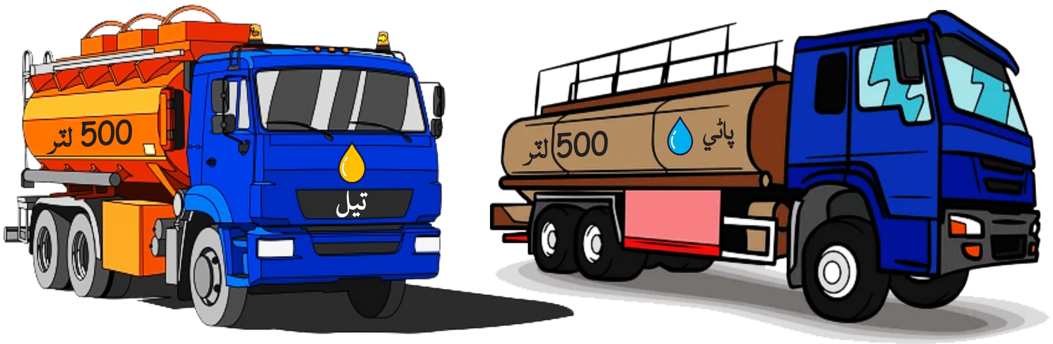

جئين ته 500 ۽ 500 ٻئي برابر آهن، تنهنڪري تيل جي ٽئنڪر ۽ پاڻي جي ٽئنڪر جي گنجائش هڪجيتري آهي.

مثال 6:

50 ملي لٽر خوشبوءِ جي بوتل جي گنجائش جي ڀيٽ ان جيتري ئي 50 ملي لٽر بوتل سان ڪريو.

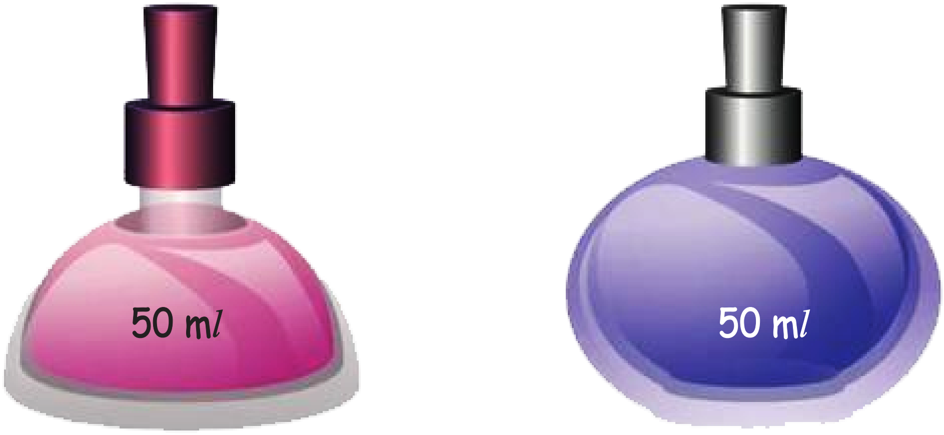

جئين ته ٻئي 50 ملي لٽر برابر آهن، تنهنڪري ٻنهي جي گنجائش هڪجيتري آهي.

مشق 7

1. جوس جي هڪ دٻي ۾ 200 ملي لٽر جي گنجائش آهي. جڏهن ته کير جي دٻي جي گنجائش 250 ملي لٽر آهي. ڪنهن جي گنجائش وڌيڪ آهي؟

جيئن ته 250ملي لٽر وڌيڪ آهن 200 کان

تنهنڪري ______________ جي گنجائش وڌيڪ آهي.

2. تيل جي ٽانڪي (الف) ۾ 60 لٽر جي گنجائش آهي، ٻئي ٽانڪي (ب) ۾ 65 لٽر جي گنجائش آهي. ٻڌايو ته ڪنهن جي گنجائش گهٽ آهي.

جيئن ته 60 گهٽ آهي 65 کان

تنهنڪري ______________ جي گنجائش گهٽ آهي.

3. هڪ هينڊ واش جي بوتل جي گنجائش 250 ملي لٽر آهي ۽ ٻي شيمپو جي بوتل جي گنجائش 500 ملي لٽر آهي. ٻڌايو ته ڪنهن جي گنجائش وڌيڪ آهي؟

جيئن ته 250 گهٽ آهن 500 کان

تنهنڪري ______________ ۾ گنجائش گهٽ آهي.

4. 4 لٽر پاڻي جي ڪولر جي گنجائش جي ڀيٽ 4 لٽر تيل جي ٽينڪ جي گنجائش سان ڪريو.

جيئن ته 4 برابر آهن 4 جي

تنهنڪري، پاڻي جي ڪولر ۽ تيل جي ٽينڪ جي گنجائش ______________ آهي.

5. پاڻي جي ٽانڪي ۾ 700 لٽر جي گنجائش آهي. جڏهن ته تيل جي ٽانڪي ۾ 600 لٽر جي گنجائش آهي. ڪنهن ۾ گنجائش وڌيڪ آهي.

جيئن 700 وڌيڪ آهن 600 کان

تنهنڪري ______________ ۾ گنجائش وڌيڪ آهي.

6. 100 ملي لٽر صابڻ جي بوتل جي گنجائش جي ڀيٽ 100 ملي لٽر خوشبوءِ جي بوتل سان ڪريو.

جيئن 100 برابر آهن 100 جي

تنهنڪري، صابڻ جي بوتل ۽ خوشبوءِ جي بوتل جي گنجائش ______________ آهي.

جوڙ ڪٽ:

روز مره جي زندگي ۾ اسان مختلف شين جي گنجائش کي ساڳين ايڪن ۾ جوڙ ڪٽ ڪري سگهون ٿا. هتي ان جا ڪجهه مثال ڏجن ٿا.

مثال 1:

هڪ جوس ٺاهيندڙ ڪمپني وٽ 300 لٽر صوف جو جوس ۽ 50 لٽر نارنگين جو جوس آهي. ٻڌايو ته جوس ڪمپني وٽ ڪُل ڪيترو جوس آهي؟

حل:

صوف جي جوس جي مقدار	=	300 لٽر
نارنگين جي جوس جي مقدار	=	50 لٽر +
جوس جي ڪل مقدار	=	350 لٽر

جوس جي ڪل مقدار ٿيندي 350 لٽر.

مثال 2:

هڪ دواساز وٽ 250 ملي لٽر هڪ مخصوص دوا بوتل ۾ پيل آهي. هن کي 100 ملي لٽر دوا بوتل ۾ ملائڻ لاءِ وڌيڪ گهرجي. ٻنهي دوائن جي ملڻ کانپوءِ بوتل ۾ دوا جي ڪل ڪيتري مقدار ٿيندي؟

حل:

بوتل ۾ دوا جي مقدار	=	250 ملي لٽر
وڌيڪ گهربل دوا جي مقدار	=	100 ملي لٽر +
دوا جي ڪل مقدار	=	350 ملي لٽر

ان طرح بوتل ۾ دوا جي ڪل مقدار ٿيندي 350 ملي لٽر

مثال 3:

پاڻي جي هڪ ٽئنڪر ۾ 500 لٽر پاڻي اچي ٿو. جيڪڏهن ان مان 50 لٽر پاڻي ڪيري ڇڏجي ته ٽئنڪر ۾ باقي ڪيترو پاڻي بچندو؟

حل:

پاڻي جي ٽئنڪر جي گنجائش	=	500 لٽر
ڪيريل پاڻي جي گنجائش	=	50 لٽر –
ٽئنڪر ۾ باقي بچيل پاڻي	=	450 لٽر

مشق 8

1. جوس جي هڪ دٻي ۾ 200 ملي لٽر جي مقدار آهي. ٻئي دٻي ۾ 100 ملي لٽر جي مقدار آهي. ٻڌايو ته جوس جي دٻن جي ڪل گنجائش ڪيتري آهي؟

حل:

جوس جي هڪ دٻي جي گنجائش = ____________

جوس جي ٻئي دٻي جي گنجائش = ____________

جوس جي ڪل گنجائش = ____________

2. پاڻي جي هڪ ٽئنڪر ۾ 800 لٽر گنجائش آهي ۽ تيل جي ٽئنڪر ۾ 500 لٽر جي گنجائش آهي. ٻڌايو ته ٻنهي ٽئنڪرن جي ڪُل گنجائش ڪيتري آهي؟

حل:

پاڻي جي ٽئنڪر جي گنجائش = ____________

تيل جي ٽئنڪر جي گنجائش = ____________

ٻنهي ٽئنڪرن جي ڪُل گنجائش = ____________

3. گئس جي هڪ سلينڊر ۾ 45 لٽر گئس آهي. جيڪڏهن ان مان 15 لٽر گئس رڌڻ ۾ استعمال ٿي وڃي ٿي ته باقي گئس جي گنجائش ڪيتري بچندي؟

حل:

گئس سلينڊر جي ڪُل گنجائش = ____________

سلينڊر مان استعمال ٿيل گنجائش = ____________

سلينڊر ۾ بچيل گنجائش = ____________

4. خوشبوءِ جي هڪ بوتل ۾ 100 ملي لٽر جي مقدار آهي. جيڪڏهن ان مان 50 ملي لٽر استعمال ٿي وڃي ٿي ته خوشبوءِ جي بوتل ۾ باقي ڪيتري مقدار رهندي؟

حل:

خوشبوءِ جي بوتل ۾ ڪُل مقدار =

بوتل جي استعمال ٿيل مقدار = ____________

بوتل جي باقي بچيل مقدار = ____________

____

گرمي پد :

ڇا توهان پهرين ڪڏهن گرمي يا سردي محسوس ڪئي آهي؟ يقين سان توهان کي اونهاري ۾ گرمي لڳندي هوندي جڏهن توهان ٻاهر اسڪول يا گهر ڏانهن ويندا هوندا ۽ ساڳي ريت سيءُ ۾ ٿڌ لڳندي هوندي جڏهن توهان سوئيٽر نه پائيندو.

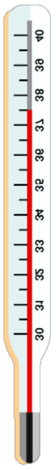

گرمي پد ڪنهن شئي جي گرم يا ٿڌي هجڻ جو ماپو آهي. گرمي جي درجي جي جنهن ايڪي سان ماپ ڪئي ويندي آهي تنهن کي ڊگري سينٽي گريڊ چوندا آهن. جسم جو ڊگري سينٽي گريڊ معلوم ڪرڻ لاءِ ٿرماميٽر استعمال ٿيندو آهي.

گرمي پد کي پڙهڻ ۽ لکڻ:

معلوم هجي ته اسان ٿرماميٽر جي وسيلي سيلسيس اسڪيل (°C) تي گرمي جي درجي کي پڙهندا ۽ نوٽ ڪندا آهيون.

مثال 1: ٿرماميٽر تي گرمي جي درجي کي پڙهو.

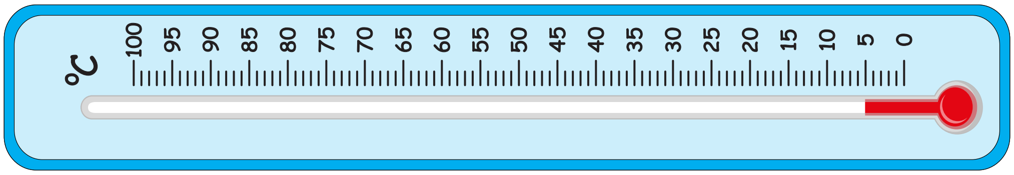

ڏنل ٿرماميٽر ۾ ويجهو گرمي جو درجو 5 ڊگري سينٽي گريڊ ڏيکاريل آهي.

مثال 2: ٿرماميٽر تي گرمي جي درجي کي پڙهو.

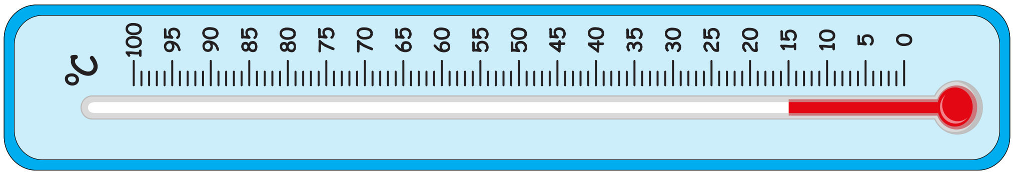

ڏنل ٿرماميٽر ۾ ويجهو گرمي جو درجو 15 ڊگري سينٽي گريڊ ڏيکاريل آهي.

مثال 3: ٿرماميٽر تي گرمي جي درجي کي پڙهو.

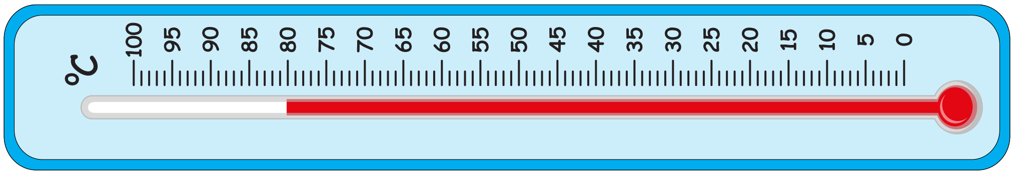

ڏنل ٿرماميٽر ۾ ويجهو گرمي جو درجو 80 ڊگري سينٽي گريڊ ڏيکاريل آهي.

مثال 4: ٿرماميٽر تي گرمي جي درجي کي پڙهو.

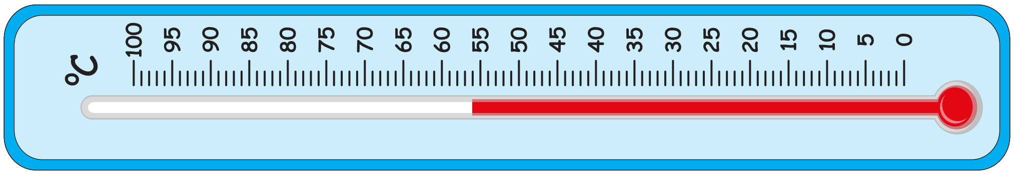

ڏنل ٿرماميٽر ۾ ويجهو گرمي جو درجو 56 ڊگري سينٽي گريڊ ڏيکاريل آهي.

گرمي پد جو پيمانو عددي لڪير جيان آهي.

اسان هڪ عددي لڪير استعمال ڪندا آهيون جنهن تي ننڍي کان وڏي تائين انگ ترتيب سان ڏيکاريل هوندا آهن. اسان لاءِ گرمي پد جو پيمانو به انهي عددي لڪير وانگر آهي.

عددي لڪير

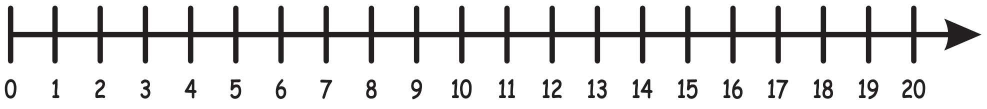

مٿين شڪل ۾ عددي لڪير کي 0 کان اڳتي ويندي ڏيکاريو ويو آهي.
ساڳي ريت اسان گرمي پد جي پيماني کي به عددي لڪير جيان استعمال ڪري سگهون ٿا.

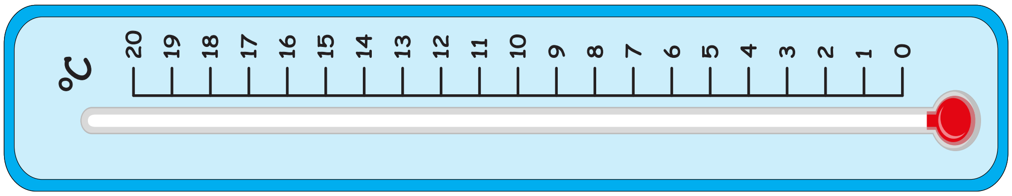

عددي لڪير تي اسان کي 0، 5، 10، 20 ۽ اڳتي تائين عدد مليل آهن. گرمي پد جي پيماني تي به گرمي پد جا ايڪا اسان کي 0°C، 5°C، 10°C، 20°C وانگر مليل آهن.
هاڻ ٿرماميٽر تان ورتل پيمائش کي عددي لڪير تي ڏيکاري سگهجي ٿو.

ڊگري سينٽي گريڊ ۾ گرمي پد جو پيمانو

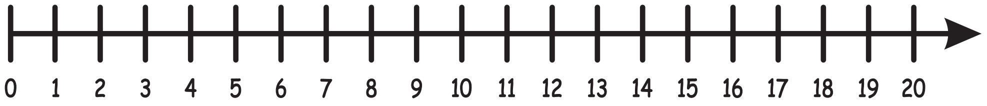

جهڙي ريت اسان عددي لڪير تي ساڄي طرف اڳتي وڌون ٿا ته عدد وڌندا ويندا آهن بلڪل اهڙي ريت جيئن اسان ساڄي طرف گرمي پد جي پيماني تي اڳتي وڌنداسين ته گرمي پد وڌندو ويندو. ساڳئي نموني جيئن اسان کاٻي پاسي عددي لڪير تي اڳتي وڌنداسين ته عدد گهٽبا. ائين گرمي پد به اسان جي کاٻي پاسي وڃڻ سان گهٽجي ويندو.

مشق 9

1. ڏنل ٿرماميٽر ۾ گرمي پد کي پڙهو.

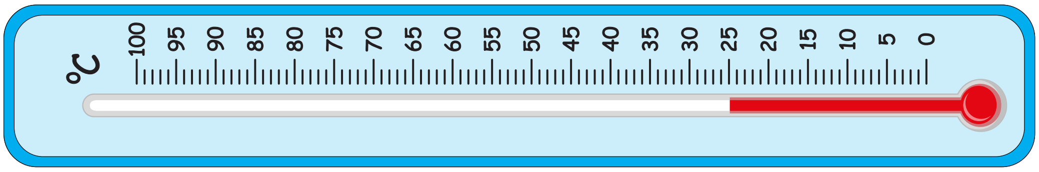

ٿرماميٽر جو گرمي پد آهي ________________.

2. ڏنل ٿرماميٽر ۾ گرمي پد کي پڙهو.

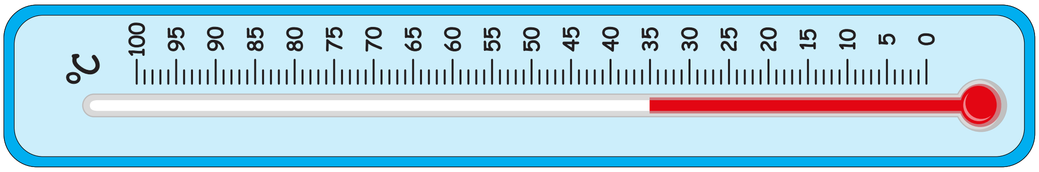

ٿرماميٽر جو گرمي پد آهي ________________.

3. ڏنل ٿرماميٽر ۾ گرمي پد کي پڙهو.

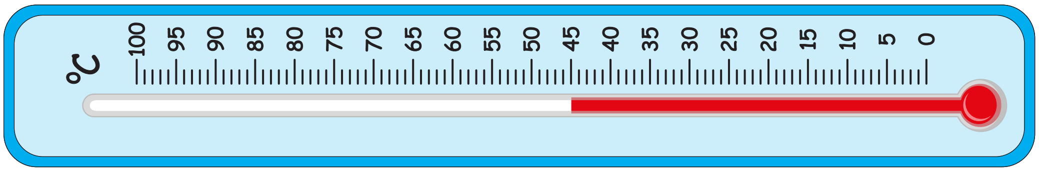

ٿرماميٽر جو گرمي پد آهي ________________.

4. ڏنل ٿرماميٽر ۾ گرمي پد کي پڙهو.

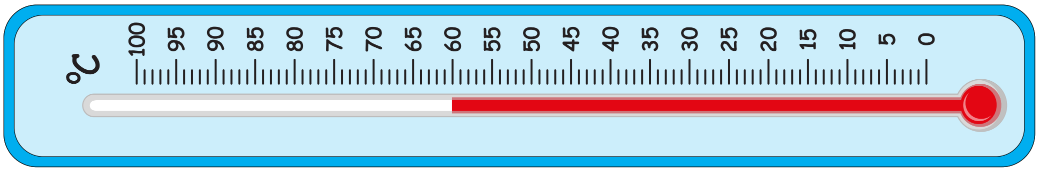

ٿرماميٽر جو گرمي پد آهي ________________.

5. ڏنل ٿرماميٽر ۾ گرمي پد کي پڙهو ۽ عددي لڪير تي ڏيکاريو.

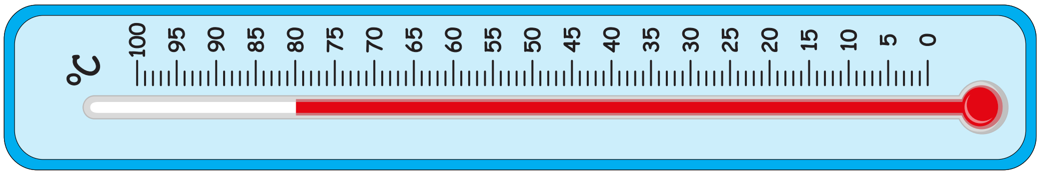

ٿرماميٽر جو گرمي پد آهي ________________.

6. ڏنل ٿرماميٽر ۾ گرمي پد کي پڙهو ۽ عددي لڪير تي ڏيکاريو.

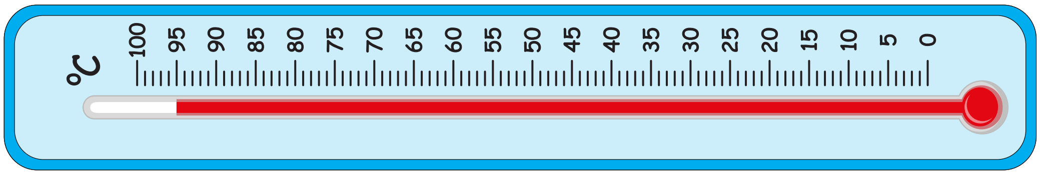

ٿرماميٽر جو گرمي پد آهي ________________.

يونٽ 7

وقت

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا تہ:

- ✓ عام گھڙيال ۾ وقت کي ڪلاڪن ۽ منٽن ۾ پڙهائي سگھندا.
- ✓ (خاص موقعن ۽ ڪمن ۾ لڳل وقت جو سراسري اندازو لڳائڻ لاءِ) وقت جي مدت معلوم ڪري سگھندا.
- ✓ عام زندگي ۾ ڪنهن خاص ڏينهن / تاريخ (هفتي يا مهيني) کي معلوم ڪرڻ لاءِ ڪئلينڊر جو استعمال اچي ويندو.

پهرئين ڪلاس ۾ اسان وقت کي ڪلاڪن ۾ پڙهڻ ۽ ٻڌائڻ سکيو هو. هن يونٽ ۾ اسان وقت کي ڪلاڪن ۽ منٽن ۾ پڙهڻ ۽ ٻڌائڻ سکنداسين. ان سان گڏ خاص موقعن ياڪمن ۾ لڳل وقت جو سراسري اندازو لڳائڻ لاءِ وقت جي مدت جي سڃاڻپ ڪنداسين.

عام گھڙيال تان وقت جي ڪلاڪن ۽ منٽن ۾ سڃاڻپ ڪرڻ:

ڇا توهان کي عام گھڙيال تان ڪانٽن جي مدد سان ٽائيم ٻڌائڻ ايندو آهي؟ اسان عام گھڙيال ڪلاڪ ۽ منٽ ڏسڻ لاءِ استعمال ڪندا آهيون. پهرين اسان عام گھڙيال بابت معلوم ڪنداسين.

عام گھڙيال ڇا آهي؟

عام گھڙيال گھڙيءَ جو اهڙو قسم آهي جنهن تي وقت ڪلاڪن ۽ منٽن جي ڪانٽن ذريعي ڏيکاريل هوندو آهي. انهن ڪانٽن کي گھڙيال جا ڪانٽا يا سوئيون به چوندا آهن. گھڙيال جي شڪل رواجي گھڙيال وانگر هوندي آهي، جنهن ۾ هڪ گول چرخي، 1 کان 12 تائين انگ ۽ ٻه ڪانٽا هوندا آهن.

عام گھڙيال

1. ننڍو ڪانٽو يا (ڪلاڪ واري سوئي): گھڙيال ۾ ڪلاڪ کي ظاهر ڪري ٿي.
2. منٽن وارو وڏو ڪانٽو يا (منٽن واري سوئي): گھڙيال ۾ منٽن کي ڏيکاري ٿي.

وڏو ڪانٽو (منٽن وارو ڪانٽو) گھڙيال جي شڪل ۾ ڏنل انگن تي اچي منٽ ٻڌائيندو آهي. گھڙيال ۾ ڏنل هر انگ 5 منٽن جو آهي ۽ وڏو ڪانٽو گھڙيال جي اندر (1 کان 5 منٽن) جي رفتار سان گھڙيال جي چوڌاري گھمندو آهي.

مثال 1:

جيڪڏهن ننڍو ڪانٽو 7 تي ۽ وڏو ڪانٽو 3 تي
آهي ته ٽائيم ڇا ٿيندو؟
ننڍو ڪانٽو 7 تي هجڻ جو مطلب آهي 7
ڪلاڪ گذري ويا آهن. ان سان گڏ وڏو ڪانٽو 3 تي
آهي ته معنىٰ 15 منٽ ٿيا آهن. (15 = 5 × 3) تنهنڪري
گهڙيال پڙهائي ته 7 لڳي 15 منٽ ٿيا آهن. جنهن کي اسان
هن طرح لکندا سين: 7:15

مثال 2:

جيڪڏهن ننڍو ڪانٽو 5 تي ۽ وڏو ڪانٽو 8 تي
آهي ته ٽائيم ڇا ٿيندو؟
ننڍو ڪانٽو 5 تي هجڻ جو مطلب آهي 5
ڪلاڪ گذري ويا آهن. ان سان گڏ وڏو ڪانٽو 8 تي
آهي ته معنىٰ 40 منٽ ٿيا آهن. (40 = 5 × 8) تنهنڪري
گهڙيال پڙهائي ته 5 لڳي 40 منٽ ٿيا آهن. جنهن کي اسان
هن طرح لکندا سين: 5:40

مثال 3:

جيڪڏهن ننڍو ڪانٽو 6 تي ۽ وڏو ڪانٽو 7 تي
آهي ته ٽائيم ڇا ٿيندو؟
ننڍو ڪانٽو 6 تي هجڻ جو مطلب آهي 6
ڪلاڪ گذري ويا آهن. ان سان گڏ وڏو ڪانٽو 7 تي
آهي ته معنىٰ 35 منٽ ٿيا آهن. (35 = 5 × 7) تنهنڪري
گهڙيال پڙهائي ته 6 لڳي 35 منٽ ٿيا آهن. جنهن کي اسان
هن طرح لکندا سين: 6:35

مشق 1

ٽائيم پڙهايو.

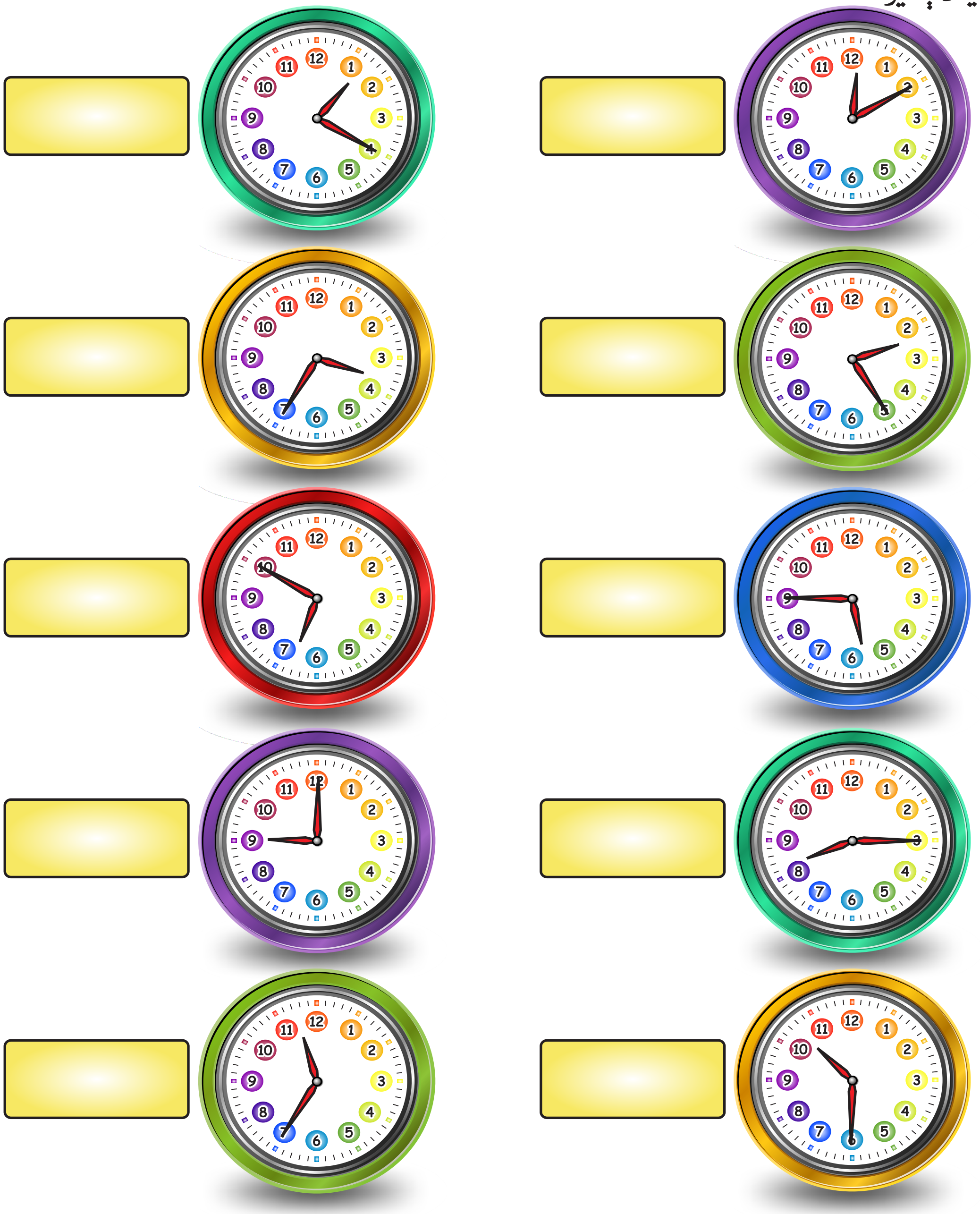

وقت جي مدت:

وقت جي مدت ڇا آهي؟

- ڪنهن ڪم جي ختم ٿيڻ تائين جيڪو وقت لڳي ٿو ان کي وقت جي مدت چوندا آهن.
- ان جو مطلب اهو آهي ته ڪو ڪم جيتري وقت تائين جاري رهيو ان جي پيمائش ڪئي وڃي.

مثال 1:

هڪ ڇوڪرو 2:00 بجي برياني کائڻ شروع ڪري ٿو ۽ 2:15 تي ختم ٿو ڪري، ٻڌايو ته هن ڪيتري وقت ۾ برياني ختم ڪئي آهي؟

حل:

هن 15 منٽن ۾ برياني ختم ڪئي آهي.

مثال 2:

جيڪڏهن ڇوڪرا 5:00 بجي فٽبال راند کيڏڻ شروع ڪن ٿا ۽ 7:00 بجي ختم ٿا ڪن، ٻڌايو ته ڇوڪرن فٽبال مئچ کيڏڻ ۾ ڪيترو وقت لڳايو آهي؟

حل:

ڇوڪرن فٽبال مئچ کيڏڻ ۾ 2 ڪلاڪ لڳايا آهن.

مثال 3:

علي 8:00 بجي فلم ڏسڻ شروع ڪري ٿو ۽ فلم 11:00 بجي تائين هلي ٿي. ٻڌايو ته فلم ڏسڻ ۾ هن کي ڪيترو وقت لڳو آهي؟

حل:

فلم ڏسڻ ۾ هن کي 3 ڪلاڪ لڳا آهن.

عملي ڪم:

(i) توهان ڪارٽون ڪيتري دير تائين ڏسندا آهيو؟

(ii) توهان ننڊ ڪيتري دير تائين ڪندا آهيو؟

(iii) توهان اسڪول ۾ ڪيتري دير تائين پڙهندا آهيو؟

(iv) توهان تفريحي پارڪ گھمڻ لاءِ ڪيترو وقت لڳائيندا آهيو؟

مشق 2

(1) جيڪڏهن خضر 6:00 بجي ڪارٽون ڏسڻ شروع ڪري ٿو ۽ 6:30 تي ختم ڪري ٿو. ٻڌايو ته هو ڪيتري دير تائين ڪارٽون ڏسي ٿو؟

حل:

هو ڪارٽون ڏسڻ ۾ ________ منٽ لڳائي ٿو.

(2) اِسريٰ پنهنجي پيءُ ماءُ سان گڏ 10:00 کان 1:00 تائين هڪ مختصر سفر لاءِ گهر کان ٻاهر وڃي ٿي. ٻڌايو ته هن کي سفر ۾ ڪيترو وقت لڳو آهي؟

حل:

هن کي سفر ۾ ________ ڪلاڪ لڳا آهن.

(3) جيڪڏهن هڪ مصور کي تصوير ٺاهڻ ۾ 3:00 کان 5:30 تائين وقت لڳو آهي ته ٻڌايو هن تصوير ٺاهڻ ۾ ڪيتري دير ڪئي آهي؟

حل:

هن کي تصوير ٺاهڻ ۾ ________ لڳا آهن.

(4) جيڪڏهن حنا ڪراچي مان 9:00 بجي رواني ٿئي ٿي ۽ حيدرآباد 11:00 بجي پهچي ٿي ته ٻڌايو هن کي سفر ۾ ڪيترو قت لڳو آهي؟

حل:

هن کي ڪراچي کان حيدرآباد تائين سفر ۾ ________ لڳا آهن.

ڪئلينڊر جو استعمال:

پوئين ڪلاس ۾ اسان هفتي جي ڏينهن ۽ مهينن جا نالا ڪئلينڊر ۾ پڙهڻ سگهي آيا آهيون. هاڻ اسان ان معلومات کي هفتي يا مهيني جي ڪنهن خاص ڏينهن يا تاريخ معلوم ڪرڻ لاءِ استعمال ڪندا سين.

هفتي جي ڏينهن جا نالا:

سومر
پهريو ڏينهن

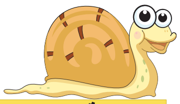

اڱارو
ٻيو ڏينهن

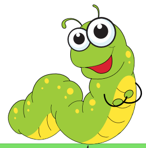

اربع
ٽيون ڏينهن

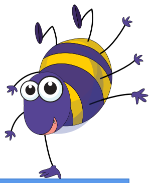

خميس
چوٿون ڏينهن

جمعو
پنجون ڏينهن

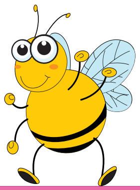

ڇنڇر
ڇهون ڏينهن

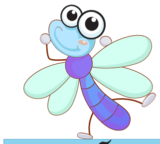

آچر
ستون ڏينهن

عملي ڪم:

(i) اڄ ڪهڙو ڏينهن آهي؟
(ii) سڀاڻي ڪهڙو ڏينهن ٿيندو؟
(iii) ڪالهه ڪهڙو ڏينهن هو؟

سال جي مهينن جا نالا:

عملي ڪم:

(i) هي ڪهڙو مهينو آهي؟
(ii) ٿيون مهينو ڪهڙو هوندو؟
(iii) گذريل مهينو ڪهڙو هو؟

مثالي شمسي ڪئلينڊر:

جنوري

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	★	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31	★	★

فيبروري

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	★	★	★	★	1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	★	★

مارچ

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
31	★	★	★	★	1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

اپريل

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	★	★	★	★

مئي

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	★	★	1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	★

جون

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
30	★	★	★	★	★	1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29

جولاءِ

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31	★	★	★

آگسٽ

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	★	★	★	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

سيپٽمبر

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	★	★	★	★	★

آڪٽوبر

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	★	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31	★	★

نومبر

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
★	★	★	★	★	1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

ڊسمبر

MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT	SUN
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	★	★	★	★

اسان ڏنل مثالي ڪئلينڊر جي مدد سان هيٺين مثالن ڪي حل ڪريون.

مثال 1:

رِديٰ جو جنم ڏينهن 13 آڪٽوبر آهي. ٻڌايو تہ هفتي جو اهو ڪهڙو ڏينهن بيهي ٿو؟

حل:

اسان صرف آڪٽوبر جي مهيني کي ڏسنداسين تہ رِديٰ جو جنم ڏينهن ڪهڙي ڏينهن تي آهي.

ڪئلينڊر ڏيکاري ٿو تہ رِديٰ جو جنم ڏينهن سومر جي ڏينهن تي آهي.

مثال 2:

اسڪول ٻارن سالياني ايوارڊ تقريب 2 اپريل تي رکي وئي آهي. ٻڌايو تہ هفتي جو اهو ڪهڙو ڏينهن ٿيندو؟

حل:

اسان صرف اپريل جي مهيني کي ڏسنداسين تہ اسڪول جي سالياني تقريب ڪهڙي ڏينهن تي ٿي بيهي.

ڪئلينڊر ڏيکاري ٿو تہ اسڪول جي سالياني تقريب جو ڏينهن اربع آهي.

مثال 3:

سرفراز جي گهروارن پڪنڪ تي وڃڻ لاءِ جنوري جي پهرين آچر جو منصـــوبو ٺاهيو آهي. ٻڌايو تہ پڪنڪ تي وڃڻ لاءِ اها ڪهڙي تاريخ ٿيندي؟

حل:

اسان صرف جنوري جي مهيني کي ڏسنداسين تہ سرفراز جا گهروارا ڪهڙي ڏينهن تي پڪنڪ لاءِ ويندا.

سرفراز جا گهروارا 5جنوري تي پڪنڪ تي ويندا.

مثال 4:

جولاءِ جي مهيني ۾ ٽين خميس جي ڏينهن ڏاڏيءَ ملڻ لاءِ اچڻي رهي آهي. ٻڌايو تہ اهو ڪهڙو ڏينهن ٿيندو؟

حل:

اسان صرف جولاءِ جي مهيني کي ڏسنداسين تہ ڏاڏيءَ ڪهڙي ڏينهن تي ملڻ لاءِ اچي رهي آهي.

ڏاڏيءَ ملڻ لاءِ 17 جولاءِ تي اچي رهي آهي.

مشق 3

1. احمد جو جنم ڏينهن 28 جون تي آهي. ٻڌايو ته هفتي جو ڪهڙو ڏينهن ٿيندو؟
حل:
احمد جو جنم ڏينهن ٿيندو ____________________.

2. اسڪول جي موڪل 11 نومبر تي آهي. ٻڌايو ته هفتي جواهوڪهڙو ڏينهن ٿيندو؟
حل:
اسڪول جي موڪل جو ڏينهن ٿيندو ____________________.

3. ڪامران جي گهروارن جون جي ٻئي ڇنڇر تي پڪنڪ وڃڻ جو منصوبو ٺاهيو آهي.
ٻڌايو ته پڪنڪ لاءِ اها ڪهڙي تاريخ ٿيندي؟
حل:
تاريخ ٿيندي____________________.

4. اسڪول پاران راندين جو ميلو فيبروري جي ٽئين سومر تي رکيو ويوآهي.
ٻڌايو ته اها ڪهڙي تاريخ ٿيندي؟
حل:
تاريخ ٿيندي____________________.

5. اسان جي ملڪ جي آزادي جو ڏينهن هفتي جي ڪهڙي ڏينهن تي ملهايو ويو آهي؟
حل:
ملڪ جي آزادي جو ڏينهن ملهايو ويو آهي ____________________تي.

يونٽ 8

جاميٽري

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا تہ:

- ✓ ٻہ ـ طرفي پکيڙ وارين شڪلين (مستطيل، چورس، گول، ٽڪنڊي، اڌگول ۽ چوٿائي گول) کي انهن جي خاصيتن سبب سڃاڻي ۽ سمجهي سگهندا.
- ✓ ٽہ ـ طرفي پکيڙ وارين شڪلين (ڪعب، مڪعب، مخروط، سليندر ۽ گولي نما شڪلين کي مختلف رُخن کان سڃاڻي ۽ سمجهي سگهندا.
- ✓ ڪنهن بہ شئي جي ويهڪ طرف ۽ حرڪت جي سُبتي ۽ اُبتي ڦيري، چوٿائي، اڌ ۽ ٽہ ـ چوٿائي ڦيرن کي مناسب ٻولي جي استعمال (مثال طور: اندر، ٻاهر، مٿي، هيٺ، مٿان، هيٺان، پري، ويجهو، اڳيان، پويان، پر ۾، وچ ۾، کاٻي، ساڄي ۽ سامهون، چوٿائي ڦيرو، اڌ ڦيرو، ٽہ ـ چوٿائي ڦيرو، سبتو ڦيرو، اُبتو ڦيرو، پٺيان وغيره) ذريعي وضاحت ڪري سگهندا.

جاميٽري اسان جي هر پاسي موجود آهي! ڇاتوهان ڪڏهن ڪنهن عمارت، رانديڪي يا ڪنهن معمي نما شيءِ تي نظر وڌي آهي ۽ ان جي شڪل تي سوچيو آهي؟ جاميٽري رياضي جي اها شاخ آهي جنهن جو واسطو شين جي شڪل، جسامت ۽ بيهڪ سان آهي.

ٻہ - طرفي پکيڙ واريون شڪليون:

ٻہ - طرفي پکيڙ واريون شڪليون ڇا هونديون آهن؟

ٻہ - طرفي پکيڙ واريون شڪليون هموار هونديون آهن. انهن کي صرف ڏيگهه ۽ ويڪر هوندي آهي. اسان کي پنهنجي چوڌاري ٻہ - طرفي پکيڙ واريون شڪليون شين جي شڪلين کان وٺي فرش جي نمونن تائين ملي سگهن ٿيون.

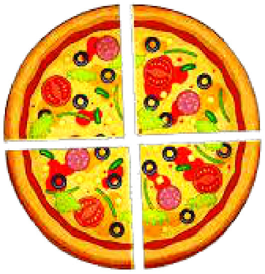

اسان انهن سڀني کي تفصيل سان سکنداسين.

مستطيل:

هيٺين شڪلين کي ڏسو.

موبائل　　دروازو　　ڪتاب　　ڪاٺي جو بلاڪ

هي سيئي شڪليون جسامت جي لحاظ کان مستطيل آهن.

مستطيل جي وصف :

مستطيل اها ٻہ ـ طرفي پڪيڙواري شڪل آهي. جنهن کي چار ڪنڊون ۽ چار پاسا هوندا آهن.

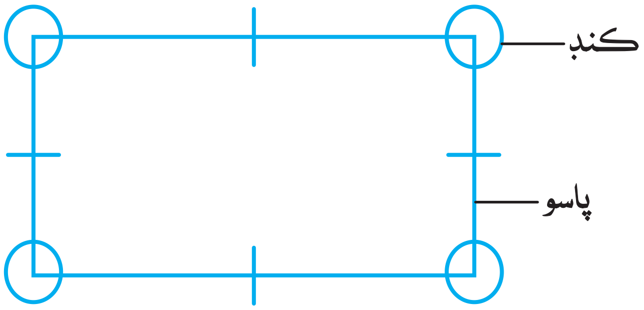

- مستطيل جا ڏيگهہ ۾ آمهون سامهون وارا پاسا برابر ٿيندا آهن ۽ سيئي پاسا سڌا هوندا آهن.
- مستطيل جو ڊگهو پاسو ان جي ڏيگهہ هوندي آهي جڏهن تہ ننڍو پاسو ان جي ويڪر ٿيندي آهي.

مستطيل جي شڪل ڪيڏڻ لاءِ اسان چارپاسن واريون لڪيرون ڪيدنداسين جن جا آمهون سامهون وارا پاسا برابر هوندا.

مثال :

هڪ مستطيل ٺاهيو جنهن جي ڊيگهه 10 سينٽي ميٽر ۽ ويڪر 4 سينٽي ميٽر آهي.

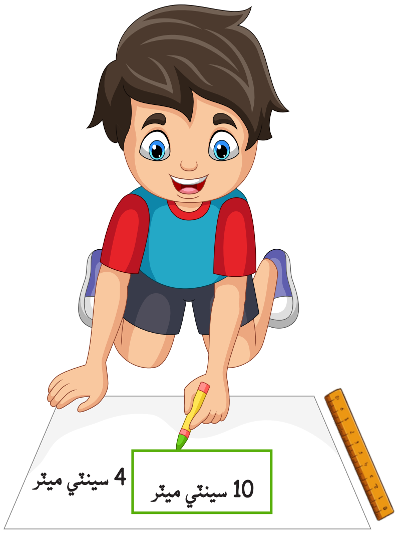

چورس:

هنن شڪلين کي ڏسو

گهڙيال | ايل سي ڊي | لُڊو | رجسٽر

هي سڀ شڪليون جسامت ۾ چورس آهن.

چورس ٻه - طرفي پکيڙ جي شڪل جو ٺيندو آهي جنهن کي چار ڪُنڊون هونديون آهن. چورس جا سيئي پاسا ڊيگهه ۾ برابر ۽ سدا هوندا آهن.

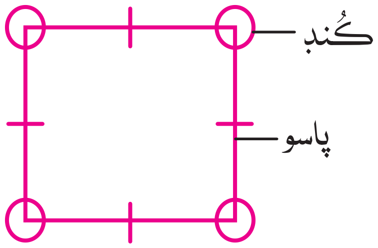

چورس ڪڍڻ لاءِ اسان چار سڌن پاسن واريون لڪيرون ڪڍنداسين جنهن جا سيئي پاسا برابر هوندا.

مثال :

چورس ٺاهيو جنهن جي هرپاسي جي ڊيگھ 10 سينٽي ميٽر آهي.

گول:

هنن شڪلين کي ڏسو.

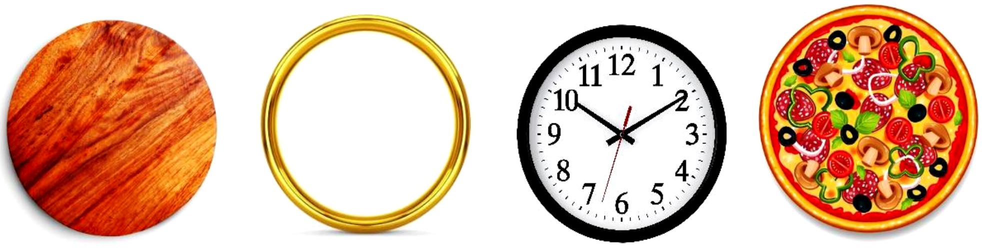

هي سيئي شڪلون گول آهن.

گول جي وصف :

گول اهڙي دائري نُما شڪل کي چوندا آهن جنهن کي ڪندون يا پاسا نہ ٿيندا آهن.

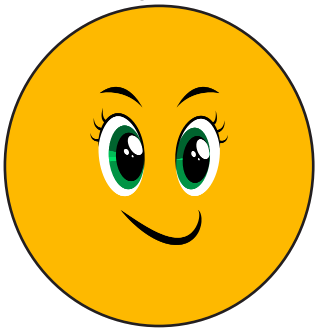

گول ڪڍڻ جو طريقو :

1. پني تي جتي توهان گول ڪڍڻ چاهيو اتي نقطو لڳايو.
2. پينسل جي چهنب کي نقطي جي مٿان رکو.
3. پينسل کي گول دائري ۾ گهمائيندا وڃو بلڪل ائين جڻ توهان نقطي کي ياڪر ۾ وٺڻ ٿا چاهيو.

ٽڪنڊو:

هنن شڪلين کي ڏسو.

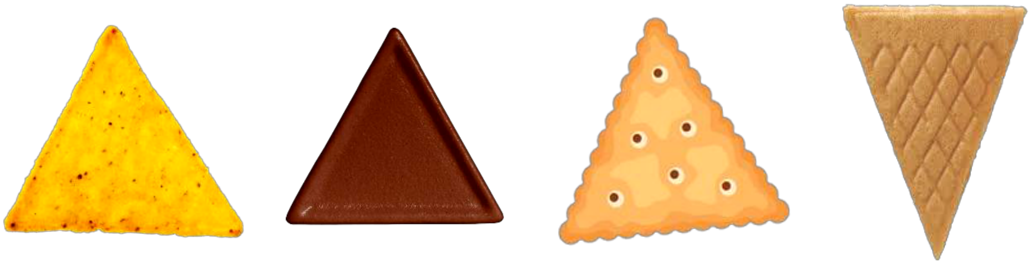

هي سڀئي شڪليون ٽڪنڊيون آهن.

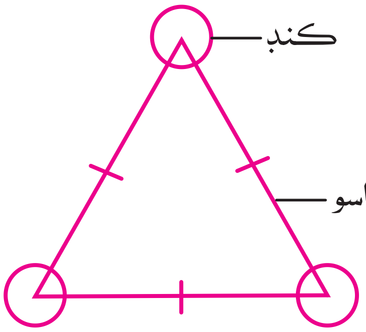

ٽڪنڊو اها ٻه ـ طرفي پکيڙواري شڪل آهي جنهن کي ٽي پاسا ۽ ٽي ڪنڊون ٿينديون آهن.

ٽڪنڊو ڪڍڻ جو طريقو :

1. ٽي نقطا پني تي برابر فاصلي سان ڪڍي شروعات ڪريو. هي نقطا توهان جي ٽڪنڊي جون ٽي ڪنڊون ٿينديون.
2. هڪ نقطي کي ٻئي نقطي سان سڌي لڪير ڪڍي ملايو.

3. ٻئي نقطي کي ٽئين سان سڌي لڪير ذريعي ملايو.
4. آخر ۾ ٽئين نقطي کي پهرئين سان سڌي لڪير ذريعي ملايو.

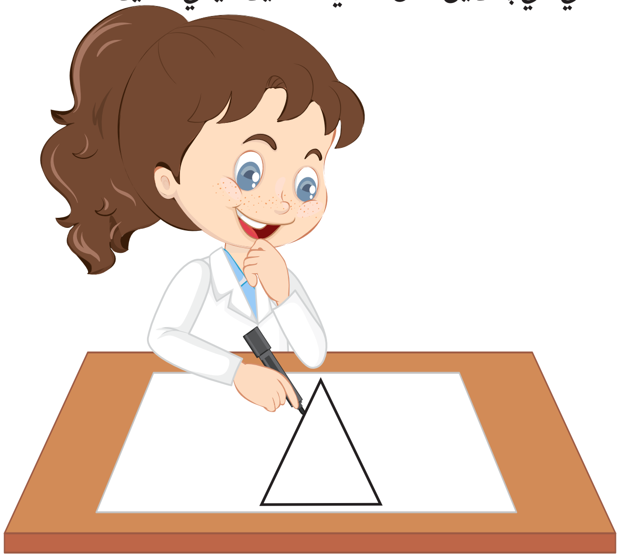

اڌ گول:

هنن شڪلين کي ڏسو.

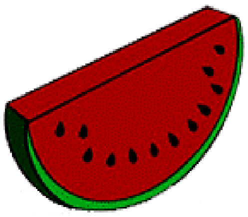

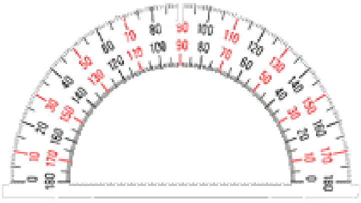

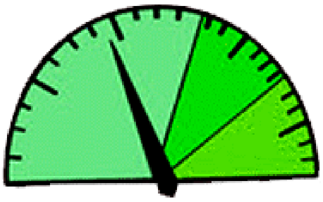

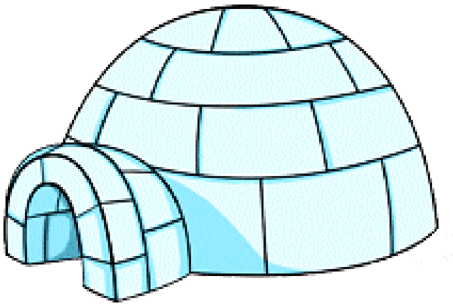

هي سڀ شڪليون اڌ گول جون آهن.

اڌگول جي وصف:

اڌگول اهڙي شڪل کي چئبو آهي جيڪا ڪنهن مڪمل گول کي ٻن حصن ۾ ورهائي ٿاهي وجي.

اڌگول ڪڍڻ جو طريقو:

1. پورو گول ڪڍي شروعات ڪئي وڃي.
2. گول جي وچان هڪ سڌي لڪير ڪڍي ٻن برابر حصن ۾ ورهايو.

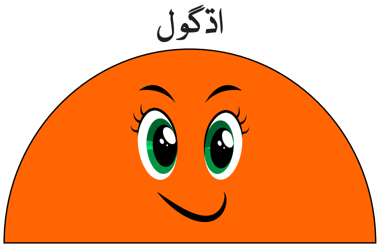

چوٿائي گول :

هنن شڪلين کي ڏسو.

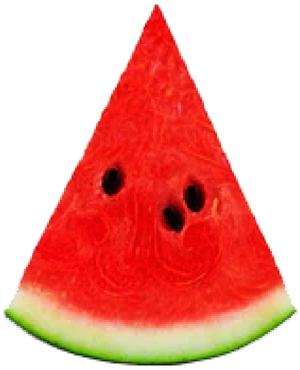

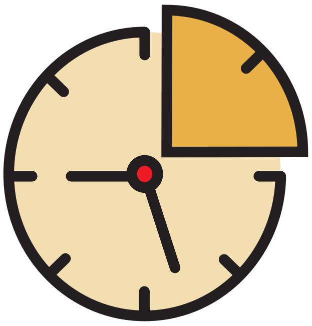

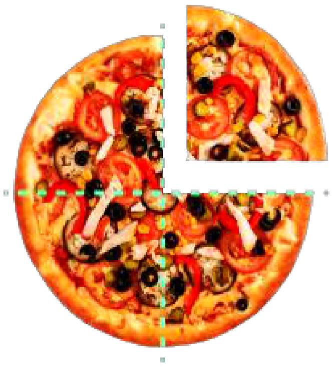

هئي سيئي شڪليون چوٿائي گول جون آهن.

چوٿائي گول جي وصف:

چوٿائي گول
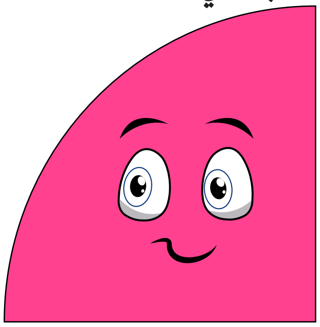

چوٿائي گول جي شڪل گول کي چار برابر حصن ۾ ورهائي ٺاهي ويندي آهي.

چوٿائي گول ٺاهڻ جو طريقو:

1. شروعات ۾ هڪ وڏو گول ڪڍيو.
2. گول جي وچان لڪير ڏيئي ٻن حصن ۾ ورهايو.
3. هڪ ٻي لڪير ڪڍيو جيڪا هر حصي کي ٻن ڀاڱن ۾ ورهائي.

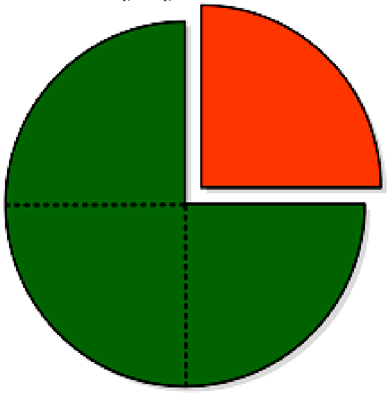

مشق 1

1. ڏنل نموني مطابق شڪلين ۾ رنگ ڀريو.

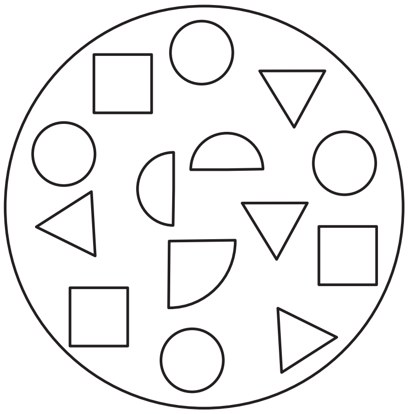

نمونو:

چوٿائي گول		واڱڻائي
ٽڪنڊو		نيرو
اڌ گول		سائو
چورس		پيلو
گول		ڳاڙهو

2. ڏنل نموني مطابق شڪلين ۾ رنگ ڀريو.

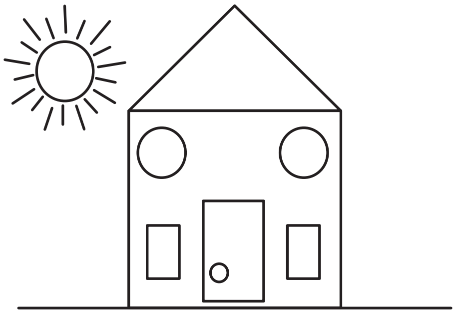

نمونو:

ڳاڙهو	
نيرو	
سائو	
پيلو	

3. هر هڪ شڪل کي سڃاڻي ان تي نالو لکو. انهن مان روزمره جي زندگي ۾ ڪم ايندڙ شين جون شڪليون ٺاهيو.

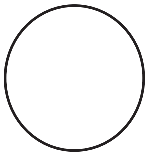		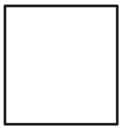	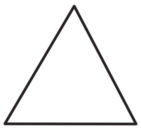
گول			
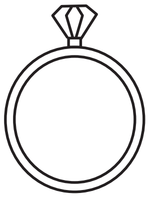			

4. هيٺ ڏنل ٽٽل لڪيرن واريون شڪليون ٺاهيو.

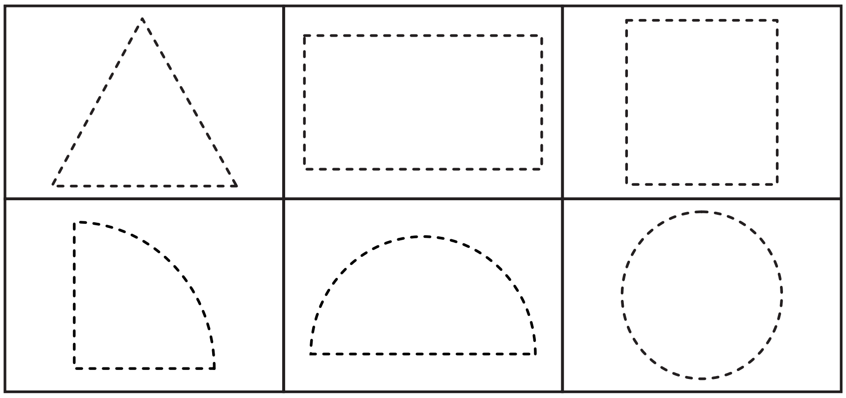

ٽي - طرفي پکيڙ واريون شڪليون:

اسان روزمره جي زندگي ۾ پنهنجي چوڌاري ڪيترين ئي شين ڏسون ٿا جن جي جسامت مختلف طرح جي هوندي آهي. ڪن شين جا متاچرا هموار هوندا آهن ڪي مڙيل يا گولائي واريون هونديون آهن. هن حصي ۾ اسان ٽي - طرفي پکيڙ وارين شڪلين جي باري ۾ سکنداسين جن کي اسان روزمره جي زندگي ۾ ڏسندا آهيون.

ٽي - طرفي پکيڙ وارين شڪلين جي سڃاڻپ:

ٽي - طرفي پکيڙ واري شڪل اهڙي هوندي آهي جنهن کي ڊيگهه، ويڪر ۽ اوچائي ٿيندي آهي. اسان ٽي - طرفي پکيڙ وارين شڪلين کي انهن جي مختلف ڪندن ۽ پاسن کان ڏسي سگهون ٿا. اچو ته پنج عام ٽي - طرفي پکيڙ وارين شڪلين بابت سکون:

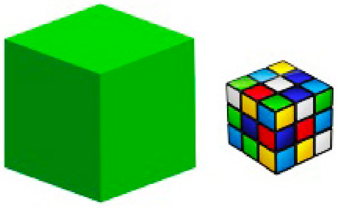

مڪعب

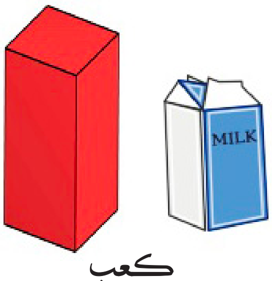

ڪعب

مخروط

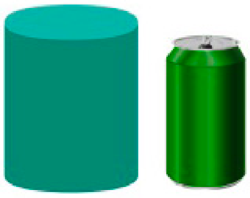

سلينڊر

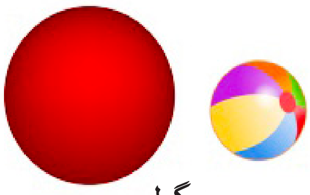

گولو

ڪعب :

ڪعب اهڙي شڪل آهي جنهن کي ڇهه برابر ماپ جا چورس پاسا ٿيندا آهن.

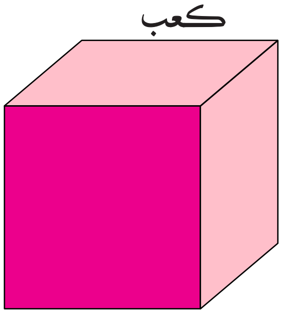

مثال :

ڇڪو، گفٽ وارو ڏٻو ۽ سينگار ميز

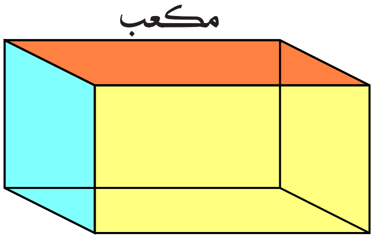

مڪعب :

مڪعب جي شڪل کي ڇهه مستطيل پاسا ٿيندا آهن.

مثال :

ڪتاب، سِرُ ۽ ماچس

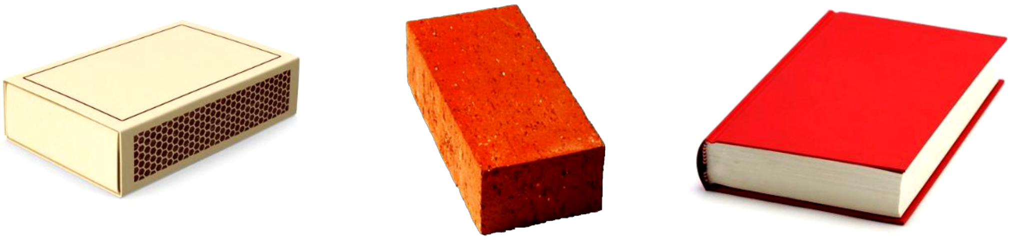

مخروط :

مخروط اهڙي شـــــــڪل آهي جنهن کي گول تَرو ٿيندو آهي ۽ مٿاچرو گولائي ۾ وڃي چُهنبيارو ٿي ويندو آهي.

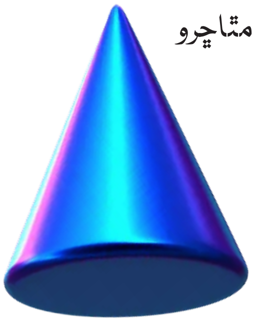
مخروط

مثال :

آئسڪريم ڪون، سالگره جي ٽوپي ۽ ڪيف

سلينڊر :

سلينڊر شــڪل کي ٻه گول ترا ٿيندا آهن جيڪي هڪ گولائي واري مٿاچري سان ڳنڍيل هوندا آهن.

سلينڊر

مثال :

پاڻي جي بوتل، گئس جو سلينڊر ۽ ڪولڊ ڊرنڪ جي بوتل.

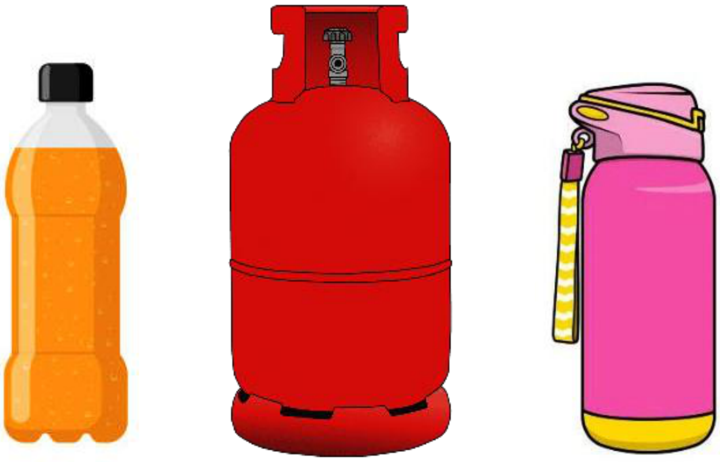

گولو:

گولي جي شڪل گول ۽ بال وانگر گولائتي هوندي آهي.

گولو

مثال :

باسڪٽ بال، دنيا جو گولو ۽ نارنگي

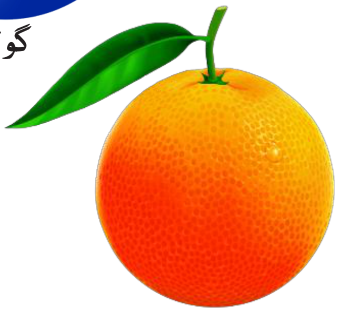

بيهڪ جي وضاحت :

شيون مختلف حالتن ۾ نظر اچي سگهن ٿيون.

هتي شين جي بيهڪ جي وضاحت لاءِ هيٺيان لفظ مثالن جي صورت ۾ ڏنا ويا آهن.

1. اندر ۽ ٻاهر

ڪتاب ٿيلهي جي اندر آهي ۽ رجسٽر ٿيلهي کان ٻاهر آهي.

2. **مٿي ۽ هيٺ**

تصوير صوفي کان مٿي ۽ گھڙيال جي هيٺ آهي.

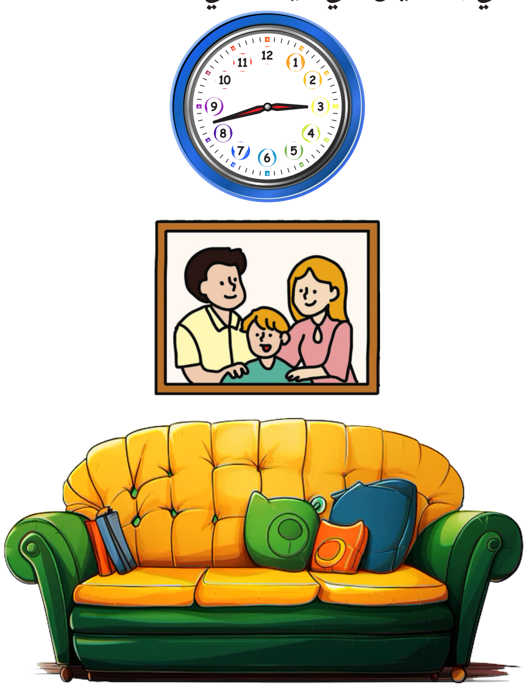

3. **مٿان ۽ هيٺان**

4. پري ۽ ويجهو :

ڏيکي گهر جي ويجهو آهي ۽ ٻڪري گهر کان پري آهي.

طرف جي وضاحت:

شـــــيون جڏهن حرڪت ۾ اينديون آهن ته اهي پنهنجو طرف ۽ رخ تبديل ڪري ٿيون سگهن. اسان انهن حرڪتن جي وضاحت لاءِ مخصوص لفظ استعمال ڪندا آهيون.

1. سُبتو ڦيرو (ساڄي طرف مُڙڻ):

گهڙيال جا ڪانٽا 12 کان 3 ڏانهن حرڪت ڪن ٿا. انهي کي سبتي طرف ڦيرو چئبو.

مثال :

ڦيٿو سُبتي طرف گُهمي رهيو آهي.

2. اُبتو ڦيرو (ڪاٻي طرف مُڙڻ):

تصور ڪريو ته گهڙيال جا ڪانٽا 12 کان 9 ڏانهن حرڪت ڪن ٿا. انهي کي اُبتي طرف ڦيرو چئبو.

مثال :

ڌرتي سج جي چوڌاري اُبتي ڦيري سان گھمندي آهي.

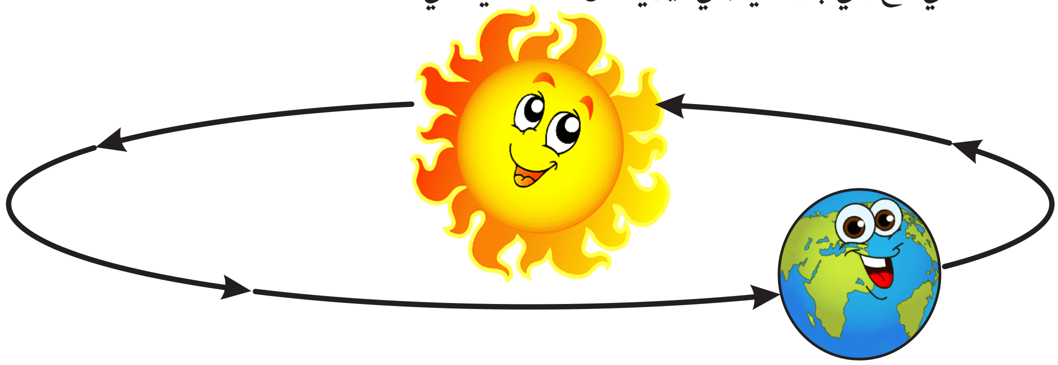

3. چوٿائي ڦيرو، اڌڦيرو ۽ ٽه ـ چوٿائي ڦيرو :

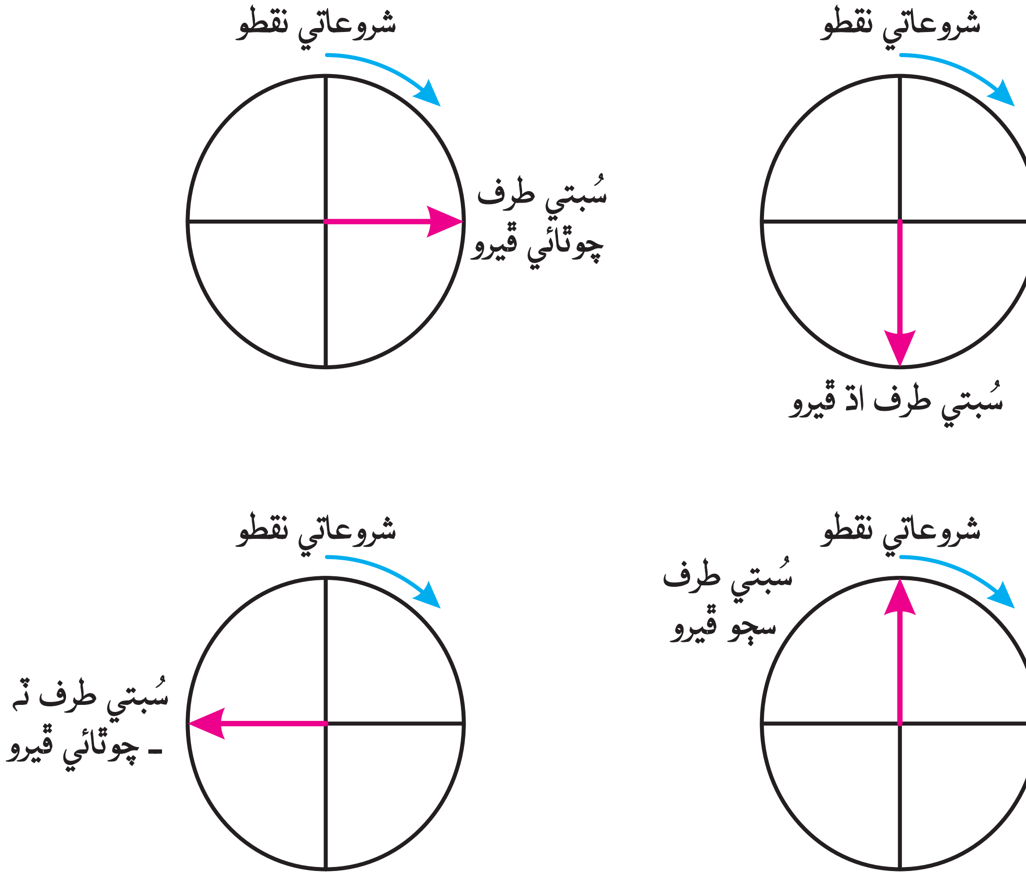

حرڪت جي وضاحت:

شيون هڪ جڳهه کان ٻي جڳهه تائين حرڪت ڪري سگهن ٿيون.

مثال :

بال ديوار جي ڪند کان گُهمي رستي تي آيو.

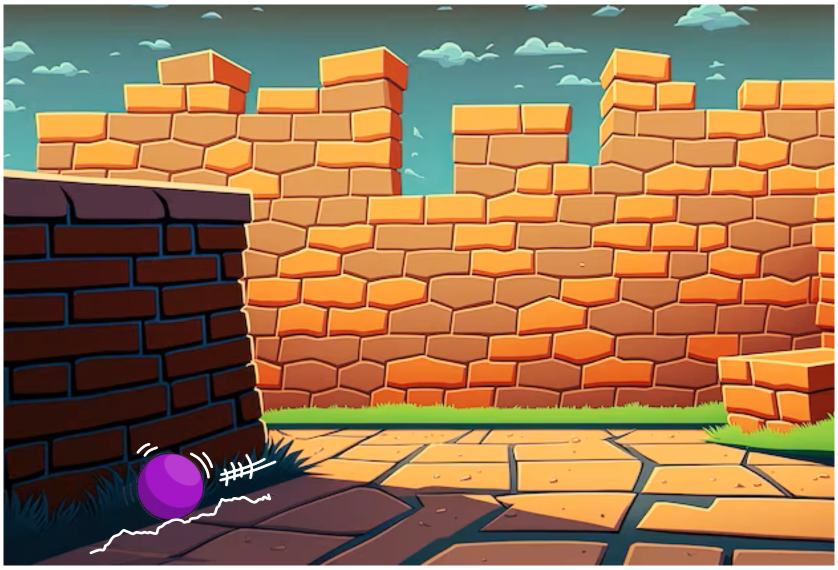

1) بس اسڪول وڃڻ لاءِ جبل مٿي چڙهي.

2) ڪتو پنهنجي مالڪ سان ملڻ لاءِ ڏاڪڻ مٿي ڊوڙپاتي.

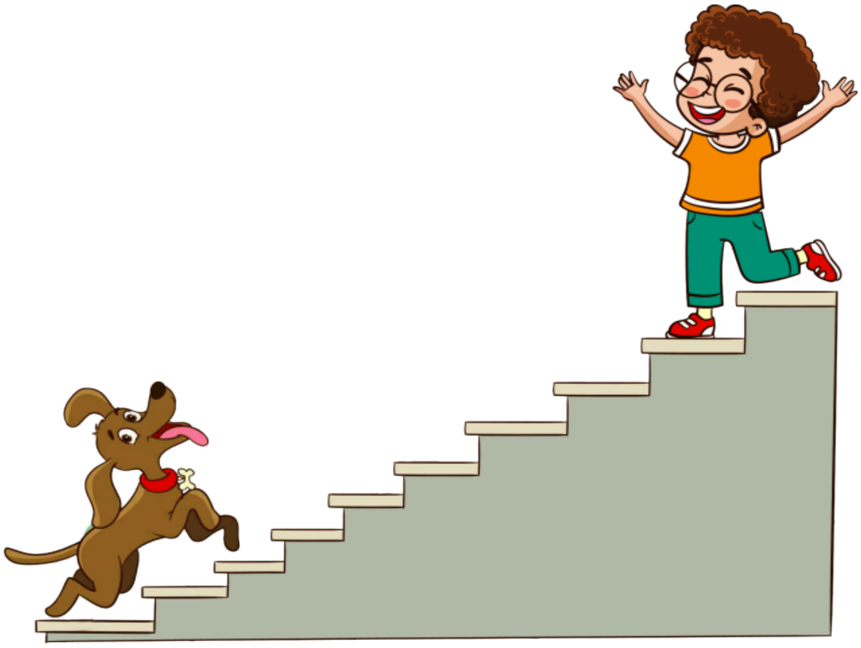

3) سائيڪل سوار پارڪ جي رستي تي سائيڪل هلائي

يونٽ 9

ماريات ۽ امڪان

شاگردن جي سکيا جا نتيجا:

هن حصي جا باب پورا ٿي وڃڻ کانپوءِ شاگرد ان قابل ٿيندا ته:

- ✓ معلوماتي تصويرن ۽ خانيدار شڪلين وسيلي روزمره جي مسئلن جي حل لاءِ انگ اکرپڙهي تشريح ڪري سگهندا.
- ✓ حسابي ٻولي جي لفظ (ناممڪن، گهٽ امڪان، گهڻو امڪان، نہ ٿيڻ جهڙو ۽ لازمي) جو استعمال ڪندي روزمره ٿيندڙ ڳالهين جي امڪان جي وضاحت ڪري سگهندا.

هن باب ۾ اسان معلوماتي تصويرن ۽ خانيدار شڪلين وسيلي انگ اکرپڙهڻ ۽ تشريح ڪرڻ سکنداسين ۽ گڏو گڏ آئيندي جي باري ۾ ڪااڳڪٿي به ڪري سگهبي.

معلوماتي تصويرون:

معلوماتي تصوير اهڙي قسم جي تصوير آهي جنهن ۾ شڪلين ذريعي چاڻ ڏيکاريل هوندي آهي.

مثال 1:

هيٺين معلوماتي تصوير ۾ شاگردن جي پسنديده راندين ڪي ڏيکاريو ويو آهي. معلوماتي تصوير ۾ ڏنل انگ اکر پڙهي تشريح ڪريو.

شاگرد	پسنديده راند
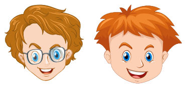	

هن معلوماتي تصوير ۾ شاگردن لاءِ ڏنل شڪل جي سامهون هڪ پسنديده راند ڏنل آهي. تنهڪري، جيڪڏهن اسان فٽبال لاءِ ٻه شڪلون ڏسون ٿا ته ان جو مطلب ٿيندو: 2 شاگرد فٽبال کي پسند ڪن ٿا. ساڳي ريت 3 شاگردن کي ڪرڪيٽ پسند آهي ۽ هڪ شاگرداڻي ٽينس کي تي پسند ڪري.

مثال 2:

هيٺين معلوماتي تصوير ۾ جانورن کي ڏيکاريو ويو آهي. جيڪڏهن هر جانور جي شڪل لاءِ ٻه جانور آهن ته تصوير ۾ ڏنل انگ اکر پڙهي تشريح ڪريو.

نالا	جانورن جو تعداد
مڇي	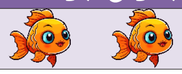
ٻلي	
ڪتا	

هن تصوير ۾ هر جانور جي شڪل لاءِ 2 جانور آهن. تنهڪري، جيڪڏهن اسان ڪتي جي 5 شڪلين کي ڏسون ٿا ته ان جو مطلب ٿيندو: $2 \times 5 = 10$ ڪتا موجود آهن. ساڳيو نتيجو ٻلي ۽ مڇي جي شڪل لاءِ به ڪڍي سگهجي ٿو.

عملي ڪم:

هيٺين معلوماتي شڪل ۾ مال برداري لاءِ گاڏين کي ڏيکاريو ويو آهي.
تصوير ۾ ڏنل انگ اکر پڙهي تشريح ڪريو.

نالا	گاڏين جو تعداد
بس	
سائيڪل	
ڪار	
هر شڪل لاءِ 4 گاڏيون آهن	

هن تصـــوير ۾ هر گاڏي جي شڪل لاءِ 4 گاڏيون آهن. جيڪڏهن اسان ڪارن جي 6 شڪلين کي ڏسون ته ان جو مطلب ٿيندو: 4 x 6 = 24 ڪارون. ساڳي ريت سائيڪلن ۽ بسن لاءِ به نتيجو ڪڍي سگهجي ٿو.

خانيدار شڪليون:

خانيدار شـــڪل اهڙي شـــڪل هوندي آهي جنهن ۾ خانا يا لڪيرون انگ اکر ڏيکارڻ لاءِ استعمال ٿيندا آهن. هر خانو يا لڪير شين جي مخصوص تعداد کي ظاهر ڪري ٿو.

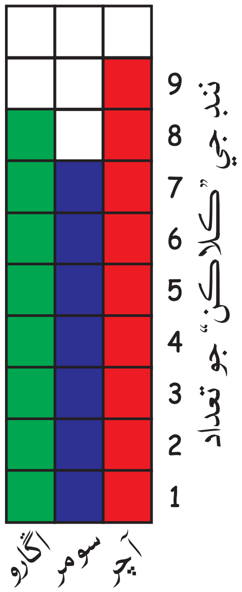

مثال 1:

هيٺين خانيدار شڪل ۾ ناصر جي ٽن مختلف ڏينهن ۾ سمهڻ جي ڪلاڪن کي ڏيکاريو ويو آهي. خانيدار شـــڪل جي انگ اکرن کي پڙهي تشريح ڪريو.

هن شـــڪل ۾ هر خاني لاءِ 1 ڪلاڪ ڏيکاريل آهي. تنهنڪري جيڪڏهن اسان آچر جي ڏينهن لاءِ 9 خانا ڏسندا سين ته ان جو مطلب اهو ٿيندو: آچر جي ڏينهن 9 ڪلاڪ ستو آهي. ساڳي ريت سومر ۽ اڱاري جي ڏينهن جي به تشريح ڪري سگهجي ٿي.

مثال 2:

هيٺين خانيدار شڪل ۾ شاگردن جي پســـــنديده رنگن ڪي ڏيکاريو ويو آهي. شڪل جا انگ اکر پڙهي تشريح ڪريو.

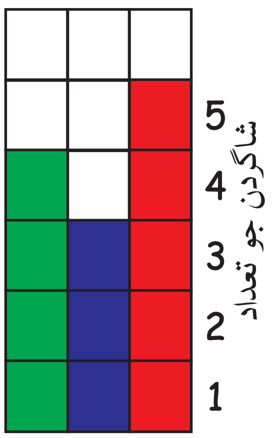

هن خانيدار شــڪل ۾ هر خاني لاءِ ٻه شــاگرد آهن. تنهڪري، جيڪڏهن اسان ڳاڙهي رنگ لاءِ 5 خانن کي ڏسون ٿا ته ان جو مطلب ٿيندو: $5 \times 2 = 10$ شاگرد ڳاڙهي رنگ کي پسند ڪن ٿا. ساڳي ريت 3 خانا نيـــــري رنگ لاءِ آهن جنهن جو مطلب ٿيندو: $2 \times 3 = 6$ شاگرد نيري رنگ کي پسـند ڪن ٿا ۽ 4 خانا سائي رنگ لاءِ آهن جنهن جو مطلب ٿيندو: $2 \times 4 = 8$ شاگرد سائي رنگ کي پسند ڪن ٿا.

مثال 3:

هيٺين خانيدار شڪل ۾ شاگردن جي پسـنديده فروٽ کي ڏيکاريو ويو آهي. شڪل جا انگ اکر پڙهي تشريح ڪيو.

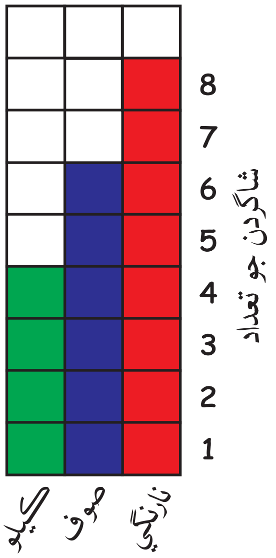

هن خانيدار شڪل ۾ هر خاني لاءِ 3 شاگرد آهن. تنهنڪري، جيڪڏهن اسان نارنگين لاءِ 8 خانن کي ڏسون ٿا ته ان جو مطلب ٿيندو: 3 × 8 = 24 شاگرد نارنگي کي پسند ٿا ڪن. ساڳي ريت صوف ۽ ڪيلي جي تشريح ڪري سگهجي ٿي.

ڪنهن ڳالهه جي ٿيڻ جو امڪان:

ڇا توهان ڪڏهن انهي ڳالهه تي سوچيو آهي ته اڄ سڄو ڏينهن سج هوندو يا برسات پوندي؟ يا ڪنهن خاص رنگ جي ٽافي ٿيلهي مان ملڻ جو ڪيترو امڪان آهي؟ اسان ڪنهن ڳالهه جي ٿيڻ جي امڪان جي وضاحت خاص لفظن سان ڪري سگهون ٿا. اهڙا لفظ آهن: ناممڪن، گهٽ امڪان، گهڻو امڪان، نه ٿيڻ جهڙو ۽ لازمي.

ناممڪن: جيڪا ڳالهه ناممڪن آهي سا ڪڏهن به نه ٿيندي.

مثال :

ٻليءَ لاءِ پونڪڻ ناممڪن آهي.	گهوڙي لاءِ اُڏامڻ ناممڪن آهي.

گهٽ امڪان:

جنهن ڳالهه جو گهٽ امڪان هوندو آهي سا نہ ٿيڻ جهڙي هوندي آهي.

مثال :

جهڙالي ڏينهن تي آسمان ۾ اندلٺ جا رنگ ظاهر ٿيڻ جو گهٽ امڪان هوندو آهي.

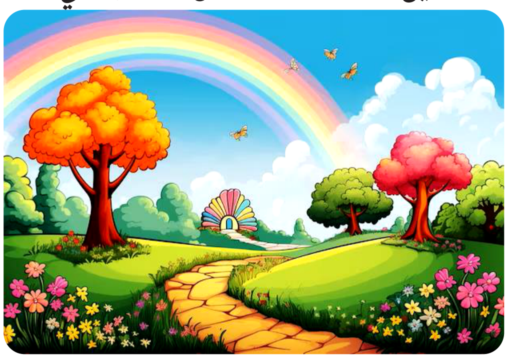

ڪنهن ڇوڪري لاءِ پڳل پير سان ڊوڙڻ جو گهٽ امڪان هوندو آهي.

گهڻو امڪان:

ڪنهن ڳالهه جي ٿيڻ جو گهڻو امڪان هجڻ جو مطلب آهي تہ ان جي ٿيڻ جا موقعا گهڻا آهن.

مثال :

ان ڳالهه جو گهڻو امڪان آهي تہ بال ڪِرڻ ڪانپوءِ ٽپو کائي.

ان ڳالهه جو گهڻو امڪان آهي تہ علي جي ڏاڏيءَ ٿڌ جي موسم ۾ بيمار ٿي پوي.

نہ ٿيڻ جهڙو:

ڪا ڳالھ نہ ٿيڻ جهڙي جو مطلب آهي تہ ان جو امڪان ناهي.

مثال :

گل جو ريگستان ۾ ڦٽڻ نہ ٿيڻ جهڙي ڳالھ آهي.

ڪار جو هوا ۾ اُڏامڻ نہ ٿيڻ جهڙي ڳالھ آهي

لازمي:

جنهن ڳالھ جي پڪ هوندي آهي سا لازمي ٿيندي.

مثال :

اها لازمي ڳالھ آهي تہ ڏينهن ڪانپوءِ رات ٿيندي آهي.

بال هٿ مان نڪرندو تہ لازمي هيٺ ڪرندو

مشق 1

.1 هيٺ ڏنل معلوماتي تصوير ۾ گاڏيون هڪ سگنل وٽان گذري رهيون آهن.

في تصوير = آهي 2 گاڏين جي

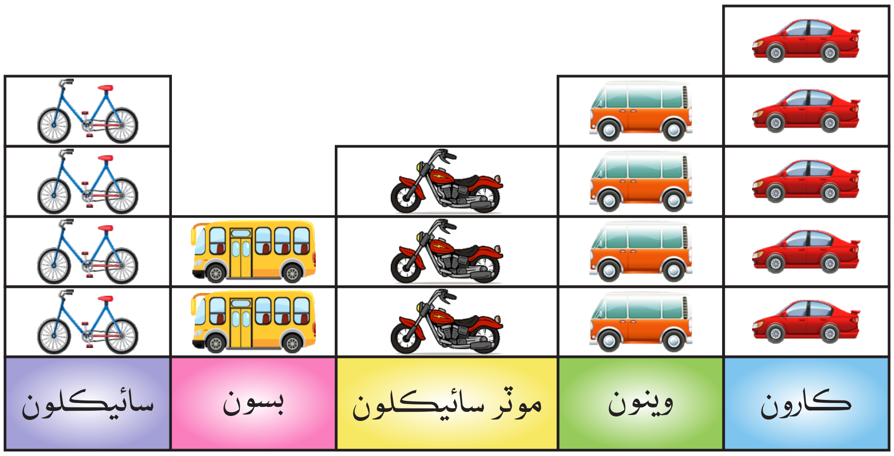

تصوير کي ڏسي هيٺين سوالن جا جواب ڏيو.

(الف) ڪهڙيون گاڏيون تعداد ۾ وڌيڪ آهن؟

(ب) ڪهڙيون گاڏيون تعداد ۾ گهٽ آهن؟

(ج) سگنل وٽان ڪيتريون بسون گذريون؟

(د) سگنل وٽان ڪيتريون موٽر سائيڪلون گذريون؟

(س) ڪيتريون وينون ۽ موٽر سائيڪلون گڏجي گذريون؟

2. هيٺ ڏنل تصوير ۾ جانورن جي باغ ۾ جانورن جو تعداد ڏيکاريو ويو آهي.
هر تصوير لاءِ 2 جانور ڏنل آهن.

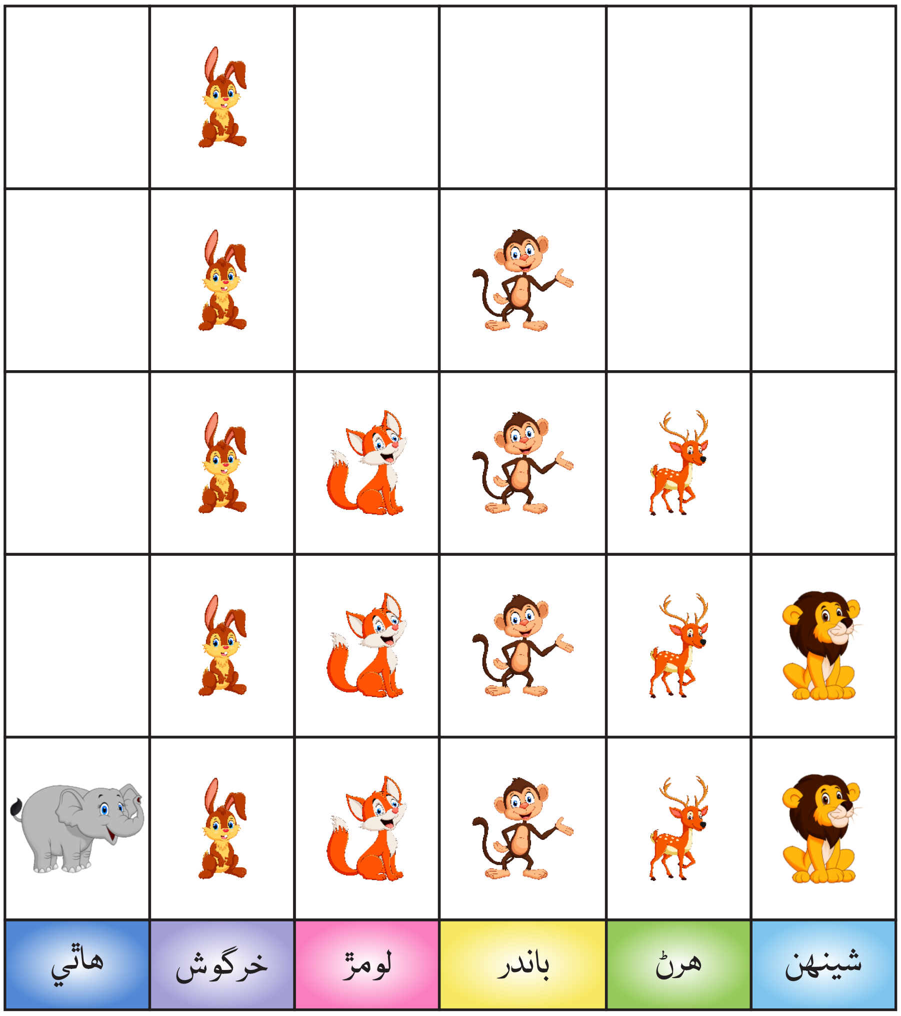

تصوير کي ڏسي هيٺين سوالن جا جواب ڏيو.

(الف) شينهن ڪيترا آهن؟

(ب) سڀ جانور ڪيترا آهن؟

(ج) شينهن کان لومڙن جو تعداد ڪيترو وڌيڪ آهي؟

(د) باغ ۾ ڪيترن قسمن جا جانور آهن؟

(س) سڀ کان وڌيڪ ڪهڙا جانور آهن؟

(ش) سڀ کان گهٽ جانور ڪهڙا آهن؟

3. سياٽي ڏينهن ٿيڻ جو ڪيترو امڪان آهي؟
4. ٻليءَ جي ٻونڪڻ جو ڪيترو امڪان آهي؟
5. ٿيلهي مان خاص رنگ جي ٽافي ملڻ جو ڪيترو امڪان آهي؟
6. ڪتي جي مياؤن مياؤن ڪرڻ جو ڪيترو امڪان آهي؟
7. بال جي ڪِرڻ کانپوءِ ٽپو کائڻ جو ڪيترو امڪان آهي؟